

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagstiftning om fullföljd av talan från tingsrätt

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att de bestämmelser i rättegångsbalken som gäller fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt och behandling av besvärssärenden i hovrätten ska ändras. Det föreslås dessutom att rättegångsbalken kompletteras med bestämmelser som gör det möjligt att få högsta domstolens prejudikat genom påskyndat förfarande.

Propositionen innehåller ett förslag till ett system med tillstånd till fortsatt handläggning. Det föreslagna systemet ska ersätta det nuvarande sällningssystemet. Systemet för tillstånd till fortsatt handläggning ska ha ett begränsat tillämpningsområde. I tvistemål ska tillstånd till fortsatt handläggning behövas, om tingsrättens avgörande går parten emot endast i fråga om en fordran och beloppet inte överstiger 10 000 euro. I brottmål ska svaranden behöva tillstånd till fortsatt handläggning, om svaranden inte har dömts till strängare straff än fängelse i fyra månader. Allmänna åklagaren och målsäganden ska behöva tillstånd, om det för det brott som överklagandet gäller inte föreskrivs strängare straff än böter eller fängelse i högst två år, under de omständigheter som anges i åtalet. Systemet ska inte tillämpas på bl.a. ansökningsärenden eller andra tvistemål än sådana som gäller fordran.

Frågan om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning ska behandlas i skriftligt förfarande i hovrätten. Tillstånd ska meddelas, om det finns anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt eller om det inte är möjligt att bedöma om tingsrättens domslut är riktigt utan att tillstånd till fortsatt handläggning meddelas. Tillstånd ska också meddelas, om fortsatt handläggning är viktig med tanke på lagens tillämpning i andra likadana mål eller ärenden eller om det finns andra vägande skäl. Tillstånd ska dock inte behöva meddelas enbart för att bedöma bevisningen, om det inte utifrån de omständigheter som anges i överklagandet finns grun-

dad anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt.

Huvudregeln är att hovrätten ska behandla frågor om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning i en sammansättning med tre ledamöter. I klara fall ska dock en ledamot ensam kunna besluta att tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas. För avslag ska det förutsättas att ledamöterna är eniga.

Det föreslås ändringar av bestämmelserna om när huvudförhandling ska hållas. Utgångspunkten är att huvudförhandling ska hållas bara när en part kräver det. Om ingen part kräver att huvudförhandling ska hållas, ska hovrätten självant få hålla huvudförhandling när den anser det vara nödvändigt. Det föreslås att bestämmelsen om att hovrätten ska hålla huvudförhandling oberoende av ett yrkande ska utgå.

Det föreslås några undantag från skyldigheten att hålla huvudförhandling när en part kräver det. Huvudförhandling ska inte behövas hållas, om muntlig bevisning inte behövs tas emot och om det också i övrigt är klart onödigt att hålla huvudförhandling, särskilt med beaktande av målets art och dess betydelse för parten.

När bestämmelserna om huvudförhandling har setts över har särskilt beaktats rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i fråga om när en fullföljdsdomstol är skyldig att hålla muntlig förhandling.

Om huvudförhandling hålls och det handlar om tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning, ska den muntliga bevisning som har tagits emot i tingsrätten tas emot till behövliga delar även i fortsättningen. Det att bedömningen av bevisningen gjorts stridig ska dock inte längre automatiskt medföra att den muntliga bevisningen tas emot på nytt i hovrätten.

I denna proposition föreslås att det ska införas ett förfarande som gör det möjligt att

överklaga tingsrättens avgörande direkt hos högsta domstolen. Avsikten är att prejudikatbesvär ska tillämpas i situationer där en fråga som gäller lagens tillämpning har upprepats i ett stort antal rättsförhållanden och där ett fördröjt prejudikat förlänger den rättsliga osäkerheten och orsakar problem i onödan. För förfarandet ska det krävas samtycke av

parterna och besvärstillstånd av högsta domstolen. Förfarandet ska tillämpas på såväl tvistemål och brottmål som ansökningsärenden.

Lagarna avses träda i kraft ungefär sex månader efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLL	3
ALLMÅN MOTIVERING	5
1 INLEDNING.....	5
2 NULÄGE	6
2.1 Lagstiftning och rättspraxis.....	6
Fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt	6
Behandling av besvärssärenden i hovrätten	6
Hovrättens sammansättning	7
Förberedelse	7
Avgörande på föredragning.....	8
Avgörande vid huvudförhandling.....	8
Hovrättens avgörande.....	10
Överklagande uttryckt med siffror	10
2.2 Överklagande ur grundlagssynvinkel.....	12
2.3 Internationella fördrag.....	14
Den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna	14
Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter	19
Europarådets rekommendation om fullföljdsförfarandet i tvistemål.....	20
2.4 Den internationella utvecklingen och lagstiftningen i utlandet.....	20
2.5 Bedömning av nuläget	21
Ett funktionellt hovrättsförfarande	21
Huvudförhandling	22
Möjlighet att förbigå hovrätten som fullföljdsinstans	23
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN.....	23
3.1 Målsättning.....	23
3.2 Alternativ	24
Utveckling av sållningsförfarandet.....	24
Begränsning av rätten att överklaga avgöranden om bevisning	24
System med prövningstillstånd.....	24
Ändring av bestämmelserna om huvudförhandling.....	25
Möjlighet att förbigå hovrätten som fullföljdsinstans	26
3.3 De viktigaste förslagen.....	26
Allmänt.....	26
Tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning.....	27
Hovrättens sammansättning	33
Tillståndsgrunder.....	33
Tillståndsförfarande.....	35
Tillståndsbeslut.....	36
Översyn av bestämmelserna om huvudförhandling	37
Övriga förslag som gäller hovrättsförhandling.....	41
Prejudikatbesvär	42
4 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER	43
4.1 Utredningar om konsekvenserna av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning ...	43
4.2 Ekonomiska konsekvenser och konsekvenser för myndigheterna	46
4.3 Samhälleliga konsekvenser	47

5	BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN	48
5.1	Beredningsskeden och beredningsmaterial	48
	Bakgrund	48
	Kommissionen för prövningstillstånd (2007).....	48
5.2	Remissyttranden och hur de har beaktats	49
6	SAMBAND MED ANDRA PROPOSITIONER.....	50
	DETALJMOTIVERING	52
1	LAGFÖRSLAGEN	52
1.1	Rättegångsbalken	52
	25 kap. Om domförhet	52
	12 kap. Om parterna.....	52
	25 kap. Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt.....	52
	25 a kap. Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning.....	53
	26 kap. Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten	67
	30 a kap. Om prejudikatbesvär.....	72
1.2	Lagen om insändande av vissa handlingar till domstolar	75
1.3	Utsökningsbalken.....	75
	2 kap. Utsökningsgrunder	75
2	IKRAFTTRÄDANDE	76
3	FÖRHÅLLANDE TILL GRUNDLAGEN OCH LAGSTIFTNINGSORDNING	76
	LAGFÖRSLAG	77
	Lag om ändring av rättegångsbalken.....	77
	Lag om ändring av 1 § i lagen om insändande av vissa handlingar till domstolar..	83
	Lag om ändring av 2 kap. i utsökningsbalken	84
	BILAGA	85
	PARALLELLEXT	85
	Lag om ändring av rättegångsbalken.....	85
	Lag om ändring av 1 § i lagen om insändande av vissa handlingar till domstolar..	98
	Lag om ändring av 2 kap. i utsökningsbalken	99

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

Hovrättsförfarandet förnyades genom ändringslagar som trädde i kraft den 1 maj 1998, nämligen en lag om ändring av rättegångsbalken och vissa lagar som hade samband med den. Bestämmelserna om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt i 25 kap. i rättegångsbalken och bestämmelserna om behandlingen av besvärssärende i hovrätten i 26 kap. reviderades då i sin helhet.

Ett av syftena med reformen av hovrättsförfarandet var att ändra det tidigare nästan uteslutande skriftliga hovrättsförfarandet så att det skulle passa ihop med det redan tidigare reviderade underrättsförfarandet och uppfylla kraven enligt Europarådets konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 19/1990, i fortsättningen den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna eller människorättskonventionen). Det här innebar att hovrätterna skulle behandla besvärssärenden vid muntlig förhandling, dvs. vid huvudförhandling, oftare än förut.

I enlighet med avsikten resulterade reformen i att antalet huvudförhandlingar i hovrätterna ökade betydligt. En följd var också att hovrättens arbetsinsats ökade i mål eller ärenden som behandlades vid huvudförhandling jämfört med den tidigare muntliga förhandlingen av motsvarande mål eller ärenden. Det ledde i sin tur till att antalet oavgjorda mål eller ärenden i hovrätterna ökade avsevärt jämfört med tiden före reformen och till att handläggningstiderna förlängdes. Förfarandet ökade också åklagarnas arbetsinsats per mål eller ärende. När huvudförhandling hölls blev hovrättsförfarandet ett dyrare förfarande för både parterna och staten och ett tyngre förfarande för vittnena än det tidigare förfarandet.

Efter den reform som trädde i kraft 1998 har man genom olika reformer försökt få hovrättsförfarandet att fungera bättre. Hovrätternas arbetssituation har också förbättrats betydligt jämfört med läget kring millennieskiftet. Trots att hovrätterna inte längre generellt sett kan anses vara överhopade av mål

och ärenden och trots att också handläggningstiderna har förkortats på sistone är det befogat att ytterligare försöka utveckla hovrättsförfarandet så att det blir allt ändamålsenligare, redan av den orsaken att till följd av hovrätternas disponibla resurser är det nuvarande förfarandet inte alltigenom ändamålsenligt.

Frågan om överklagande hos hovrätterna bör granskas som en del av rättskipningssystemet. Rättssäkerheten blir desto högklassigare och rättskipningssystemet desto effektivare, ju mer fullföljdsdomstolarna kan koncentrera sig på mål och ärenden som verkligen är förenade med oklara eller tolknings- och prövningsfrågor som bör bedömas och ju mindre det handlar om att rättegången i underrätten hålls på nytt för säkerhets skull.

Tingsrätterna ska prioriteras vid rättegång. Bland annat genom att utvidga tingsrätternas domkretsar kan man skapa förutsättningar för att målsättningen ska nås. Hovrätterna ska utifrån besvär kontrollera att tingsrättens avgörande är riktigt i fråga om både bevisningsfrågor och rättsliga frågor, och att avgörandet är lagenligt också i övrigt samt avhjälpa de fel som framgår av avgörandet. Ett system där alla besvärssärenden, oavsett art och parternas behov av rättsskydd, behandlas på samma sätt är inte ändamålsenligt med tanke på möjligheterna att fullgöra den uppgiften. Följden blir framför allt att handläggningstiderna förlängs. Systemet försämrar också hovrätternas möjligheter att rikta sina resurser till ärenden där det verkligen är nödvändigt att överklaga tingsrätternas avgörande.

De nämnda omständigheterna talar för ett sådant system för överklagande där det tas hänsyn till av vilken art den sak är som ska bli prövad i hovrätten. Mål och ärenden för vilka det inte för prövning i hovrätten finns några beaktansvärda grunder med tanke på ändringssökandens rättssäkerhet eller sakens allmänna betydelse bör oftare än för närvarande kunna behandlas vid ett förenklat förfarande.

Det gällande sällningsförfarandet har visat sig vara misslyckat. Sällningsförfarandet kan inte tillämpas i besvärssärenden där tingsrät-

tens bedömning av tilltron till muntlig bevisning har gjorts stridig.

Bestämmelserna om överklagande bör säkerställa att besvärssärenden behandlas vid ett förfarande som just i den aktuella saken på ett tillräckligt sätt tryggar både ändringssökandens och dennes motparts rättigheter till en rättvis rättegång och dessutom är så ändamålsenligt och effektivt som möjligt.

I denna proposition föreslås att bestämmelserna om överklagande ska ändras så att de bättre än för närvarande och på ett sätt som främjar en rättvis rättegång gör det möjligt för hovrätterna att i samband med behandling av besvärssärenden koncentrera sig på frågor av relevans för överklagandet.

2 Nuläge

2.1 Lagstiftning och rättspraxis

Fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

I 25 kap. i rättegångsbalken finns bestämmelser om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt. Tingsrättens avgörande får överklagas hos hovrätten genom besvär. Det är tillåtet att överklaga utan restriktioner: alltid avgöranden i huvudsaken och samtidigt som huvudsaken de flesta avgöranden under handläggningen. En tingsrätts avgöranden under rättegången får överklagas genom särskilda besvär, om detta uttryckligen har tillåtits. Rättegången i hovrätten gäller saken till den del det åberopats i besvären och i de eventuella bemötandena. Hovrätten prövar både bevisningsfrågor och rättsliga frågor.

När tingsrätten meddelar sitt avgörande ska den informera om rätten att överklaga och om hur parten ska gå till väga om denne vill överklaga avgörandet. För överklagande förutsätts missnöjesanmälan. Parten får en besvärсанvisning när missnöje regelrätt har anmälts. Efter det att motparten har överklagat tingsrättens avgörande får den part som är nöjd med avgörandet anföra motbesvär.

I besvärsskriften ska uppges det avgörande av tingsrätten som överklagas, till vilka delar tingsrättens avgörande överklagas och vilka ändringar som yrkas i tingsrättens avgörande. I besvärsskriften ska dessutom uppges de grunder på vilka ändring yrkas och till vilka

delar ändringssökanden anser att motiveringarna till tingsrättens avgörande är felaktiga. Ytterligare ska uppges de bevis på vilka ändringssökanden önskar stöda sig och vad ändringssökanden vill styrka med vart och ett av bevisen. I besvärsskriften ska uppges en eventuell begäran om att huvudförhandling ska hållas i hovrätten.

En ändringssökande som önskar att huvudförhandling hålls i hovrätten ska uppges den specificerade orsaken till detta. Ändringssökanden ska också uppges sin åsikt om huruvida parterna ska höras personligen vid huvudförhandlingen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer det är nödvändigt att höra i bevis syfte.

I ett tvistemål får ändringssökanden inte i hovrätten åberopa andra omständigheter eller bevis än de som har lagts fram i tingsrätten, utom då ändringssökanden gör sannolikt att han eller hon inte har kunnat åberopa omständigheten eller beviset i tingsrätten eller att han eller hon har haft giltiga skäl att inte göra det.

Behandling av besvärssärenden i hovrätten

I 26 kap. i rättegångsbalken finns bestämmelser om behandlingen av besvärssärenden i hovrätten. Enligt 1 § prövar hovrätten om och på vilket sätt tingsrättens avgörande ska ändras. Hovrättsförhandlingen baserar sig på ändringsyrkanden och grunderna för dem. Hovrätten ska säkerställa att tingsrättens avgörande inte är oriktigt.

I lagen differentieras inte handläggningen av fullföljdshandlingar i hovrätten utifrån om det handlar om tvistemål, brottmål eller ansökningsärenden. Bortsett från sammansättningen påverkas handläggningen inte heller av hur pass lindrigt eller allvarligt brottet är eller, i tvistemål, av de ekonomiska intressena i saken. Bristfälliga besvär kan dock påverka handläggningen. Besvären ska avvisas, om de är så bristfälliga att de inte ens som kompletterade kan läggas till grund för rättegång i hovrätten.

Hovrätten beslutar först genom sällningsförfarande om besvären tas upp till vidare prövning. Sällningsförfarandet tillämpas på alla besvärssärenden. Prövningen av besvären fortsätter inte, om hovrätten enhälligt konsta-

terar att det är klart att tingsrättens avgörande eller det förfarande som har iakttagits där inte är oriktigt, avgörandet av saken inte beror på tilltron till muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten eller till iakttagelser som gjorts när tingsrätten förrättat syn och att en parts rättssäkerhet med beaktande av målets eller ärendets art inte heller av någon annan orsak förutsätter att handläggningen av besvären fortsätter.

Hovrättens sammansättning

Bassammansättningen för hovrätten är tre medlemmar (2 kap. 8 § 1 mom. i rättegångsbalken). Hovrätten avgör i allmänhet mål och ärenden i denna bassammansättning, men den kan avgöra vissa mål och ärenden i s.k. förenklad sammansättning. En av de tre ledamöterna är då föredragande vid hovrätten och uppfyller de lagstadgade behörighetsvillkoren för föredragande. Enligt 9 § i hovrättslagen kan hovrätten avgöra ett tvistemål i förenklad sammansättning, om det som i tingsrättens avgörande enligt ändringsyrkandet går emot ändringssökanden eller, om ändringssökandena är flera, går emot alla ändringssökande gemensamt, gäller endast pengar eller annan egendom eller fördel som lätt kan bedömas i pengar, och penningbeloppet eller egendomens eller fördelens värde när tingsrättens dom avkunnas eller meddelas uppenbarligen inte har varit högre än 5 000 euro. När beloppet räknas ut beaktas inte ränta som uppstått efter det att talan väcktes eller rättegångskostnader.

Brottmål kan avgöras i förenklad sammansättning, om inte något annat följer av bestämmelserna om tvistemål, om svaranden har överklagat tingsrättens avgörande genom vilket varken svaranden eller, om flera svarande är ändringssökande, någon av svarandena har dömts till strängare straff än böter eller fängelse i sex månader. När åklagaren eller målsäganden har anfört besvär är hovrätten behörig i förenklad sammansättning, om besvären gäller ett brott för vilket då de i åtalet nämnda omständigheterna föreligger inte är föreskrivet annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år och sex månader. Oberoende av begränsningarna i

fråga om tvistemål och brottmål kan hovrätten i förenklad sammansättning behandla besvär som gäller skuldsanering för privatpersoner, förordnande av skiftesman och boutredningsman, förvandling av samhällstjänst till fängelse och häktads klagan, samt besvär i vilka ändringsyrkandet enbart gäller ränta, rättegångskostnader, betalning av ersättningsar av statens medel eller körförbud.

Förenklad sammansättning kan inte användas, om tre lagfarna medlemmar har ingått i tingsrättens sammansättning vid avgörande.

Enligt 2 kap. 8 § 2 och 3 mom. i rättegångsbalken är en ledamot ensam behörig att avgöra ärenden som gäller t.ex. bestämmande av förvandlingsstraff för böter, säkringsåtgärder eller förbud mot eller avbrytande av verkställighet och förordnande av rättshjälper eller att rättshjälpen ska upphöra. Dessutom är en ledamot ensam behörig att besluta bl.a. att ett ärende ska överföras till fullständig handläggning, med andra ord att besvären inte ska sällas.

Under förberedelsen av saken fattas besluten antingen i bassammansättning eller i sammansättning med en ledamot.

Förberedelse

Förberedelsen i hovrätten inleds så snart besvärsskriften har anlänt från tingsrätten. Besvären och tingsrättens dom ges till den som är för förberedelsen ansvarig ledamot. Om han eller hon anser det vara nödvändigt förordnas en föredragande, och handlingarna ges då till honom eller henne.

Efter det bedöms om huvudförhandling ska hållas. Om huvudförhandling hålls, ska dagen för den överenskommas med parterna. Om saken avgörs på föredragning, gäller det först att bedöma om saken ska sällas. Vid sällningsförfarande beaktas som rättegångsmaterial besvären, tingsrättens avgörande och det bemötande som eventuellt har begärts. Enligt 26 kap. 2 a § 2 mom. i rättegångsbalken kan hovrätten vid behov med hjälp av bevisinspelningen klarlägga innehållet i den bevisning som har tagits emot i tingsrätten. Bestämmelsen är av ringa betydelse, eftersom det att avgörandet beror på

den muntliga bevisning som har tagits emot i tingsrätten hindrar sällning.

Handläggningen avslutas, om det beslutas att besvären ska sällas.

Senast när det har fattats beslut om fortsatt handläggning ska hovrätten uppmana ändringssökandens motpart att avge ett skriftligt bemötande på besvären. I samband med uppmaningen ska besvären och därtill fogade handlingar delges. Hovrätten kan dessutom bestämma vilken fråga motparten särskilt ska uttala sig om i bemötandet.

I bemötandet ska den som avger det uppge om han eller hon medger eller motsätter sig ändringssökandens ändringsyrkande samt sin åsikt om grunderna för ändringssökandens yrkanden. Också den som avger bemötandet ska uppge sina egna grunder och bevis samt framställa en eventuell begäran om att huvudförhandling ska hållas.

Om saken avgörs på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet och ändringssökandens motpart inte har utövat talan i hovrätten, ska det rättegångsmaterial som motparten tidigare lagt fram dock beaktas när saken avgörs.

Det centrala syftet med förberedelsen är att saken ska kunna behandlas ändamålsenligt i skriftligt förfarande eller vid huvudförhandling.

Den som är för förberedelsen ansvarig ledamot och föredraganden bereder tillsammans det mål eller ärende som ska avgöras vid huvudförhandling. Muntliga förberedelsesammanträden hålls i undantagsfall, vanligen inte i andra än de största målen där huvudförhandlingen kan pågå i flera dagar. Motparternas bemötanden begärs och reciten avfattas. I reciten redogörs för parternas yrkanden och grunderna för dem. Vid behov upprättas en promemoria om t.ex. de rättsliga frågorna i saken. I förekommande fall kommer man separat överens med parterna om bevisning som ska tas emot vid huvudförhandlingen. Den för förberedelsen ansvariga ledamoten avfattar beslutet om att huvudförhandling ska hållas. I beslutet nämns de personer som kallas till huvudförhandlingen och påföljderna för dem som uteblir. Utgående från detta avfattas kallelser och ses det till att de delges.

Avgörande på föredragning

Om det inte hålls någon huvudförhandling i ett besvärssärende, ska ärendet avgöras på föredragning på basis av det skriftliga rättegångsmaterialet. Avgörande på föredragning är fortfarande huvudregel när det gäller förfarandet i hovrätten. År 2008 avgjordes knappt 70 procent av alla besvärssärenden på föredragning.

Vid föredragning klarläggs parternas yrkanden, fakta om ärendet eller målet, tingsrättens avgörande och tillämplig lag, rättspraxis som ska beaktas och, vid behov, ställningstaganden i rättslitteraturen. Vid föredragningen presenteras också ett förslag till avgörande. Bakgrundsutredningen och förslaget till avgörande presenteras vid behov i en skriftlig promemoria jämte betänkande, som delas ut till medlemmarna i sammansättningen för att de ska få bekanta sig med den några dagar före föredragningen. Vid själva föredragningen ges en muntlig genomgång av huvudpunkterna i betänkandet och det förslag till avgörande som lagts fram i betänkandet. Efter det diskuterar medlemmarna i sammansättningen och avgör saken genom att godkänna betänkandet eller formulera ett annat slags avgörande. Målen och ärendena föredras nästan alltid av en lagfaren föredragande, en assessor vid hovrätten eller en fiskal. Också en ledamot som hör till sammansättningen vid avgörande kan föredra.

Hovrätten får utan föredragning fatta beslut om sällning och förberedelseåtgärder. Utan föredragning fattar hovrätten också beslut om åtgärder som hör till behörigheten för en ledamot ensam.

Avgörande vid huvudförhandling

Vid huvudförhandling avgjordes år 2008 sammanlagt 3 661 besvärssärenden, ca 31 procent av alla mål eller ärenden (11 705).

Vid huvudförhandling hörs muntligen parter, vittnen och sakkunniga samt tas annan utredning emot. Huvudförhandlingen kan i undantagsfall begränsas till endast en sådan del av det som besvären gäller som kan avgöras separat.

Vid huvudförhandlingen lägger parterna fram sitt rättegångsmaterial direkt för de ledamöter av hovrätten som avgör saken vid en enda behandling, som bara i undantagsfall får senareläggas. I domen kan endast sådant rättegångsmaterial som lagts fram vid huvudförhandlingen beaktas. När saken avgörs trots ändringssökandens motparts utevaro beaktas så som rättegångsmaterial också det rättegångsmaterial som motparten lagt fram tidigare.

Det ingår i befogenheterna för den förberedelsen ansvariga ledamöten att besluta om att huvudförhandling ska hållas. Beslut om avslag på yrkande att huvudförhandling ska hållas fattas dock på föredragning i sammansättning med tre ledamöter.

I 26 kap. 14–16 § i rättegångsbalken föreskrivs om när huvudförhandling ska hållas. I 14 § föreskrivs om huvudförhandling på yrkande av en part. Enligt 1 mom. ska huvudförhandling hållas när en part kräver det. I vissa fall som förtecknas i 2 mom. behöver huvudförhandling emellertid inte hållas trots att en part kräver det. Huvudförhandling behöver inte hållas, om 1) i tvistemål, där förlikning är tillåten, motparten har medgivit ändringssökandens ändringsyrkande, 2) i brottmål endast svaranden kräver huvudförhandling och målet avgörs i enlighet med svarandens besvär, 3) den som krävt huvudförhandling har nöjt sig med tingsrättens avgörande och avgörandet inte ändras till dennes nackdel, 4) besvären är uppenbart ogrundade, 5) i målet endast avgörs en fråga som gäller rättegången, eller 6) det av någon annan orsak är klart onödigt att hålla huvudförhandling.

I 26 kap. 15 § föreskrivs om huvudförhandling som hålls på tjänstens vägnar. Om avgörandet av saken beror på tilltron till muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten eller på ny muntlig bevisning som tas emot i hovrätten, ska hovrätten hålla huvudförhandling oberoende av ett yrkande på sådan. I tingsrätten mottagen bevisning ska då tas emot i behövliga delar på nytt vid huvudförhandlingen i hovrätten. Om bevisning inte kan tas emot på nytt vid huvudförhandlingen, får tingsrättens avgörande inte ändras till denna del, om inte bevisningen av särskilda skäl bör bedömas på ett annat sätt.

Om ändringssökanden i sina besvär gör tingsrättens bedömning av den muntliga bevisningen stridig, beror avgörandet vanligen på tilltron till den muntliga bevisning som har tagits emot i tingsrätten. I lagen ingår inte några bestämmelser om hur pass vägande grunder som ska läggas fram till stöd för att bedömningen görs stridig. Enligt rättspraxis beror hovrättens skyldighet att hålla huvudförhandling dock inte på om hovrätten har anledning att betvivla riktigheten hos tingsrättens bedömning av bevisningen eller inte (se t.ex. HD 1999:82, 2000:2, 5, 57, 62, 2001:16, 2004:116 och 117). Också ett yrkande som helt saknar motivering och där det krävs att tilltron till bevisningen ska bedömas på nytt kan därför anses vara tillräckligt som grund för huvudförhandling.

Enligt 26 kap. 16 § kan hovrätten också i andra än i 14 och 15 § avsedda fall hålla huvudförhandling när den anser att det behövs.

I 26 kap. 17–23 § finns bestämmelser om kallelse till huvudförhandling och följderna av parts utevaro. Hovrätten ska kalla parterna till huvudförhandlingen. I kallelsen ska parterna underrättas om vilken påföljd som kan följa av att en part inte infinner sig till huvudförhandlingen. Hovrätten kallar också vanligen vittnen och sakkunniga samt andra som ska höras i bevissyfte.

Om ändringssökanden uteblir från huvudförhandlingen, avskrivs den del av besvären som huvudförhandlingen gäller. Har besvären avskrivits på grund av ändringssökandens utevaro, men ändringssökanden har haft laga förfall och inte kunnat anmäla detta i tid, har ändringssökanden rätt att få besvären behandlade på nytt genom en skriftlig anmälan till hovrätten inom 30 dagar från det att besvären avskrevs. Om kallelsen till ändringssökanden att personligen infinna sig vid huvudförhandling dock inte har kunnat delges honom eller henne, kan besvären inte avskrivs. Avgörandet i saken får då vänta.

I 26 kap. 24–25 § finns bestämmelser om förfarandet vid huvudförhandling.

Vid huvudförhandlingen ska ordföranden för sammansättningen inledningsvis i nödvändig utsträckning redogöra för tingsrättens avgörande och för resultatet av förberedelsen. Samtidigt förhör han eller hon sig om huruvida de yrkanden som framställts vid

förberedelsen fortfarande motsvarar parternas uppfattning. Efter det ska ändringssökanden och svaranden i tur och ordning närmare motivera sin uppfattning och yttra sig om de grunder som motparten har anfört. Därefter ska bevisning tas emot. Vid behov kan ljud- eller bildupptagningar från tingsrätten avlyssnas eller visas till behövliga delar. I praktiken redovisas upptagningar bara sällan. Till sist slutför ändringssökanden och svaranden sin talan.

Ett vittne, en sakkunnig eller en part som förhörts i tingsrätten kan vid huvudförhandlingen i hovrätten i bevissyfte höras också per telefon eller med anlitan av någon annan för ändamålet lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod, om tilltron till utsagan på ett tillförlitligt sätt kan bedömas utan att vittnet, den sakkunniga eller parten är personligen närvarande.

Hovrättens avgörande

Hovrätten ska motivera sitt avgörande. De motiveringar som tingsrätten anfört och som hovrätten godkänner behöver dock inte upprepas. Om hovrätten inte ändrar motiveringarna i tingsrättens avgörande eller domslutet, räcker det med ett meddelande om att det har prövats att tingsrättens avgörande är riktigt och att det inte har framkommit någon anledning att ändra avgörandet. Till avgörandet ska fogas en kopia av hela eller av behövliga delar av tingsrättens avgörande. I praktiken är nästan alla avgöranden av domstolen s.k. bilagebeslut av detta slag.

Överklagande uttryckt med siffror

De statistiska uppgifterna i detta avsnitt baserar sig på den domstolsstatistik för 2005, 2006, 2007 och 2008 som förts av justitieförvaltningsavdelningen vid justitieministeriet, på statistikcentralens rättsstatistiska årsböcker för 1992 och 2006 (Oikeus 1993:3 och Oikeus 1997) och de statistiska uppgifterna i slutbetänkandet av hovrättskommissionen 1989 (KB 1992:20, s. 12—14). Samma saker har inte statistikförts under olika år, och därför är uppgifterna inte helt jämförbara. I

framställningen har dock eftersträvat så stor jämförbarhet som möjligt.

Överklagade brottmål. År 2008 avgjordes 56 746 brottmål i tingsrätterna. 6 761 mål (11,9 procent) överklagades. År 2007 avgjordes 56 210 brottmål i tingsrätten och överklagades 6 891 mål (12,3 procent). År 2006 var antalet avgjorda brottmål 55 946 och överklagades 7 271 mål (13,0 procent).

Enligt statistikcentralens rättsstatistiska årsbok 2006 avgjordes 57 695 brottmål och överklagades 7 628 mål (13,2 procent) år 2005. Svaranden överklagade i ca 11,1 procent, åklagaren i 1,8 procent och någon annan part i 1,8 procent av alla brottmål. De överlappande siffrorna beror på att i vissa mål har avgörandet överklagats av både svaranden och åklagaren eller målsäganden. De klart flesta av överklagandena (51 procent) gällde mål där svaranden hade dömts till ovillkorligt fängelsestraff. Relativt sett minst överklaganden förekom när straffet var böter (ca 6 procent). Ungefär 11 procent av de mål där villkorligt fängelsestraff dömts ut överklagades.

År 1990 överklagades ca 16 procent av de avgöranden som tingsrätterna meddelat i brottmål. Samma år överklagades ca 57 procent av de mål där ovillkorligt fängelsestraff hade dömts ut. Åtta procent av bötesdomarna överklagades.

Av siffrorna ovan framgår att benägenheten att överklaga i brottmål förefaller ha minskat något sedan 1990. Både 1990 och 2005 förefaller benägenheten att överklaga kunna härledas förhållandevis direkt ur straffets stränghetsgrad. Det är alltså sannolikt att en svarande som i tingsrätten döms till ovillkorligt fängelsestraff överklagar domen.

Överklagade tvistemål. År 2005 slutbehandlades 145 405 tvistemål i tingsrätterna. Av dem avgjordes 115 482 genom tredskodom. Förlikning nåddes i 4 559 mål. Av målen avskrevs 23 811. Avgörandena i de återstående 7 430 tvistemålen överklagades i 25,5 procent av målen. År 2006 var motsvarande procenttal 23,2. År 2007 överklagades 20,2 procent av målen och år 2008 21,2 procent.

År 2008 avgjordes 4 147 omfattande tvistemål i tingsrätterna. I 1 687 mål (41 procent) överklagades avgörandet. År 2007 avgjordes

3 898 omfattande tvistemål och överklagades 1 596 mål (41 procent). Motsvarande procenttal var 42 år 2006 och 45 år 2005.

År 1991 slutbehandlades 43 042 tvistemål i de allmänna underrätterna. Av dem avgjordes 18 645 genom tredskodom. Resultatet blev förlikning eller avskrivning i 11 533 mål, och 392 avvisades. I de återstående 12 472 avgörandena i tvistemål anmäldes missnöje i 36,8 procent av målen. Enligt ett omnämnande i statistikcentralens rättsstatistiska årsbok 1992 hade missnöje dock anmälts i uppskattningsvis hälften av de mål som underrätterna hade slutbehandlat.

Utifrån dessa siffror förefaller benägenheten att överklaga avgöranden i tvistemål ha minskat jämfört med början av 1990-talet. I stridiga tvistemål överklagas dock också för närvarande ungefär hälften av avgörandena. Det är därför också tänkbart att situationen inte alls har förändrats.

Ändrade avgöranden i hovrätten. I de 11 705 besvärssärenden som avgjordes i hovrätterna år 2008 ändrades tingsrättens domslut i 26,1 procent av ärendena. I fråga om brottmål (7 828) ändrades domslutet i 28,9 procent av målen och i fråga om tvistemål (2 819) i 21,9 procent. Med anledning av bedömning av bevisningen ändrades avgörandet i 10,4 procent av brottmålen och i 10,7 procent av tvistemålen. I 18,0 procent av brottmålen och i 11,2 procent av tvistemålen ändrades domslutet av andra skäl.

Bland de 12 242 besvärssärenden som avgjordes 2007 ändrades tingsrättens domslut i 26,8 procent av ärendena. I fråga om brottmål (8 333) ändrades domslutet i 29,4 procent av målen och i fråga om tvistemål (2 969) i 22,7 procent. Med anledning av bedömning av bevisningen ändrades avgörandet i 1,0 procent av brottmålen och i 10,8 procent av tvistemålen. I 18,4 procent av brottmålen och i 12,7 procent av tvistemålen ändrades domslutet av andra skäl.

I mål eller ärenden där huvudförhandling hållits ändrades tingsrättens domslut 2008 med anledning av omprövning av bevisningen i 27,1 procent av samtliga mål och ärenden. År 2007 var motsvarande andel 27,9 procent och år 2006 29 procent. De specificerade procenttalen 2008 var 27,7 i fråga om tvistemål och 27,0 i fråga om brottmål.

År 2008 ändrades domslutet av andra skäl i 11,1 procent av de mål och ärenden där det hade hållits huvudförhandling. Både 2007 och 2006 var motsvarande andel 12 procent. Under de nämnda åren ändrades domslutet i brottmål av andra skäl oftare än domslutet i tvistemål.

Handläggning av besvärssärenden i hovrätten. År 2005 inkom sammanlagt 12 508 mål och ärenden till hovrätterna, år 2006 sammanlagt 11 866, år 2007 sammanlagt 11 485 och år 2008 sammanlagt 11 539. Både antalet tvistemål (+ 149) och antalet brottmål (+ 260) har ökat en aning jämfört med 2007.

I hovrätterna hölls år 2005 sammanlagt 3 352 huvudförhandlingar, och deras andel av avgjorda mål och ärenden var då 25,9 procent. År 2006 hölls sammanlagt 3 587 huvudförhandlingar (28,9 procent), år 2007 sammanlagt 3 663 (29,9 procent) och år 2008 sammanlagt 3 730 (31,4 procent). Det fanns dock skillnader mellan hovrätterna i andelen huvudförhandlingar så att år 2008 varierade andelen från 25 till 37 procent vid de olika hovrätterna.

I hovrätterna meddelades år 2005 avgörande i sammanlagt 12 921 mål och ärenden, år 2006 i sammanlagt 12 414 (- 507), år 2007 i sammanlagt 12 242 (- 172) och år 2008 i sammanlagt 11 688 (- 554). I slutet av 2005 uppgick antalet oavgjorda mål och ärenden till sammanlagt 6 839, i slutet av 2006 sammanlagt 6 364, i slutet av 2007 sammanlagt 5 633 och på motsvarande sätt i slutet av 2008 sammanlagt 5 491. Antalet oavgjorda mål och ärenden har därmed minskat med 1 384 jämfört med år 2005. Antalet understiger rentav 1997 års nivå (5 978). Också antalet sällade mål och ärenden hade sjunkit en aning. År 2005 sällades 2 232 mål och ärenden i hovrätterna, och andelen sällade mål och ärenden av de mål och ärenden som avgjorts var då 17,3 procent, och år 2006 sammanlagt 1 713 mål och ärenden (13,8 procent). År 2007 sällades 1 315 mål och ärenden (10,7 procent) och år 2008 på motsvarande sätt 1 171 (10 procent). År 2008 varierade andelen sällade mål och ärenden från 7 till 20 procent vid de olika hovrätterna men rörde sig dock i allmänhet kring 8 procent.

Den genomsnittliga handläggningstiden i hovrätterna var 7,9 månader år 2005, 7,7 må-

nader år 2006, 7,6 månader år 2007 och 7 månader år 2008. År 2008 var den genomsnittliga handläggningstiden vid samtliga hovrätter för avgöranden på föredragning 6,1 månader och för avgöranden vid huvudförhandling 10,5 månader. Samma år varierade den genomsnittliga handläggningstiden för alla avgöranden vid de olika hovrätterna från 4,6 månader till 9,1 månader, för avgöranden på föredragning från 3,5 månader till 8,8 månader och för avgöranden vid huvudförhandling från 7,2 månader till 12,5 månader. Som jämförelse kan konstateras att år 1997 var den genomsnittliga handläggningstiden 5,2 månader.

Den genomsnittliga handläggningstiden har blivit en aning kortare de senaste åren, men är fortfarande förhållandevis lång när huvudförhandling hålls. Situationen varierar dock från en hovrätt till en annan. Handläggningstiderna vid Helsingfors hovrätt har varit längre än vid de övriga hovrätterna. Antalet oavgjorda mål och ärenden har dock uppvisat en positiv trend. I slutet av 2007 hade antalet vid Helsingfors hovrätt minskat med 615 jämfört med antalet i slutet av 2006, och i slutet av 2008 med 198 jämfört med situationen i slutet av 2007. Vid Åbo hovrätt har utvecklingen gått i motsatt riktning, vilket har berott på tre omfattande mål som inkommit från Salo tingsrätt.

När siffrorna ovan jämförs med de statistiska uppgifterna om överklagande som presenterades i slutbetänkandet av hovrättskommissionen 1989 kan det konstateras att handläggningstiderna i hovrätterna ser ut att ha etablerats som längre än handläggningstiderna före reformen. Det förekommer fortfarande skillnader mellan hovrätterna i synnerhet i handläggningstiderna för mål och ärenden som avgörs vid huvudförhandling.

2.2 Överklagande ur grundlagssynvinkel

Ändringssökande. Med stöd av 21 § 1 mom. i grundlagen har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt

rättskipningsorgan. Enligt 2 mom. ska garantierna för en rättvis rättegång, såsom offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring, tryggas genom lag. Också yrkande att få muntlig förhandling ingår i garantierna för en rättvis rättegång. Grundlagen hindrar inte att man lagstiftar om mindre undantag från garantierna för en rättvis rättegång så länge undantagen inte rubbar rättsskyddsgarantiernas ställning som huvudregel eller äventyrar individens rätt till en rättvis rättegång (se RP 309/1993 rd, s. 78)

Grundlagsutskottet har gett flera utlåtanden om rätten att överklaga hos allmänna domstolar (GrUU 9/1997 rd, GrUU 35/2002 rd och GrUU 30/2006 rd). I utlåtandena har grundlagsutskottet också behandlat regeringspropositionerna om ett system med prövningstillstånd och sällningsförfarande vid hovrätterna (RP 33/1997 rd, RP 91/2002 rd och RP 87/2005 rd). Grundlagsutskottet har generellt konstaterat att de föreslagna systemen med prövningstillstånd och sällning uppfyller de krav i fråga om överklagande som ställs i 21 § i grundlagen och i 16 § i regeringsformen, som föregick grundlagen, samt i människorättskonventionerna.

När det gäller regeringspropositionen med förslag till ett system med prövningstillstånd (RP 33/1997 rd) ansåg utskottet dock (GrUU 9/1997 rd) att det att prövningstillståndet inför redan på hovrättsnivå smälter rätt dåligt in i rättstraditionen i Finland. Den rätt att söka ändring som gällde enligt 16 § 2 mom. i den dåvarande regeringsformen ansågs dock vara tillgodosedd eftersom hovrättens avgörande i en ansökan om prövningstillstånd betraktades som ett avgörande i sak, som – till skillnad från det som hade föreslagits i propositionen – också skulle innehålla en motivering. Av bl.a. dessa omständigheter följde dock att utskottet inte såg det som någon bra lösning att det föreslagna förfarandet skulle benämnas systemet med prövningstillstånd. I riksdagens svar (RSv 1/1998 rd) ingick inte systemet med prövningstillstånd i lagen.

I samband med behandlingen av förslaget till ett sällningsförfarande (RP 91/2002 rd) ansåg grundlagsutskottet (GrUU 35/2002 rd) bl.a. att grunderna för sällning av besvär-ärenden skulle formuleras exakt och på ett

noggrant avgränsat sätt. Av lagen borde framgå under vilka förutsättningar på objektiva grunder ärenden inte behöver tas upp till vidare prövning. Bland annat muntlig förhandling med stöd av 26 kap. 15 § i rättegångsbalken borde nämnas som en omständighet som ligger till grund för att besvären måste tas upp till fullständig prövning.

Den ändring som gjordes utifrån grundlagsutskottets utlåtande visade sig vara problematisk i ljuset av propositionens syfte. Lagutskottet hade i sitt betänkande (LaUB 27/2002 rd) konstaterat att när det i ett besvärssak ärendet enligt besvärsskriften är frågan om bedömning av tilltron till muntlig bevisning bedömer hovrätten i ett sällningsförfarande utifrån det skriftliga rättegångsmaterialet om det finns anledning att ifrågasätta tingsrättens bevisvärdering. Om inte så är fallet, är bevisvärderingen tillförlitlig och tingsrättens avgörande ändras följaktligen inte. Innehållet i lagen var inte förenligt med innehållet i motiveringen. Det medförde att bestämmelsen tillämpades på olika sätt i hovrätterna. Praxisen etablerades först när högsta domstolen hade meddelat flera prejudikat om sällningen. I och med prejudikaten kom praxisen att motsvara ordalydelsen i lagen.

I regeringspropositionen RP 87/2005 rd föreslogs att bestämmelserna om sällningsförfarande i hovrätten skulle ändras så att också ärenden som handlar om bedömning av tilltron till muntlig bevisning började omfattas av sällningsförfarandet. Bestämmelserna skulle alltså ha ändrats i analogi med lagutskottets betänkande. I grundlagsutskottets utlåtande (GrUU 30/2006 rd) konstaterades dock att i och med den föreslagna breddningen av sällningsförfarandets räckvidd ändras de nuvarande reglerna vars syfte varit att garantera den i en rättvis rättegång ingående rätten till muntlig förhandling i de fall där skriftlig behandling av besvären i fullföljdsinstansen inte kan anses adekvat med hänsyn till bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna eller Finlands internationella förpliktelser avseende mänskliga rättigheter. Utskottet konstaterade dessutom att lagförslaget innebar att det faller på hovrätten att fallspecifikt bedöma om förpliktelserna avseende mänskliga rättigheter kräver muntlig förhandling i överklagande-

skedet. Enligt utskottet stod förslaget inte i samklang med grundlagens 21 § 2 mom., enligt vilket garantier för en rättvis rättegång ska tryggas genom lag. I det sammanhanget tog grundlagsutskottet dock i sitt utlåtande upp bl.a. de problem i anslutning till hovrättsförfarandet som man hade försökt lösa genom besvärstillstånds- och sällningsförfaranden. Utskottet konstaterade följande i sitt utlåtande (GrUU 30/2006 rd, s. 4—5):

”Det generella ändamålet med att utveckla hovrättsförfarandet är att underlätta för hovrätterna att rikta in sina resurser utgående från ärendenas art. Men, som utskottet påpekat i flera sammanhang, kan en utveckling av domstolsförfarandet med tiden inverka på behandlingstiderna och därmed bidra till vars och ens rätt enligt 21 § 1 mom. i grundlagen att utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol (GrUU 35/2002 rd, s. 3/II, GrUU 31/2005 rd, s. 3/II, GrUU 2/2006 rd, s. 2/II). Det är viktigt att få domstolsbehandlingarna att gå raskt undan, särskilt som den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna påtalat de rättssäkerhetsproblem som ibland uppstått här i Finland till följd av den senaste tidens långa rättegångar. Men svårtolkade procedurregler kan ge upphov till nya, i vissa fall onödiga processuella tvister och på det viset förlänga ärendebehandlingen. Inte heller med tanke på hovrätternas resursallokering är detta önskvärt.

Utskottet menar att regeringen inom sig fördomsfritt och med behörig hänsyn till bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna och skyldigheterna avseende mänskliga rättigheter ska titta på möjligheterna att utveckla rättegångsbalkens bestämmelser om behandling av besvärssak ärenden och huvudförhandling i hovrätten. I det sammanhanget bör regeringen också fundera på om det nuvarande, på besvärstillstånd grundade sällningsförfarandet t.ex. kunde ersättas med ett enklare system och om det är nödvändigt att som nu tillämpa sällningsförfarandet eller ett likartat förfarande på alla besvär som kommer upp i hovrätten (GrUU 35/2002 rd, s. 4/II). Till exempel artikel 2.2 i tilläggsprotokoll 7 till Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna gör i fråga om besvär rätt skillnad mellan mindre grova och grövre gärningar. På denna punkt vill utskot-

tet fästa uppmärksamheten vid att 21 § 2 mom. i grundlagen inte hindrar att man lagstiftar om mindre undantag från garantierna för en rättvis rättegång så länge undantagen inte rubbar rättsskyddsgarantiernas ställning som huvudregel eller äventyrar individens rätt till rättvis rättegång (RP 309/1993 rd, s. 78, GrUU 35/2002 rd, s 2/II, GrUU 31/2005 rd, s. 2/II).”

Grundlagsutskottet har genom sina ställningstaganden preciserat de krav som i 21 § 2 mom. i grundlagen ställs på förfarandet för överklagande och de möjligheter det finns att utfärda bestämmelser om undantag från kraven. I ljuset av ställningstagandena kan sammanfattningsvis konstateras att 21 § 2 mom. i grundlagen inte som sådant hindrar reglering av ett system av typen systemet med prövningstillstånd/besvärstillstånd. För att de krav på en rättvis rättegång som tryckas i grundlagen ska uppfyllas är det dock viktigt att systemet har begränsad räckvidd och att grunderna för meddelande av tillstånd är objektiva, noggrant avgränsade och exakt formulerade. Bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna och skyldigheterna avseende de mänskliga rättigheterna bör beaktas på ett tillbörligt sätt.

Muntlig förhandling i fullföljdsinstansen. De krav som hänför sig till rätten att överklaga och få muntlig förhandling hör till garantierna för en rättvis rättegång. Det inbördes förhållandet mellan de rättsskyddsgarantier som grundlagen tryggar är dock inte helt klart. I förarbetena till grundlagen diskuteras inte i detalj t.ex. förhållandet mellan rätten att överklaga och det muntliga rättegångsförfarandet i hovrätten.

Det praktiska genomförandet av överklagandeförfarandet i fråga om inslaget av muntlig förhandling, dvs. frågan om när och i vilken omfattning handläggningen ska vara muntlig, ska regleras genom lag. Den grundlagstryggade rätten till muntlig förhandling hindrar inte att man lagstiftar om smärre undantag så länge undantagen inte rubbar rättsskyddsgarantiernas ställning som huvudregel eller äventyrar individens rätt till en rättvis rättegång. Huvudregeln kan anses vara att rättegången i underrätten är muntlig. När det gäller överklagandeförfarandet hindrar inte grundlagen att det införs sådana restriktioner

för muntlighetsprincipen som sträcker sig längre än till underrättsförfarandet, förutsatt att lagstiftningen inte äventyrar rättssäkerheten för individen.

2.3 Internationella fördrag

Den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna

Allmänt. I artikel 6 i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna föreskrivs om rätten till en rättvis rättegång. Stycke 1 i artikeln innehåller grundläggande regler. Enligt stycket ska var och en vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång (fair and public hearing) inom en skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag, när det gäller att pröva hans eller hennes rättigheter och skyldigheter eller anklagelser mot honom eller henne för brott. Enligt den engelskspråkiga ordalydelsen förutsätts det i artikeln att parterna ska ha möjlighet att lägga fram sitt ärende muntligt (hearing).

I artikel 6 stycke 3 i människorättskonventionen finns specialbestämmelser som rättegång i brottmål. Enligt artikel 6 stycke 3 punkt c har var och en rätt att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde som han eller hon själv utsett. Enligt punkt d har den som blivit anklagad för brott rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom eller henne samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom eller henne. Punkten konkretiserar principen om att jämlikhet i medlen ska råda (equality of arms).

I artikel 6 i människorättskonventionen ingår inte några bestämmelser om tryggnad av rätten att överklaga. I artikel 2 i det sjunde tilläggsprotokollet till konventionen finns dock bestämmelser som tryggar rätten att överklaga avgöranden i brottmål. Enligt artikel 2 stycke 1 har var och en som dömts för brottslig gärning rätt att få skuldfrågan eller påföljden omprövad av högre domstol. Enligt stycke 2 kan undantag från denna rätt dock göras i fråga om mindre grova gärningar och i vissa andra fall som nämns i stycket. Varje

stat som är part till konventionen har förhållandevis stor prövningrätt när det gäller att reglera förutsättningarna för överklagande och förfarandet för det. Exempelvis det prövningstillståndsförfarande som tillämpas i brottmål har inte som sådant ansetts stå i strid med människorättskonventionen. Den rätt att överklaga som garanteras i tilläggsprotokollet gäller inte åklagarens rätt att överklaga eller tvistemål som handläggs i samband med brottmål.

Om lagstiftningen i en medlemsstat medger överklagande är utgångspunkten enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att förfarandet i fullföljdsdomstolen också vid muntlig förhandling ska uppfylla de krav som följer av artikel 6 i människorättskonventionen.

Trots att samma krav på en rättvis rättegång tillämpas vid förfarandet i under- och överrättarna, förutsätts inte enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att det förfarande som tillämpas vid handläggningen av besvärssärenden ska vara exakt lika i båda rättsinstanserna. När domstolen har prövat frågan om hur kraven på en rättvis rättegång uppfylls i fråga om överklagandeförfarandet har den konsekvent tagit i beaktande rättegångsordningen i dess helhet i respektive stat och ställningen och behörigheten för fullföljdsdomstolen i fråga. Om muntlig förhandling har hållits i den första rättsinstansen, kan avsaknaden av en sådan i den andra instansen vara berättigad utifrån särdragen hos det aktuella förfarandet med beaktande av det nationella systemet för överklagande, omfattningen av fullföljdsdomstolens behörighet och det sätt på vilket ändringssökandens intressen har skyddats i fullföljdsinstansen i synnerhet i ljuset av de frågor som ska avgöras där.

Det faktiska innehållet i bestämmelserna i människorättskonventionen konkretiseras via avgörandena av den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. Domstolens rättspraxis i fråga om en rättvis rättegång i fullföljdsinstansen har beskrivits t.ex. i delbetänkandet av kommissionen för ändringssökande (KB 2001:10, s. 28—33) och i den regeringsproposition (RP

91/2002 rd, s. 14—20) som följde på betänkandet. Nyare rättspraxis har beskrivits i ett betänkande av en utredningsman (justitieministeriets utlåtanden och utredningar 2006:28, s. 4—16). I publikationerna har centrala rättsfall som hänför sig till ärendet beskrivits i detalj och mångsidigt. I denna proposition är det därför inte ändamålsenligt att lika detaljerat redogöra för den rättspraxis som åberopats i dem.

Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har kopplat sina egentliga motiveringar i saken till detaljerna i respektive mål. Detaljerna i målen är alltså synnerligen relevanta. Det här försvårar möjligheterna att dra generella slutsatser om de faktorer som bör vägas när frågan om en rättvis rättegång bedöms.

Förfarande med prövningstillstånd. Artikel 6 i människorättskonventionen har inte ansetts vara tillämplig vid exempelvis förfaranden i likhet med extraordinärt ändringssökande. Artikeln tillämpas dock på både förfaranden av typen prövningstillstånd och sådana förfaranden för överklagande där endast rättsfrågor avgörs. I fallet Monnell och Morris mot Förenade kungariket (klagomål 9562/81 och 9818/82, dom 2.3.1987) ansåg den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att det tillståndsförfarande (Leave of Appeal) som föregick fullständig prövning skulle uppfylla kraven enligt artikel 6. Det här baserade sig åtminstone delvis på att tillståndsförfarandet utgjorde en del av den rättegång där det fattades beslut om anklagelser mot ändringssökanden för brott. Enligt den tillämpliga lagen skulle tillstånd ha behövt meddelas, om fullföljdsdomstolen hade bedömt det vara motiverat att pröva besvären.

Ett förfarande av typen prövningstillstånd är vanligen skriftligt. En viktig fråga är därför huruvida ett sådant tillståndsförfarande uppfyller det krav på en rättvis rättegång som ingår i artikel 6 i människorättskonventionen. Enligt vedertagen rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna kan ett förfarande med prövningstillstånd både i tvistemål och i brottmål uppfylla kraven enligt artikel 6, även om tillståndsfrågan behandlas i skriftligt förfarande och ändringssökanden inte vid avslag ges tillfälle att

höras personligen hos besvärinstansen. I det ovan nämnda fallet Monnell och Morris mot Förenade kungariket gällde överklagandet både lagtolkningen och frågor i anslutning till bevisvärdering. När överrätten prövade besvärstillståndet tog den dock inte ställning i faktafrågor och hörde inte några vittnen. Enligt den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna var ett sådant förfarande begränsat jämfört med det egentliga förfarandet för överklagande, och därför förutsatte ett avgörande av tillståndet inte att det hölls någon muntlig förhandling eller att ändringssökanden hördes personligen av fullföljdsdomstolen.

Muntlig förhandling i fullföljdsinstansen. Inom rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har de krav som artikel 6 ställer på förfarandet för överklagande preciserats i synnerhet när det gäller brottmål. Det finns mest rättspraxis som gäller en parts rätt att bli personligen hörd i brottmål.

När fullföljdsdomstolen har behörighet att pröva både bevisningsfrågor och rättsliga frågor, har ändringssökanden enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna vanligen också rätt till en sådan handläggning vid fullföljdsdomstolen som innebär att han eller hon hörs personligen. Vid behov ska svaranden i ett brottmål ha denna möjlighet redan enligt ordalydelsen i artikel 6 stycke 1 i människorättskonventionen. Även målsäganden och en part i ett tvistemål har ansetts ha en sådan rätt i vissa fall (se t.ex. Helmers mot Sverige, klagomål 11826/85, dom 29.10.1991 och Rippe mot Tyskland, ansökan 5398/03, beslut 2.2.2006).

Bestämmelsen om muntlig förhandling i artikel 6 i människorättskonventionen för rätt långt, vilket dock inte innebär att alla besvär i de fördragsslutande staterna som gäller underrättens avgörande ska behandlas vid muntlig förhandling. Rätten till muntlig förhandling är nämligen i princip beroende av ändringssökandens aktivitet, dvs. att ändringssökanden lämnar in begäran om muntlig förhandling åtminstone i sådana fall där ett sammanträde enligt de nationella bestämmelserna ska ordnas endast när muntlig förhandling krävs.

Om en ändringssökande kräver att muntlig förhandling ska hållas t.ex. för att själv bli hörd, har han eller hon vanligen rätt till en sådan. Det innebär att om ändringssökanden – svaranden eller målsäganden – kräver att muntlig förhandling ska hållas, och överrätten har behörighet att pröva saken som helhet beträffande både fakta och rättsfrågor och avgörandet gäller tillräknande av brott och eller påförande av straff, är utgångspunkten att överrätten inte kan avgöra saken utan att höra parterna personligen (Ekbatani mot Sverige, klagomål 10563/83, dom 26.5.1988, Helmers mot Sverige och Tierce m.fl. mot San Marino, klagomål 24954, 24971 och 24972/94, dom 25.7.2000).

Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har dock ofta konstaterat att det enligt artikel 6 i människorättskonventionen inte alltid förutsätts muntlig förhandling, eller om en sådan hålls, rätt att närvara personligen (Botten mot Norge, klagomål 16206/90, dom 19.2.1996, Fejde mot Sverige, klagomål 12631/87, dom 29.10.1991, Helmers mot Sverige och Ekbatani mot Sverige). Om det handlar om ett mindre brott och på motsvarande sätt om ett lindrigt straff och frågan om brottsrekvisitet i sak inte är stridig, kan muntlig förhandling med rätta bedömas vara onödigt (Jan-Åke Andersson mot Sverige, klagomål 11274/84, dom 29.10.1991 och Fejde mot Sverige). Arten hos de frågor som handläggs i överrätten har då ansetts vara avgörande. Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har ansett att när behovet av muntligt sammanträde prövas ska hänsyn tas förutom till offentligheten hos detta även andra allmänna krav som ställs på domstolsväsendet. Exempelvis strävan efter att rättegången ska gå raskt undan och arbetsinsatserna ska riktas meningsfullt berättigar till enbart skriftligt förfarande i fullföljdsinstanserna, om de frågor som överrätten ska avgöra inte förutsätter muntlig rättegång. De sistnämnda avgörandena av den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna var dock inte enhälliga. I bägge domsluten ansåg sju domare av tjugo att sakens art bör ha betydelse när skyldigheten att hålla muntlig förhandling bedöms, eftersom varje mål och ärende är av betydelse för de personer som de berör.

Eftersom muntlig förhandling i första hand ska hållas på yrkande av en ändringssökande, har ändringssökanden i princip omfattande rätt att antingen explicit eller tyst avstå från sin rätt till muntlig förhandling. Det innebär att i ljuset av rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna behövs muntlig förhandling i princip inte hållas på tjänstens vägnar, men inte heller den regeln är utan undantag. Enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna är den nationella domstolen i vissa typer av brottmål skyldig att höra en part personligen också på tjänstens vägnar. Om överrätten ändrar underrättens frikännande dom till en fällande dom eller skärper straffet, ska den åtalade höras personligen. Om den åtalade inte hörs personligen, ska det finnas vägande grunder för att han eller hon inte hörs. Också i de fall där det handlar om en enligt objektiv bedömning svår sak, där brottet är grovt eller det utdömda straffet är strängt, ska den åtalade vanligen höras personligen (Arnarsson mot Island, klagomål 44671/98, dom 15.10.2003 och Danila mot Rumänien, klagomål 53897/00, dom 8.3.2007).

Så som konstaterats ovan tryggar artikel 6 stycke 3 punkt c i människorättskonventionen rätten för den som blivit anklagad för brott att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde som han eller hon själv utsett. Enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna förutsätter denna minimirätt också att den åtalade i vissa fall hörs personligen och inte bara via ett ombud. Det har ansetts förhålla sig så här t.ex. när besvären på ett väsentligt sätt hänför sig till motiven för gärningen eller den åtalade som person, t.ex. vid bedömning av hur grovt brottet är (Kremzow mot Österrike, klagomål 12350/86, dom 21.9.1993 och Pobornikoff mot Österrike, klagomål 28501/95, dom 5.7.1999). Det har gällt att höra den åtalade personligen på tjänstens vägnar också när avgörandet har haft särskild betydelse för t.ex. hans eller hennes tjänstekarriär (Botten mot Norge, klagomål 16206/90, dom 19.2.1996).

Höranden av vittnen vid förfarande för överklagande. I de flesta av de ovan nämnda domsluten har den europeiska domstolen för

de mänskliga rättigheterna bara tagit ställning till frågan om muntlig förhandling ska hållas för att höra parterna i målet personligen. I fallet Tierce m.fl. mot San Marino förutsatte domstolen endast att de åtalade skulle höras. Domstolen tog inte ställning till huruvida också de vittnen som hörts i underrätten borde ha hörts på nytt. Också i fallen Botten mot Norge, Pobornikoff mot Österrike och Kremzow mot Österrike förutsatte domstolen att de åtalade skulle höras personligen. I fallet Ekbatani mot Sverige förutsatte domstolen att svaranden och målsäganden hördes men yttrade ingenting om hörandet av de nya vittnen som åberopats i hovrätten. Också i domen i fallet Helmers mot Sverige handlade det uteslutande om att höra parterna på nytt.

Det finns inte samma mängd rättspraxis när det gäller rätten att få de vittnen som hörts i underrätten förhörda på nytt i överrätten eller på motsvarande sätt rätten att förhöra nya vittnen som åberopats i hovrätten. Rätten att åberopa och förhöra vittnen baserar sig enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i första hand på artikel 6 stycke 3 punkt d i människorättskonventionen. Enligt punkten har den som blivit anklagad för brott rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopats emot honom eller henne samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade av honom eller henne.

Artikel 6 stycke 3 punkt d i människorättskonventionen har dock inte ansetts innebära att en åtalad skulle ha rätt låta förhöra varje vittne han eller hon önskar. Enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna omfattas frågan om tillåtna bevis och bevisningsförfarande av den nationella lagstiftningen och hör frågan om prövning av bevis till de nationella domstolarna (Bricmont mot Belgien, klagomål 10857/84, dom 7.7.1989). Det strider alltså inte mot människorättskonventionen att en nationell domstol med stöd av sin prövningsrätt och med beaktande av likställdhetsprincipen vägrar höra vittnen som den anser vara obehövliga för att saken ska kunna utredas. Fullföljdsdomstolen kan t.ex. avböja nya bevis som erbjuds, förutsatt att avgörandet motiveras på tillbörligt sätt (Pisano mot Italien, kla-

gomål 36732/97, dom 27.7.2000). Ett bevis som har åberopats i överrätten av svaranden i ett brottmål behöver inte beaktas, om beviset inte hänför sig till saken eller om det i bevisvärsinstansen endast utgör indicium i en sak som redan kan anses utredd på basis av den övriga bevisningen (Brandstetter mot Österrike, klagomål 11170/84, 12876/87 och 13468/87, dom 28.8.1991). Underlåtenhet att höra ett vittne som försvaret åberopat har sällan ansetts stå i strid med bestämmelserna i människorättskonventionerna. Motstridighet har konstaterats i situationer där det enligt den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna skulle ha varit nödvändigt att höra ett vittne för klarläggande av sanningen och underlåtenheten att höra vittnet har inverkat negativt på försvarets möjligheter att utöva sina rättigheter (Vidal mot Belgien, klagomål 12351/86, dom 22.4.1992 och Destrehem mot Frankrike, klagomål 56651/00, dom 18.5.2004).

När det gäller bevisning har den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna bedömt om förfarandet som helhet, bevisningsfrågorna medräknade, har varit rättvist. I fallet Vidal mot Belgien konstaterade domstolen att den åtalades rättigheter hade kränkts när fullföljdsdomstolen hade låtit bli att höra fyra nya vittnen som den åtalade hade åberopat. Fallet handlade om ett allvarligt brott och den åtalade hade dömts utifrån handlingarna i målet först i överrätten. Dessutom hade inte underlåtenheten att höra vittnena motiverats på något sätt.

Det har vanligen ansetts att rätten till en rättvis rättegång, inklusive försvarets rättigheter, har kränkts i situationer där underrättens frikännande dom utgående från en bedömning av tilltron till bevisning i hovrätten har ändrats till en fällande dom utan att ens de viktigaste delarna av bevisningen har tagits emot på nytt (Arnarsson mot Island, Danila mot Rumänien och Destrehem mot Frankrike).

Den nationella lagstiftningens betydelse. Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna ska säkerställa att enskilda rättegångar har hållits i enlighet med kraven i människorättskonventionen. Kraven på en rättvis rättegång kan dock variera från en fördragslutande stat till en annan. Enligt

rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna förutsätts det nämligen för en rättvis rättegång också att den nationella lagstiftningen om rättegångsförfarande har iakttagits i varje enskilt fall. Innehållet i den nationella lagen har tillskrivits betydelse t.ex. i fallen Arnarsson mot Island, Mutttilainen mot Finland och R.H. mot Finland (ansökan 34165/05, dom 2.6.2009).

Enligt 159 § 4 mom. i den isländska lagen om rättegång i brottmål får högsta domstolen inte ändra underrättens slutsats om bevisvärdet hos muntliga utsagor, om inte vittnet eller svaranden i fråga har avgett sin utsaga inför högsta domstolen. I samband med fallet Arnarsson mot Island konstaterade staten Island i sin rapport att uttrycket ”bevisvärdet hos muntliga utsagor” hade två slags betydelser i rättspraxis på Island. För det första syftar uttrycket på en självständig bedömning av tilltron till ett enskilt vittne. I det avseendet är det nödvändigt att vittnet infinner sig hos domstolen och svarar direkt på domarens frågor. För det andra syftar uttrycket på vikten av vittnets utsaga i jämförelse med annan bevisning i situationer där högsta domstolen har godkänt en lägre domstols bedömning av vittnets trovärdighet. Det primära syftet med bestämmelsen är att säkerställa att högsta domstolen inte omprövar tilltron till ett sådant vittne som har hörts muntligt vid en lägre domstol. I det aktuella fallet hade underrätten ansett att de bevis som lagts fram inte räckte till för en fällande dom. Högsta domstolen hade senare ändrat underrättens frikännande dom till en fällande dom med åberopande av att de bevis som lagts fram i tillräcklig grad bevisade att Arnarsson i enlighet med åtalet var delaktig i misshandeln med dödlig utgång. Isländska staten konstaterade i sitt genmäle att 159 § 4 mom. inte hindrade ett avgörande av detta slag. Enligt den isländska staten hade högsta domstolen inte omprövat vittnenas uttalanden eller tilltron till dem. Högsta domstolen hade ansett att de bevis som lagts fram trots inkonsekvenserna och i motsats till underrättens uppfattning var tillräckliga för en fällande dom. Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna ansåg dock i ljuset av ordalydelsen i lagrummet att ändringssökanden haft grundad anledning att förvänta sig att högsta domsto-

len skulle kalla honom och vittnena för att yttra sig muntligt, om avsikten var att ändra underrättens frikännande dom till en fällande dom utifrån att bevisningen bedömdes annorlunda. Bland annat på grundval av detta ansåg den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att förfarandet hade stått i strid med artikel 6 stycke 1 i människorättskonventionen.

I fallet *Mutttilainen mot Finland* framstod den nationella lagstiftningens betydelse för bedömningen av en rättvis rättegång ännu tydligare än i fallet *Arnarsson mot Island*. I det sistnämnda fallet hade högsta domstolen så som beskrivits i det föregående i skriftligt förfarande ändrat en frikännande dom till en fällande dom. I fallet *Mutttilainen mot Finland* hade hovrätten utan huvudförhandling ändrat tingsrättens avgörande till svarandens fördel. I fallet hade svaranden som fått en fällande dom i tingsrätten i sin besvärsskrift yrkat att huvudförhandling hålls i hovrätten för att han själv och vittnen skulle höras. Hovrätten hade dock ansett det vara klart onödigt att hålla huvudförhandling och avgjort målet på basis av det skriftliga rättegångsmaterialet. Hovrätten hade låtit tingsrättens avgörande i fråga om tillräknande av brottet stå fast, men förkortat längden på det utdömda fängelsestraffet. Högsta domstolen hade inte meddelat besvärstillstånd.

Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna hänvisade i sitt avgörande till 26 kap. 15 § i rättegångsbalken. Eftersom den avgörande frågan gällde trovärdigheten hos bevisningen, ansåg den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att hovrätten inte kunde avgöra målet så som förutsätts för en rättvis rättegång utan att höra den åtalade personligen och ett vittne som hörts i tingsrätten på nytt. Förfarandet konstaterades ha stått i strid med artikel 6 stycke 1 i människorättskonventionen.

Enligt den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna kunde det inte utifrån rättegångsordningen i Finland bedömd som en helhet eller utifrån det aktuella enskilda fallet härledas någon grund för att avvika från den skyldighet att höra svaranden och centrala vittnen som anges i människorättskonventionen. I bedömningen stödde den europeiska domstolen för de mänskliga rättig-

heterna sig på 26 kap. 15 § i rättegångsbalken. Utgående från det aktuella fallet är det därför möjligt att sluta sig till att om det i en nationell lag i likhet med 26 kap. 15 § i den nuvarande rättegångsbalken i Finland utan undantag förutsätts att vittnen höras på nytt i en situation där överrätten bedömer trovärdigheten hos en bevisning som har tagits emot i en lägre rättsinstans, kommer underlåtenhet att höra vittnen sannolikt redan på basis av denna omständighet alltid också att innebära att de mänskliga rättigheterna kränks. Avgörandet av den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i fallet *R.H. mot Finland* stöder den ovan nämnda slutsatsen.

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

Bestämmelser om en rättvis rättegång finns också i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 8/1976, MP-konventionen). Bestämmelserna om en rättvis och offentlig rättegång har tagits in i artikel 14 stycke 1 i MP-konventionen. Enligt stycket ska envar, när det gäller att pröva anklagelse mot honom eller henne för brott eller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter i tvistemål, vara berättigad till opartisk och offentlig rättegång inför en behörig, oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag.

I artikel 14 stycke 3 bestäms om minimirättigheterna för åtalade. Till skillnad från den motsvarande bestämmelsen i människorättskonventionen ingår i artikel 14 också en bestämmelse om rätten att överklaga. Enligt stycke 5 i artikeln har var och en som dömts för brottslig gärning rätt att få skuldfrågan och straffet omprövade av högre domstol i enlighet med lag. Bestämmelsen i konventionen gäller dock bara svaranden i ett brottmål i sådana fall då han eller hon i första rättsinstans konstaterats skyldig till brottet. Bestämmelsen gäller alltså inte målsäganden, allmänna åklagaren eller parterna i tvistemål.

Av formuleringen i artikel 14 stycke 5 kan man sluta sig till att de fördragsslutande staterna inte t.ex. kan ställa vissa brott utanför systemet för överklagande. Rätten att över-

klaga kan dock regleras genom nationell lagstiftning. Ett system med prövningstillstånd eller ett system där rätten att överklaga har avgränsats uteslutande till rättsliga frågor har t.ex. ansetts uppfylla de krav som i artikel 14 stycke 5 i MP-konventionen ställs på tillgodeendet av rätten att överklaga. När det förfarande som ska iaktas i fullföljdsdomstolen regleras ska hänsyn tas till de krav på en rättvis och offentlig rättegång som anges i stycke 1. Kraven inrymmer rätten till muntlig förhandling. Den kommitté för mänskliga rättigheter som övervakar efterlevnaden av MP-konventionen har dock inte ansett det vara nödvändigt att hålla muntlig förhandling i samband med förfaranden med prövningstillstånd eller i samband med förfarande för överklagande som uteslutande gäller rättsliga frågor.

Det är kännetecknande för system med prövningstillstånd att avslag på tillståndsansökningar vanligen inte motiveras i någon större utsträckning. Exempelvis i Sverige konstateras i avslag vanligen att det inte har framkommit några skäl att meddela tillstånd och att tingsrättens dom står fast. I Norge kan besvär förkastas, dvs. sällas, om det är klart att besvären inte kommer att vara framgångsrika. I beslutet konstateras då bara att besvär på ovan anförda grunder ”nektes fremmet”. Förenta Nationernas kommitté för mänskliga rättigheter meddelade den 27 augusti 2008 ett beslut i ett mål som berörde Norge (CCPR/C/93/D/1542/2007; Communication No. 1542/2007). Enligt kommitténs beslut innebar fullföljdsdomstolens beslut där besvären förkastats med motiveringen att de inte ansågs kunna ha framgång att det kunde ifrågasättas om skuldfrågan och det utdömda straffet alls hade prövats i fullföljdsdomstolen. Eftersom fullföljdsdomstolen inte hade motiverat sitt avgörande i sak, inte ens i inskränkt form, bekräftade kommittén att artikel 14 stycke 5 i MP-konventionen hade kränkts i målet. Tolkningsbeslutet kan anses medföra att ett sådant beslut med anledning av besvär i ett brottmål genom vilket besvären sällas eller ansökan om prövningstillstånd avslås ska motiveras på ett behörigt sätt, trots att ett beslut av detta slag inte behöver motiveras lika utförligt som ett beslut som fattats vid fullständig prövning.

Europarådets rekommendation om fullföljdsförfarandet i tvistemål

Europarådets ministerkommitté godkände den 7 februari 1995 rekommendation R (95) 5 om fullföljdsförfarandet i tvistemål i Europarådets medlemsstater (Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedurs in civil and commercial cases).

Rekommendationen ansågs vara motiverad bl.a. därför att rätten att i enlighet med artikel 6 i människorättskonventionen få sin sak prövad inom en skälig tid kunde äventyras på grund av att antalet ändringsansökningar har ökat och handläggningstiderna har blivit längre. Enligt rekommendationen ska det vara möjligt att få en dom i första rättsinstans omprövad av en högre domstol. Undantag från principen bör vara möjliga endast om de grundar sig på lag och stämmer överens med de grundläggande principerna för rättsordningen.

Enligt rekommendationen bör tvistefrågorna i rättegången definieras i första instans och bör alla eventuella käromål, fakta och bevis läggas fram i detta skede av handläggningen. För att en part ska ha en möjlighet att bedöma huruvida han eller hon borde utöva sin rätt att överklaga och, om detta är möjligt, begränsa sin ändringsansökan, ska den domstol vars avgörande överklagas ha en lagstadgad skyldighet att klart och fullständigt motivera sitt avgörande. För att man ska kunna säkerställa att endast sådana mål och ärenden som det ankommer på fullföljdsdomstolen att behandla förs till fullföljdsdomstolen, bör medlemsstaterna enligt rekommendationen överväga möjligheten att begränsa parternas rätt att överklaga t.ex. i mindre tvistemål genom att ta i bruk ett system med besvärstillsätt eller besvärstillstånd.

2.4 Den internationella utvecklingen och lagstiftningen i utlandet

Under 2000-talet har de system för överklagande som tillämpas i andra stater beskrivits i flera betänkanden som getts ut av justiti-

tieministeriet. I betänkandet av den år 2000 tillsatta arbetsgruppen för utveckling av hovrättsförfarandet (Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 28.9.2000, s. 26—32) beskrivs lagstiftningen om förfarandet för överklagande i Sverige, Norge, Danmark och Tyskland. I delbetänkandet av den år 2001 tillsatta kommissionen för ändringssökande (KB 2001:10, s. 34—44) redogörs rätt så ingående för den dåvarande lagstiftningen om överklagande i Sverige, Norge, Danmark, Tyskland, Frankrike samt England och Wales. I det betänkande av en utredningsman som färdigställdes 2006 (Ändringssökande från tingsrätten hos hovrätten – en nybedömning av syftet och förfarandet, justitieministeriets utlåtanden och utredningar 2006:28, s. 16—32) beskrivs lagstiftningen om överklagande i Norge, Danmark, Sverige, Tyskland, Österrike samt England och Wales). I betänkandet av den år 2007 tillsatta kommissionen för prövningstillstånd (Tillstånd till fortsatt handläggning i hovrätten, KB 2008:3, s. 35—51) beskrivs de förfaranden för överklaganden som tillämpas i de övriga nordiska länderna. Förfarandena beskrivs delvis på ett allmänt plan och i synnerhet med hänsyn till de gällande förutsättningarna för överklagande. Det är därför inte ändamålsenligt att i denna proposition ta in ett separat avsnitt om lagstiftningen i utlandet. För en internationell jämförelse hänvisas till de ovan nämnda betänkandena.

2.5 Bedömning av nuläget

Ett funktionellt hovrättsförfarande

Oavsett sakens art och behovet av rättsskydd för parterna händer det i dagens läge rätt ofta att en rättegång i tingsrätten förnyas fullständigt när det handlar om tilltron till muntlig bevisning. Trots att det också finns andra orsaker till att handläggningstiderna blir längre, t.ex. långsam förundersökning och åtalsprövning samt fördröjd tingsrättsförhandling, har de långa handläggningstiderna i hovrätterna bidragit till att den totala handläggningstiden i vissa fall har blivit oskäligt lång. Den europeiska domstolen för

de mänskliga rättigheterna har ansett att sedan 2000 har människorättskonventionen kränkts i ca 30 fall på grund av den totala handläggningstiden.

Genom det sällningsförfarande som infördes 2003 försökte man utöka hovrätternas möjligheter att vid ett enklare och snabbare förfarande handlägga enkla mål och ärenden där tingsrättens avgörande inte behöver ändras. Syftet med reformen var bl.a. att förbättra hovrätternas möjligheter att, utan att äventyra likabehandlingen av parterna, koncentrera sig på svåra mål och ärenden som lämnar rum för tolkningar.

Sällningsförfarandet har dock visat sig vara oändamålsenligt till vissa delar. Om avgörandet är beroende av tilltron till muntlig bevisning eller tilltron till iakttagelser i samband med syn, kan besvären inte sällas även om det handlar om en rentav mycket enkel sak. I syfte att förvissa sig om att besvären inte sällas vid det nuvarande förfarandet har ändringssökanden kunnat göra tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning stridig också i det fallet att ändringssökanden i själva verket är missnöjd enbart med straffmätningen. Hovrättsförhandlingen med huvudförhandling kan då bli tyngre än vad som egentligen är nödvändigt.

Problemen kring tillämpningsområdet för sällningsförfarandet har också lett till oenhetlig rättspraxis. Utifrån högsta domstolens rättspraxis kan konstateras att bestämmelserna om sällningsförfarandet har tillämpats i strid med deras syfte och att sällningsavgöranden har meddelats också i andra än klara och enkla mål eller ärenden (HD 2005:13, 22, 30, 33, 46, 57 och 58, HD 2006:40 och 52).

Sällningsförfarandet har inte tillhandahållit tillräckliga verktyg för att lösa de problem som följer av att handläggningarna blir längre och har inte heller gjort det möjligt för hovrätterna att rikta resurserna enligt behovet av rättsskydd. Exempelvis brottets grovhetsgrad, straffets stränghetsgrad och domens ekonomiska eller på annat sätt vidsträckt konsekvenser för parterna är faktorer som bör ges större tyngd än för närvarande i lagstiftningen om hovrättsförfarandet. Det har dock visat sig vara svårt att uppnå målen genom att ändra bestämmelserna om sällning.

Huvudförhandling

Huvudförhandling när en part kräver det. Enligt 26 kap. 14 § i rättegångsbalken ska huvudförhandling hållas om en part kräver det. I de fall som förtecknas i 2 mom. behöver huvudförhandling dock inte hållas även om en part kräver det. Exempelvis enligt 6 punkten behöver huvudförhandling inte hållas, om det av någon orsak är klart onödigt att hålla en sådan. Punkten fogades till paragrafen under riksdagsbehandlingen. Lagutskottet motiverade tillägget som följer (LaUB 19/1997 rd):

”Den givna utgångspunkten är att hovrätten skall hålla huvudförhandling när en part kräver det. I vårt land begränsar förfarandet i hovrätt inte hovrättens prövningsrätt enbart till rättsfrågor utan bevisningsfrågor kan också tas till prövning. De fördelar med en muntlig behandling som hänger samman med bedömningen av muntlig bevisning i frågan kommer dock inte alltid till synes i mål där det bara handlar om en rättslig bedömning av frågan. Samma gäller om det i målet förekommer enbart skriftlig bevisning utan luckor. Av den allmänna motiveringen till propositionen framgår att inte heller den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna alltid förutsatt muntlig behandling i fullföljdsinstans även om krav på detta framställts. I situationer av denna typ kan därför kravet på huvudförhandling avslås i undantagsfall. Trots den generella formuleringen bör bestämmelsens tillämpningsområde vara väl avgränsat och huvudförhandlingen klart onödig.”

Enligt regeringspropositionen RP 33/1997 rd är syftet med 26 kap. 14 § i rättegångsbalken att garantera parterna i allmänhet rätt till huvudförhandling också i situationer där besvärsmålet inte handlar om tilltron till muntlig bevisning. Syftet har inte uppnåtts till alla delar. I praktiken avslås begäran om huvudförhandling ofta på den grunden att det är klart onödigt att hålla huvudförhandling, eftersom det inte handlar om tilltron till målsägandens, vittnets eller svarandens utsaga. I praktiken har de övriga avslagsgrunderna tillämpats sällan.

I besvärshandlingarna som handlar om tilltron till målsägandens, vittnets eller svarandens

utsaga hålls huvudförhandling också oavsett en begäran. Följden har blivit att 14 § har haft liten betydelse som ett självständigt lagrum.

Huvudförhandling på tjänstens vägnar. Så som konstaterats ovan ska huvudförhandling hållas med stöd av 26 kap. 15 § i rättegångsbalken, om avgörandet av saken beror på tilltron till muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten eller på ny muntlig bevisning som tas emot i hovrätten. Om ändringsökanden gör tingsrättens bedömning av muntlig bevisning stridig, beror avgörandet vanligen på tilltron till muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten.

Enligt rättspraxis är hovrättens skyldighet att hålla huvudförhandling inte beroende av om hovrätten har anledning att betvivla att tingsrättens bedömning av tilltron till bevisning är riktig (se t.ex. HD 2004:116). Också ett sådant krav på omprövning av tilltron till bevisning som helt saknar motivering kan därför anses vara tillräckligt som grund för huvudförhandling. Hovrätten ska alltså alltid självständigt hålla huvudförhandling, om tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning har gjorts stridig.

Följden har blivit att alla mål och ärenden – oavsett hur pass allvarliga och viktiga de är – måste bli föremål för huvudförhandling, vanligen enligt samma schema. Huvudförhandling framtvings också när den inte behövs utifrån tingsrättens avgörande eller utifrån besvärerna.

Rätt att höras muntligen. Hovrätterna är behöriga att pröva besvärshandlingarna i fråga om både bevisningsfrågor och rättsliga frågor. Enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna är huvudregeln då att muntlig förhandling ska ordnas när en part kräver det. Parten ska höras personligen. Muntlig förhandling ska kunna utebli eller parten ska inte behöva höras personligen endast om något särdrag i anslutning till rättegången tillåter det och partens rättigheter har tryggats på något annat sätt. Som exempel på ett särdrag nämns i regel systemet med prövningstillstånd och handläggning uteslutande för att avgöra rättsliga frågor.

Så som konstaterats ovan i avsnittet om människorättskonventionen under 2.3 Inter-

nationella fördrag, gäller enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att det i människorättskonventionen förutsätts att fullföljdsdomstolen oftast ska hålla muntlig förhandling för att höra en part, om parten kräver att en sådan ska hållas. Exempelvis när det gäller brottmål kan muntlig förhandling oberoende av begäran utebli endast om det handlar om en sak som är tämligen obetydliga både till sin brottsbeteckning och till sina straffpåföljder. En parts rätt att bli hörd innebär dock inte att överrätten ska hålla fullständig huvudförhandling i samtliga fall där ändringssökanden kräver det. Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har tillskrivit den nationella lagen stor tyngd när den har bedömt tillgodoseendet av rätten till en rättvis rättegång.

Den nuvarande lagstiftningen gör det möjligt att hålla sådana huvudförhandlingar i liten skala som avses ovan i mål och ärenden där det t.ex. inte handlar om tilltron till muntlig bevisning. Sådana förhandlingar hålls dock inte speciellt ofta. Med beaktande av rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna är det befogat att främja möjligheterna att hålla huvudförhandlingar i liten skala.

Möjlighet att förbigå hovrätten som fullföljdsinstans

I den gällande lagstiftningen anges inte något sådant förfarande som möjliggör handläggning som avviker från den regelrätta ordningen med rättsinstanser i syfte att så snabbt som möjligt få högsta domstolens prejudikat. Efter det att ett behov av detta slag har framkommit har man hittills genom inbördes kontakter mellan olika rättsinstanser försökt försnabba handläggningen av mål och ärenden som innehåller rättsliga frågor, både i hovrätten och i högsta domstolen. Andra liknande mål och ärenden har då fått vänta på prejudikat. Såväl parterna som domstolarna har varit tvungna att utan stöd av lagbestämmelser godkänna att handläggningen i de olika rättsinstanserna har avvikit från den normala ordningen.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

3.1 Målsättning

Hovrättens huvudsakliga uppgift är att med anledning av en parts besvär kontrollera att tingsrättens avgörande är riktigt i fråga om både bevisningsfrågor och rättsliga frågor och rätta till eventuella felaktigheter. Hovrättsförfarandet ska i första hand gagna denna målsättning, men även andra krav kan ställas på förfarandet. Det ska vara rättvist, snabbt och ekonomiskt. Det kan tänkas att det bästa sättet att främja rättssäkerheten är att se till att alla mål och ärenden handläggs på samma sätt genom fullständigt förfarande för överklagande. Då blir förfarandet dock inte snabbt, ekonomiskt eller rättvist med hänsyn till alla parter rättssäkerhetsbehov.

När hovrättsförfarandet utvecklas gäller det att sträva efter att de ovan nämnda syftena och kraven på rättegången tillgodoses och uppfylls i så hög grad som möjligt för alla parter och med tanke på kostnaderna för samhället. Samtidigt gäller det att säkerställa att förfarandet också i fortsättningen uppfyller de krav på en rättvis rättegång som gäller enligt grundlagen och de konventioner som är bindande för Finland.

I hovrätterna handläggs mål och ärenden av synnerligen olika omfattning och svårighetsgrad. Som ett av problemen med bestämmelserna om hovrättsförfarandet betraktas därför att de inte kan ligga till grund för att man på ett ändamålsenligt sätt generellt ska kunna beakta arten hos den sak som överklagas och inte heller behovet av ändringssökandens rättsskydd i varje enskilt fall. När t.ex. alla besvärsärenden där bedömningen av muntlig bevisning har gjorts stridig behandlas på samma sätt oberoende av intressena, förlängs handläggningstiderna allmänt taget och ökar rättegångskostnaderna.

För att hovrätternas och samhällets resurser ska kunna fördelas så ändamålsenligt som möjligt, bör mål och ärenden som redan en gång behandlats i tingsrätten inte omprövas i sin helhet, om det inte är nödvändigt. Det viktigaste för parterna är däremot att under rättens felaktiga avgöranden rättas till eller på motsvarande sätt att korrekta avgöranden

kan bli fasta så snabbt och med så små rättegångskostnader som möjligt.

För att rättssäkerheten ska tillgodoses förutsätts inte alltid att parterna har ovillkorlig rätt att få en sak som redan en gång prövats och avgjorts i tingsrätten fullständigt omprövat i hovrätten. I t.ex. tvistemål som gäller ekonomiska intressen är det också viktigt för en part att partens rättegångskostnader är skäligen i förhållande till den fördel som eftersträvas.

Av dessa orsaker bör förfarandet för överklagande vidareutvecklas så att man i större utsträckning än för närvarande på ett förnuftigt sätt kan beakta arten av den sak som överklagandet gäller. Det här gör det också möjligt att allokera hovrätternas disponibla resurser på ett ändamålsenligt sätt.

3.2 Alternativ

Utveckling av sållningsförfarandet

Ett ändrat sållningsförfarande kan vara ett sätt att vidareutveckla hovrättsförfarandet i riktning mot målen. Av de orsaker som nämns under 2.5 Bedömning av nuläget finns det dock inte förutsättningar för att utveckla sållningsförfarandet, som för närvarande i princip gäller alla besvärärenden på lika grunder, så att förfarandet kan tillämpas även på mål och ärenden som avgörs vid huvudförhandling. Det gäller därför att försöka förnya förfarandet för överklagande med andra metoder.

Begränsning av rätten att överklaga avgöranden om bevisning

Ett annat alternativ är att tingsrättens avgöranden om bevisning inte alls ska få överklagas. Det är tänkbart att utfärda bestämmelser om att tingsrättens avgörande inte får överklagas till den del det gäller bevisningsfrågan. Frågan om bevisningen avgörs då endast en gång i domstol och parterna får fritt överklaga endast de rättsliga frågorna. Tillämpningsområdet för förbudet kan begränsas till att gälla bara en del av målen och ärendena.

Extraordinärt överklagande är tänkbart även i bevisningsfrågor. Utgångspunkten är dock att tingsrättens avgörande om bedömningen av bevisningen ska vara slutgiltigt.

Avgörande om bevisningen är en central fråga i flera tviste- och brottmål, och därför överklagas i regel bedömningen av bevisningen. Dessutom är det i praktiken inte entydigt hur bevisningsfrågorna och de rättsliga frågorna ska åtskiljas. Modellen är problematisk också med tanke på bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Besvärsförbud som gäller avgöranden om bevisning skulle innebära att det nuvarande systemet med tre rättsinstanser ifrågasätts. Begränsningen skulle alltså förändra hela vårt rättskipnings-system på ett väsentligt sätt. Besvärsförbud som gäller bevisningsavgöranden kan därför inte ses som något reellt alternativ.

System med prövningstillstånd

I andra länder är prövningstillstånd (besvärstillstånd) den vanligaste metod som tillgripits för att förfarandet för överklagande ska bli så ändamålsenligt som möjligt. Förfarandet med prövningstillstånd har i regel inte något generellt tillämpningsområde, utan tillstånd krävs i vissa besvärärenden som fastställts noggrant i lag. När det gäller tvistemål är en gräns med ett värde i pengar ett allmänt sätt att definiera de mål och ärenden där det förutsätts tillstånd för att fullföljdsdomstolen ska ompröva saken fullständigt. I brottmål bestäms tillämpningsområdet för förfarandet med prövningstillstånd vanligen enligt det straff som underrätten dömt ut.

Ett system av typen prövningstillstånd kan genomföras så att det blir tydligt och noggrant avgränsat. Ett förfarande där alla ändringsansökningar prövas begränsar inte heller rätten att överklaga. Ett förfarande med prövningstillstånd med begränsat tillämpningsområde gagnar alltså bäst de mål som ställts upp för utvecklingen av hovrättsförfarandet.

I denna proposition föreslås att det ska införas ett tillståndssystem med begränsat tillämpningsområde. I besvärärenden som omfattas av tillståndssystemets tillämpningsområde kommer parterna att behöva hovrättens

tillstånd innan saken överförs till fortsatt handläggning efter tillståndsbehandlingen. Tillstånd ska meddelas, om besvären uppfyller de grunder för tillståndet som anges i lagen. Ändringsfallet är den viktigaste av grunderna. På den grunden ska framför allt de besvär som ger anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt bli föremål för fortsatt handläggning.

Tillståndssystemet kommer inte att inskränka rätten att överklaga. Det handlar alltså inte om att överklagande i vissa mål eller ärenden förbjuds eller att denna rätt inskränks. Allt ska få överklagas också i fortsättningen och alla besvär, också de som omfattas av tillståndssystemet, kommer att prövas och riktigheten i tingsrättens avgörande kommer att utredas. Särdraget hos förfarandet med prövningstillstånd är därför i första hand att förfarandet är snävare än det egentliga förfarandet för överklagande.

Prövningstillstånd beskriver inte som uttryck systemets natur och har därför visat sig vara problematiskt. Trots att rätten att överklaga kommer att fortsätta att vara öppen, är det lätt hänt att prövningstillstånd uppfattas som en faktor som inskränker rättigheten. Eftersom systemet i praktiken inte kommer att inskränka rätten att överklaga tingsrättens avgöranden är det befogat att införa ett begrepp som bättre motsvarar innehållet i systemet. I denna proposition föreslås uttrycket tillstånd till fortsatt handläggning som benämning för det tillståndssystem som föreslås. Meddelande eller på motsvarande sätt förvägran av tillstånd till fortsatt handläggning beskriver bättre att det handlar om hurdant avgörande som fattas i mål och ärenden som omfattas av tillståndssystemet och vad som händer med handläggningen.

Ändring av bestämmelserna om huvudförhandling

Enligt 26 kap. 15 § i rättegångsbalken ska hovrätten på tjänstens vägnar hålla huvudförhandling, om avgörandet av saken beror på ny muntlig bevisning som tas emot i hovrätten eller på tilltron till muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten eller tilltron till iakttagelser som gjorts när tingsrätten förrät-

tat syn. Avsikten med uppriktig muntlig bevisning är att hovrätten ska ha så goda förutsättningar som möjligt att bedöma bevisningen och pröva saken. Den målsättningen bör inte slopas. Praxis har visat att inte alla mål eller ärenden där avgörandet har baserat sig på muntlig bevisning är sådana att det är nödvändigt att bedöma den muntliga bevisningen vid en ny fullständig rättegång. En uppluckring av den nuvarande tvingande bestämelsen kommer att öka flexibiliteten och främja möjligheterna att rikta muntliga förhandlingar enligt behoven i anslutning till rättssäkerhet.

Så som konstateras under 2.5 Bedömning av nuläget har 26 kap. 14 § i rättegångsbalken haft ringa betydelse som ett självständigt lagrum. Paragrafen gäller huvudförhandling på yrkande av en part. Inom rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har en parts begäran dock en central ställning när det gäller att bedöma nödvändigheten av huvudförhandling. Bland annat av den orsaken kan det vara ändamålsenligt att partens yrkande får större betydelse vid beslut om handläggningsordningen. Det här kan genomföras genom att det föreskrivs att huvudförhandling i första hand ska hållas när parterna kräver det. Först när ingen part kräver att huvudförhandling ska hållas ska hovrätten på tjänstens vägnar bedöma om huvudförhandling behövs. Det kommer då inte att finnas någon ovillkorlig skyldighet att hålla huvudförhandling.

För närvarande hålls huvudförhandling, om ändringssökanden gör tingsrättens bedömning av muntlig bevisning stridig. I lagen anges inte hur pass vägande grunder ändringssökanden ska lägga fram som stöd för att göra saken stridig. Enligt rättspraxis är hovrättens skyldighet att ta emot bevisningen på nytt trots allt inte beroende av om hovrätten har anledning att betvivla att tingsrättens bedömning av bevisningen är riktig. Det är dock inte oskäligt att föreskriva t.ex. om att bevisningen, trots att den gjorts stridig, inte ska behöva tas emot på nytt, om det inte utifrån det föreliggande rättegångsmaterialet kan finnas något tvivel om att tingsrätten har bedömt tilltron till den muntliga bevisningen på riktigt sätt. Det att bedömningen av bevisningen görs stridig kommer därmed inte au-

tomatiskt att leda till att hovrätten är skyldig att på tjänstens vägnar ta emot den muntliga bevisningen på nytt.

Enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna förutsätts enligt människorättskonventionen ofta att fullföljdsdomstolen håller muntlig förhandling för att höra en part, om parten kräver att en sådan ska hållas. Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har dock inte förutsatt att också annan bevisning då ska tas emot på nytt i samma omfattning som i underrätten. Eftersom en part enligt människorättskonventionen ska ha rätt att framföra sin sak muntligen också i en fullföljdsinstans, kan det vara befogat att hålla fler huvudförhandlingar i mindre skala än de nuvarande.

Möjlighet att förbigå hovrätten som fullföljdsinstans

I praktiken har det förekommit situationer där det skulle ha varit ändamålsenligt att med avvikelse från rättsinstansordningen utreda rättsläget genom påskyndat förfarande. Ett sådant behov har ofta hört samman med en situation där det gällt att tolka nya bestämmelser. Tillämpningen av ny lagstiftning är ofta förenad med problem under en övergångsfas eller med andra lagtolkningsfrågor som berör en vidsträckt krets av parter och som därför behöver avgöras i rask takt. Samma rättsliga problemställning kan ha kunnat upprepas i ett stort antal rättsförhållanden, och då har behovet av ett snabbt prejudikat varit speciellt framträdande. Också andra orsaker än ny lagstiftning kan ge upphov till situationer där en fråga om tillämpning av lagen blir aktuell i vida kretsar och där ett fördröjt avgörande förlänger den rättsliga osäkerheten och medför onödiga problem för både privatpersoner och företag.

Som ett typiskt exempel på situationer av detta slag kan bland tvistemål nämnas i synnerhet meningsskiljaktigheter som gäller arbetslivet och som kan beröra ett också på riksplanet stort antal arbetstagare, och bland brottmål ändringar som gäller 2005 års körförbud samt på sistone mål som gällt påfö-

rande av reststraff samt parkeringsbot på privata parkeringsplatser.

Ett påskyndat förfarande för överklagande innebär att i en situation med uppenbart behov av ett prejudikat får parterna överklaga tingsrättens avgörande direkt hos högsta domstolen, alltså utan att vända sig till hovrätten. När parterna redan under tingsrättsförhandlingen blir medvetna om att saken i vilket fall som helst kommer att föras till högsta domstolen, är ett förfarande av detta slag förmånligt med tanke på en ekonomisk rättegång, både för parterna och för domstolsväsendet, liksom även i övrigt ändamålsenligt. Förfarandet påverkar också alla parter rätt att få sin sak behandlad inom en skälig tid. Det nya förfarandet för överklagande är snabbare än det normala förfarandet för överklagande och kan därför bidra till att parterna i andra liknande fall når samförstånd i ett tidigare skede, eventuellt utan att det alls behövs någon rättegång.

I det fortsatta betänkandet av kommissionen för ändringssökande (kommittébetänkande 2002:8, s. 47—49) behandlas olika former av påskyndad handläggning, såsom fullföljd av talan från tingsrätt direkt till högsta domstolen. Kommissionen gick dock inte in för att föreslå påskyndad handläggning. En orsak var att det ännu inte hade uppdragats något egentligt behov av förfarandet. Det är dock svårt att bedöma hur pass betydelsefullt behovet av ett påskyndat förfarande är redan av den orsaken att inget liknande system har använts. Erfarenheterna från utlandet ger vid handen att antalet mål och ärenden som omfattas av tillämpningsområdet för förfarandet uppenbarligen inte kommer att vara speciellt stort, högst några per år. Förfarandet kan betraktas som ett nyttigt och förnuftigt verktyg för rättsvården trots att det kommer till användning i sällsynta fall.

3.3 De viktigaste förslagen

Allmänt

I denna proposition föreslås det att ett system med tillstånd till fortsatt handläggning ska införas. Tillståndssystemet bör vara tyd-

ligt ur både parternas och domstolarnas synvinkel. Kravet gäller tillståndssystemets tillämpningsområde, förutsättningarna för att tillstånd ska meddelas och förfarandet när systemet tillämpas.

I fråga om tillämpningsområdet uppfylls kravet på tydlighet bäst genom ett system där tillämpningsområdet är bundet vid grunder som inte är beroende på prövning: i tvistemål till förlustvärdet i pengar och i brottmål för svarandens vidkommande till det straff som tingsrätten dömt ut samt för åklagarens och målsägandens vidkommande till straffskalan för det brott som överklagandet gäller. På så vis står det genast klart för parterna och hovrätterna vilka besvärärenden som omfattas av systemet.

Förutsättningarna för tillstånd till fortsatt handläggning bör framgå av lagen så entydigt som möjligt och på ett sätt som är förpliktande för hovrätterna. I det avseendet stöds parternas rättssäkerhet också av att hovrätten självant ska pröva alla tillståndsgrunder.

Förutom de nya bestämmelserna om införandet av förfarandet med tillstånd till fortsatt handläggning föreslås också ändringar av bestämmelserna om behandling av besvärärenden och huvudförhandling i hovrätten. Avsikten är att bestämmelserna ska bli ändamålsenligare.

Tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning

Allmänt. Det föreslås att systemet med tillstånd till fortsatt handläggning ska tillämpas i samband med tviste- och brottmål. Tviste- och brottmål utgör de största kategorierna av ärenden vid hovrätterna. Av alla besvärärenden som avgjordes i hovrätterna 2008 var 24,2 procent tvistemål och 67,4 procent brottmål, dvs. sammanlagt 91,6 procent av det totala antalet ärenden. Systemet ska inte tillämpas på övriga ärenden, dvs. inte på t.ex. besvär som gäller brottsgrundade tvångsmedel eller privaträttsliga säkringsåtgärder.

Tvistemål. I en internationell jämförelse är ett gränsvärde för beloppet i tvistemål det vanligaste sättet att ange när det krävs tillstånd för att en part ska ha rätt att få saken

fullständigt omprövad. Tillämpningen av ett gränsvärde har motiverats med att de kostnader som handläggningen av tvister som gäller ekonomiska intressen medför för parterna bör hållas skäliga i förhållande till det intresse som eftersträvas och att inte heller samhället bör förorsakas oskäliga kostnader till följd av handläggningen av ekonomiskt sett obetydliga mål eller ärenden.

I syfte att förkorta tiderna för handläggning av domstolsärenden har också Europarådets ministerkommitté rekommenderat att rätten att överklaga i tvistemål av ringa värde bör begränsas (se avsnittet om ministerkommitténs rekommendation R (93) 5 under punkt 2.3 Internationella fördrag).

I denna proposition föreslås att det ska införas ett system vars tillämpningsområde i tvistemål ska bestämmas utifrån den gräns med värdet i pengar som anges i lagen. I förslaget har man gått in för att 10 000 euro är ett lämpligt gränsvärde när det gäller att fastslå de tvistemål där tillstånd till fortsatt handläggning behövs. Trots att gränsvärdet kan vara förhållandevis högt för ett flertal parter, kan det anses vara motiverat eftersom rättegångskostnaderna kan bli höga också i mål och ärenden där intressena är obetydliga. Gränsvärdet i euro innebär att hovrätten har möjlighet att enligt fallets art bedöma om det ligger ens i ändringssökandens intresse att handläggningen fortgår i hovrätten. På så vis kan uppkomsten av onödiga rättegångskostnader för parterna undvikas. Tvistemål är däremot i typiska fall sådana där villkoren för att tillstånd ska meddelas rätt ofta uppfylls, i synnerhet att riktigheten av tingsrättens avgörande kan betvivlas. Internationell jämförelse visar att det finns system där alla tvistemål omfattas av tillstånd i stil med prövningstillstånd. Så förhåller det sig t.ex. i Sverige. Det finns också system där gränsvärdet är lågt.

Gränsvärdet kan definieras på olika sätt. Det kan kopplas till värdet av vad som i kärålet yrkats i i tingsrätten. Det alternativet föreslogs i slutbetänkandet av hovrättskommissionen 1989 (KB 1992:20). Förslaget motiverades då med att man redan i början av rättegången skulle få veta om det behövs besvärstillstånd i saken. I motiveringen konstaterades dessutom att det skulle vara så enkelt

som möjligt att upprätta en besväransvisning, om besvärstillståndet bestämdes enligt käromålsvärdet. I regeringspropositionen (RP 33/1997 rd) föreslogs att behovet av prövningstillstånd skulle bestämmas enligt förlustvärdet, dvs. skillnaden mellan yrkandet i käromålet och tingsrättens avgörande. Enligt motiveringen sågs ett system som bygger på förlustvärdet som ett jämlikare system än ett system som bygger på käromålsvärdet, eftersom frågan om tillstånd avgörs enligt värdet på den tvistefråga som det är fråga om i hovrätten.

I Danmark används ett system med besvärstillstånd baserat på käromålsvärdet. Det avgörande för tillämpningen av systemet är värdet på det yrkande eller det samlade värdet på de yrkanden som framställts i käromålet. I Norge används ett system som baserar sig på både käromålsvärdet och förlustvärdet (se KB 2008:3, s. 42—45). I Norge beräknas förlustvärdet dock på ett annat sätt än t.ex. i det ovan nämnda förslaget i RP 33/1997 rd. Förlustvärdet utgörs av skillnaden mellan underrättens domslut och yrkandet i besvärsskriften.

Också i Tyskland används ett system med prövningstillstånd i fråga om yrkanden av ringa värde. Systemet baserar sig på både käromålsvärdet och förlustvärdet. Om värdet av yrkandet i käromålet understiger 600 euro, behövs prövningstillstånd alltid. Förlustvärdet uppgår likaså till 600 euro. Tillstånd behövs alltså om förlustvärdet understiger 600 euro. Beloppet beräknas dock inte på samma sätt som t.ex. i Norge. Förlustvärdet utgör skillnaden mellan det yrkande som gjorts stridigt och som en part framställt vid huvudförhandling i underrätten och det utdömda beloppet. Vad som krävs vid överklagandet saknar därmed betydelse.

De aspekter som tagits upp tidigare under beredningen är fortfarande aktuella. I denna proposition föreslås därför att det ska införas ett tillståndssystem som baserar sig på förlustvärdet.

Förlustvärdet kan räknas ut på åtminstone två sätt. Förlustvärdet kan utgöras av skillnaden mellan det yrkande som framställts i tingsrätten och tingsrättens domslut, eller skillnaden mellan tingsrättens domslut och det yrkande som framställts i besvären.

Det första alternativet innebär att behovet av tillstånd till fortsatt handläggning står klart redan när tingsrätten har meddelat sin dom. Det är då motiverat att tillståndsärenden åtföljs av egna anvisningar för överklagande. Mål och ärenden där det inte behövs något tillstånd bör åtföljas av sedvanliga anvisningar för överklagande. Fullföljdsanvisningarna skulle medföra betydande mängder extra arbete för tingsrätterna.

Enligt det senare alternativet behövs det bara generella anvisningar för överklagande. Det innebär i praktiken att den anvisning som nu används kompletteras med ett avsnitt där tillämpningsområdet för och tillståndsgrunderna enligt systemet med tillstånd till fortsatt handläggning beskrivs. I ett enskilt fall kan tingsrätten nämligen inte med säkerhet bedöma behovet av tillstånd till fortsatt handläggning, eftersom också det ändringsyrkande som framställts i hovrätten påverkar förlustvärdet. Det här innebär dock inte att inte tingsrätten i samband med avkunnandet av domen kan uppge nödvändigheten av tillstånd, om ett sådant förefaller sannolikt. I praktiken kan tingsrättens anvisningar vara till nytta t.ex. när parterna inte bistås av något biträde.

Enligt det senare alternativet ska alltså ändringssökanden bedöma behovet av tillstånd till fortsatt handläggning och ska hovrätten avgöra frågan. Eftersom en ändringssökande inte alltid nödvändigtvis har behovet av tillstånd klart för sig när han eller hon söker ändring, bör en utebliven begäran om tillstånd inte få leda till att besvären förkastas på formella grunder. Om hovrätten vid prövning av besvären konstaterar att det behövs tillstånd till fortsatt handläggning, ska hovrätten kunna låta besvären kompletteras om det behövs. Om det av besvärsskriften framgår omständigheter utifrån vilka hovrätten kan bedöma frågan om meddelande av tillstånd, ska hovrätten kunna avgöra saken utan att besvären kompletteras.

Fördelen med det senare alternativet är att man i hovrätten genast kan se hur stort intresse saken handlar om och om saken omfattas av tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Ett av målen med införandet av tillståndssystemet är också att främja domstolarnas möjligheter att

koncentrera sig på frågor som är väsentliga för avgörandet. Det är därför inte motiverat att belasta tingsrätterna med en uppgift som trots allt i sista hand kommer att avgöras av hovrätterna. Bland annat av den orsaken föreslås att ett system enligt det senare alternativet införs.

Enligt förslaget ska en part i ett tvistemål behöva tillstånd till fortsatt handläggning om tingsrättens avgörande går parten emot endast i fråga om en fordran och skillnaden mellan det som yrkats i besvärsskriften och tingsrättens domslut inte överstiger 10 000 euro. Tillämpningsområdet bestäms alltså utgående från förlustvärdet. Enligt förslaget är förlustvärdet skillnaden mellan det som yrkats i hovrätten och tingsrättens domslut. Tvistemål som inte gäller penningfordringar ska inte omfattas av systemets tillämpningsområde. Tillämpningsområdet kopplas till fordringar för att det ska vara lätt att bedöma tillämpningsområdet.

Det bör vara så enkelt som möjligt att räkna ut beloppet av förlustvärdet. Uträkningen skulle försvåras om räntor och rättegångskostnader beaktades. Enligt det förslag som lades fram 1997 skulle inte rättegångskostnaderna eller de räntor som upplupit efter det att talan väckts ha beaktats när förlustvärdet fastställdes. De räntor som upplupit före väckande av talan skulle dock ha beaktats i beräkningen. I propositionen behandlades inga detaljer kring beräkningen av förlustvärdet.

Det är uppenbart att beaktandet av ränteyrkanden i praktiken kommer att försvåra beräkningen av beloppet av förlustvärdet. Å andra sidan kan ränteyrkandets andel vara betydande vid t.ex. penningfordringar. I det kommittébetänkande som föregick propositionen föreslogs därför att de ränteyrkanden som framställt i tingsrätten skulle beaktas i beräkningen av förlustvärdet. Remissinstanserna hade delade åsikter om förslaget. Vissa remissinstanser ansåg att ränteförslaget var rätt så komplicerat. Framför allt hovrätterna förutsatte att de får tillgång till ränteberäkningsprogram som underlättar arbetet. Så som konstaterats ovan bör beräkningen av förlustvärdet vara en så enkel åtgärd som möjligt. Om räntorna ska beaktas kommer systemet att fungera sämre. Dessutom kom-

mer åtgärden att inverka negativt på möjligheterna att fördela hovrätternas resurser så ändamålsenligt som möjligt. Eftersom det dessutom förhåller sig så att räntor sällan är stridiga, föreslås det att den ränta som räknas på det som yrkats inte ska beaktas när beloppet av förlustvärdet räknas ut. Om ändringsyrkandet dock gäller endast en räntefordran, ska nödvändigheten av tillstånd till fortsatt handläggning bestämmas på sedvanligt sätt. Inte heller då ska räntan på ränteyrkandet, dvs. den ränta som räknas på räntan, beaktas när beloppet av förlustvärdet räknas ut.

Inom det föreslagna systemet ska inte heller rättegångskostnaderna tas med när beloppet av förlustvärdet räknas ut. Om rättegångskostnaderna beaktas måste gränsen för förlustvärdet höjas betydligt. Tillstånd till fortsatt handläggning ska förutsättas också när besvären gäller enbart rättegångskostnader.

Det föreslås inte något särskilt förfarande för justering av gränsvärdet 10 000 euro t.ex. med anledning av att levnadskostnadsindexet ändras. Det föreslagna förlustvärdet och beräkningsgrunderna för det är sådana att fortlöpande justering inte behövs. Ett permanent belopp som anges i lagen är dessutom ett tydligare alternativ för tillämpningen av lagen än t.ex. ett belopp som justeras varje år. Lagen kan ändras när det angivna förlustvärdet inte längre motsvarar lagens syfte.

Brottmål. En stor del av de besvärshandlingarna som förs till hovrätterna för prövning gäller brottmål, och svarandena i brottmål utgör den största kategorin ändringssökande. Frågan om när svaranden i ett brottmål behöver tillstånd till fortsatt handläggning är därför den viktigaste faktorn för att systemet ska fungera väl.

I en internationell jämförelse är tillståndssystem vanligen tillämpliga i brottmål där det straff som dömts ut i underrätten inte är speciellt strängt. I regeringspropositionen RP 33/1997 rd föreslogs att svaranden i ett brottmål skulle behöva prövningstillstånd, om han eller hon i tingsrätten inte hade dömts till strängare straff än böter. Till denna del motsvarar den gällande lagstiftningen i Sverige det nämnda förslaget.

I den utredning som färdigställdes 2006 (justitieministeriets utlåtanden och utred-

ningar 2006:28) föreslogs att det skulle införas ett förfarande med prövningstillstånd enligt vilket svaranden i ett brottmål skulle ha behövt tillstånd, om han eller hon inte hade dömts till strängare straff än fängelse i nio månader. Det föreslagna tillämpningsområdet motiverades bl.a. med att i tingsrätten kan brottmål med svarandens samtycke behandlas i skriftligt förfarande förutsatt bl.a. att svaranden inte döms till strängare straff än fängelse i nio månader (5 a kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål). Enligt hovrättslagen kan brottmål i händelse av besvär av en svarande avgöras i s.k. förenklad sammansättning (se ovan avsnittet om behandling av besvärssärenden i hovrätten under 2.1 Lagstiftning och rättspraxis), om ingen av svarandena har dömts till strängare straff än böter eller fängelse i sex månader.

I denna proposition föreslås det att svaranden i ett brottmål ska behöva tillstånd till fortsatt handläggning, om han eller hon inte har dömts till strängare straff än fängelse i fyra månader.

Såväl fyra och sex som nio månaders fängelsestraff kan med fog betraktas som en relativt sträng dom. Förfarandet med tillstånd till fortsatt handläggning är snävare än fullständig prövning, och för att förfarandet ska ha praktiska konsekvenser för rättegångarnas totala längd och för hovrätternas möjligheter att allokera sina resurser på ett ändamålsenligt sätt bör tillämpningsområdet trots allt inte vara så begränsat att systemet i sig hindrar möjligheterna att uppnå den nytta som eftersträvas. Om tillämpningsområdet begränsas till exempelvis enbart bötesdomar kommer hovrättsförfarandet inte nödvändigtvis att förenklas i enlighet med målsättningen, eftersom besvärssärenden som gäller bötesdomar utgör en relativt liten del av de besvärssärenden som handläggs i hovrätterna. Enligt den utredning som kommissionen för prövningstillstånd utförde i fråga om hovrätterna i Åbo, Vasa och Helsingfors utgjorde ärenden som gällde bötesbesvär ca 20 procent av samtliga brottmål som behandlades i hovrätterna. Också drygt 20 procent av svarandena som överklagat hade överklagat en bötesdom. Av utredningen framgick också att huvudförhandlingar hölls oftare i samband med besvär över böter än t.ex. i mål där sva-

randen hade dömts till kortare fängelsestraff än tre månader. Exempelvis vid Åbo hovrätt hölls huvudförhandling i 35 procent av de mål där svaranden hade överklagat ett bötesstraff. I besvärssärenden där ändringssökandena var personer som dömts till fängelsestraff i högst tre månader hölls huvudförhandling i 27 procent av målen. Det kan förklaras av att bötesbesvärssärenden oftare än besvär över korta fängelsestraff är oklara t.ex. i fråga om bevisning och därför förutsätter huvudförhandling i hovrätten. Utifrån utredningarna kan man sluta sig till att också efter det att tillståndssystemet införts kommer fortsatt handläggning ofta att behövas i bötesbesvärssärenden. Det innebär i praktiken att den relativa nyttan av tillståndssystemet minskar betydligt, om det inte tillämpas på korta fängelsestraff. Resultaten av och slutsatserna utifrån utredningen presenteras längre fram under 4 Propositionens konsekvenser.

Besvär över straffmätningen är vanligare i samband med fängelsestraff än i bötesärenden. Fängelsestraff överklagas också i syfte att skjuta upp verkställigheten. Tillståndssystemet kommer att påskynda i synnerhet behandlingen av dessa saker, där det oftast inte heller i sak finns något behov av att överklaga. Enligt förslaget av kommissionen för prövningstillstånd skulle svaranden i ett brottmål ha behövt tillstånd till fortsatt handläggning, om han eller hon inte hade dömts till strängare straff än fängelse i tre månader. Utlåtandena om kommissionens förslag var rätt så positiva. Domstolarna ansåg dock att den tillståndsgräns som föreslogs för svaranden var alltför låg. Hovrätterna i Vasa, Helsingfors, Östra Finland, Rovaniemi och Kouvolatillämpade på försök kommissionens föreslagna bestämmelser på de mål som behandlades i hovrätterna (se Tillstånd till fortsatt handläggning i hovrätten, Remissmandrag, justitieministeriets utlåtanden och utredningar 2009:2, s 33—34 samt den korta redogörelse över testresultaten som ingår längre fram under 4.1). Utgående från testet har hovrätterna föreslagit att tillämpningsområdet bör utsträckas till att gälla fängelsestraff i fyra månader. Exempelvis tingsrättens dom för grovt rattfylleri är förhållandevis ofta fängelse i fyra månader. Enligt uppgifter

på Statistikcentralens webbsidor var 25 procent av de straff som tingsrätterna dömde ut för grovt rattfylleri 2007 fängelse i minst tre månader (övre kvartil). I hovrätterna utgör grovt rattfylleri den näst största kategorin av ärenden. Av de mål eller ärenden som inkom 2008 gällde 8,7 procent (866 stycken) grovt rattfylleri. Endast domar i mål som gällde misshandel överklagades oftare (1 090 stycken, 9,6 procent). Som brottstyp passar grovt rattfylleri bra in i tillämpningsområdet för systemet. Rattfyllerimål är vanligen relativt enkla och har klar bevisning. Med anledning av vad som beskrivits ovan föreslås det i denna proposition att svaranden i ett brottmål ska behöva tillstånd till fortsatt handläggning, om han eller hon inte har dömts till strängare straff än fängelse i fyra månader.

På grund av kravet på ett tydligt tillämpningsområde föreslås en bestämmelse enligt vilken man vid bedömning av straffets stränghetsgrad i detta sammanhang inte ska beakta övriga påföljder, såsom böter som dömts ut utöver fängelse. Genom valet frångås den princip för jämförelse av straffens stränghetsgrad som framgår av avgörandet HD 2008:38.

Avsättning kan betraktas som en så pass exceptionell påföljd att det är motiverat att låta besvärshandlingarna som gäller avsättning falla utanför tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning.

Behovet av tillstånd till fortsatt handläggning av besvär som gäller förverkandepåföljd eller samfundsbot ska bestämmas enligt värdet av den utdömda förverkandepåföljden och bötesbeloppet. Svaranden ska inte behöva något tillstånd, om den förverkandepåföljd eller den samfundsbot som dömts ut i tingsrätten överstiger 10 000 euro. Beloppet motsvarar det förlustvärde som föreslås i tvistemål. Svaranden ska inte heller behöva tillstånd till fortsatt handläggning, om inte allmänna åklagaren behöver det. På så sätt uppkommer inte situationer där åklagaren får sina besvär direkt till fullständig prövning i hovrätten medan svaranden behöver tillstånd till fortsatt handläggning.

Enligt en utredning av kommissionen för prövningstillstånd gällde för knappt 90 procent av brottmålen i samplet från Helsingfors hovrätt, Åbo hovrätt och Vasa hovrätt att

ändring söktes av svaranden. Drygt 10 procent av målen var besvärshandlingarna där bara åklagaren eller målsäganden eller åklagaren och målsäganden tillsammans hade sökt ändring. Antalet brottmål som handläggs i hovrätterna påverkas därför i liten grad av de besvär som anförs av åklagare och målsägande. Beträffande åklagare och målsägande handlar gränsdragningen för tillstånd till fortsatt handläggning därför i första hand om principiella avgöranden.

I denna proposition föreslås det att allmänna åklagaren och målsäganden ska behöva tillstånd, om det för det brott som överklagandet gäller inte föreskrivs strängare straff än böter eller fängelse i högst två år, under de omständigheter som anges i åtalet. I det system med prövningstillstånd som föreslogs 1997 var straffskalans maximifängelse i ett år och sex månader. Förslaget om fängelse i två år som straffskalans maximibaserar sig delvis på att det enligt strafflagen i dagens läge bara finns sex stycken brott för vilka maximistrafket är fängelse i ett år och sex månader: stöld, förskingring, bruksstöld av motordrivet forskaffningsmedel, häleri och olaga befattningstagande med infört gods samt tullredovisningsbrott. Fängelse i två år är enligt strafflagen däremot det vanligaste straffmaximumet för brott i vanlig gärningsform. Till exempel misshandel, grovt rattfylleri, bedrägeri, betalningsmedelsbedrägeri och missbruk av förtroendeställning skulle falla utanför tillståndssystemet, om det straffmaximum som bestämmer tillämpningsområdet för tillståndssystemet underskred fängelse i två år. Det är inte ändamålsenligt att systemet tillämpas bara i ett litet antal brott.

Åklagaren ska inte behöva tillstånd till fortsatt handläggning när ändring söks till förmån för svaranden.

Om besvären gäller ett privaträttsligt anspråk som grundar sig på den gärning som avses i åtalet och anspråkets förlustvärde överstiger 10 000 euro, ska inte heller i brottmål krävas att svaranden eller målsäganden har tillstånd till fortsatt handläggning i fråga om den nämnda gärningen.

Tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas varje part separat. I en situation där flera parter överklagar kan tillståndet till fortsatt handläggning alltså begränsas till endast

en parts besvär. Det är motiverat att tillstånd till fortsatt handläggning meddelas partsvis, dvs. besvärsviss, eftersom målet eller ärendet i hovrätten också annars prövas bara till den del saken har återopats i besvären och i de eventuella bemötandena. Varje besvärsskrift utgör därmed en egen helhet.

Mål och ärenden som ställs utanför tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Det föreslås att systemet med tillstånd till fortsatt handläggning ska tillämpas bara i tviste- och brottmål. För tydlighetens skull föreslås i lagen en förteckning över de tviste- och brottmål samt vissa andra kategorier av ärenden på vilka systemet inte ska tillämpas.

Ansökningsärenden är en viktig kategori av ärenden som ställs utanför systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Det att ansökningsärenden faller utanför tillämpningsområdet kan motiveras med kravet på att systemet ska vara tydligt. Dessutom är avgränsningen i linje med det föreslagna tillämpningsområdet i tvistemål. Många ansökningsärenden, t.ex. inom familjerättens område, handlar inte om förmåner som kan bedömas på ekonomiska grunder eller är sådana att det är svårt att fastslå sådana förmåner. Avgränsningen innebär att ärenden som gäller konkurs, företagsanering och skuldsanering för privatpersoner inte omfattas av systemet. Systemet kommer inte heller att tillämpas på utsökningsbesvär enligt utsökningsbalken (705/2007).

Det föreslås att också militära rättegångsärenden, ärenden som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för böter samt ärenden som gäller näringsförbud, besöksförbud och underhåll för barn ska ställas utanför tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning.

Militära rättegångsärenden, som tingsrätten handlägger som första rättsinstans, får överklagas hos Helsingfors hovrätt. År 2008 avgjordes 24 militära rättegångsärenden vid Helsingfors hovrätt. I fem ärenden hölls huvudförhandling. Antalet militära rättegångsärenden är alltså rätt litet. På grund av det och eftersom de militära rättegångsärendena är förenade med särdrag är det inte ändamålsenligt att utsträcka det föreslagna systemet till dem.

I förteckningen över besvärärenden som ska falla utanför systemet med tillstånd till fortsatt handläggning ingår vissa kategorier av ärenden som avgörs i tingsrätterna men i fråga om vilka den föreslagna indelningen i tviste- och brottmål inte är entydig. Enligt lagen om besöksförbud (898/1998) gäller i fråga om behandlingen av ärenden som gäller meddelande av försöksförbud i tillämpliga delar vad som bestäms om rättegång i brottmål. Meddelande av besöksförbud är dock inget brottmål. Det föreslås därför att besöksförbudsärenden explicit ska ställas utanför tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Avgränsningen ska dock gälla enbart meddelande, upphävande och ändring av besöksförbud. Brott mot besöksförbud är däremot ett brottmål och ska därför omfattas av tillämpningsområdet för tillståndssystemet.

I lagen om näringsförbud (1059/1985) finns bestämmelser om meddelande, upphävande eller förlängande av näringsförbud. Meddelande av näringsförbud betraktas som en näringsrättslig säkringsåtgärd. Enligt 19 § 1 mom. ska vid behandling av mål som gäller meddelande av näringsförbud eller förlängning av tiden för förbud i tillämpliga delar iaktas vad som gäller i fråga om handläggning av brottmål som drivs av allmänna åklagaren. Vid behandlingen av ett ärende som gäller upphävande av näringsförbud ska enligt 2 mom. i samma lagrum iaktas vad som i 8 kap. rättegångsbalken bestäms om behandling av ansökningsärenden. För att tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning ska bli tydligt föreslås att ärenden som gäller meddelande, upphävande eller förlängning av näringsförbud ska ställas utanför tillämpningsområdet.

Också ärenden som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för böter föreslås falla utanför tillståndssystemet. Enligt 2 kap. 8 § 2 mom. i rättegångsbalken är hovrätten behörig att i sammansättning av en ledamot avgöra de nämnda ärendena, och det föreslås inte några ändringar av den behörighetsbestämmelsen.

Ärenden som gäller enbart underhåll för barn behandlas som tvistemål i tingsrätten. Om ett ärende som gäller underhåll väcks t.ex. i samband med ett ärende som gäller

vårdnad om barn, behandlas ärendet i ett förfarande som föreskrivits för handläggning av ansökningsärenden. För följdriktighetens skull föreslås att ärenden som gäller underhåll för barn, oavsett handläggningsordningen, ska ställas utanför systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Ärenden som gäller underhåll för make eller maka ska däremot omfattas av tillämpningsområdet.

Hovrättens sammansättning

Utgångspunkten är att frågan om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning ska avgöras i samma sammansättning som övriga ärenden som handläggs i hovrätten. Det innebär att tillståndsärenden vanligen ska avgöras i sedvanlig sammansättning med tre ledamöter (2 kap. 8 § 1 mom. i rättegångsbalken). Sammansättningen med tre ledamöter tryggar en mångsidig prövning.

I syfte att påskynda behandlingen av bevärsärenden föreslås att också en ledamot ensam ska kunna meddela tillstånd till fortsatt handläggning. Om ledamoten bedömer att tillstånd bör meddelas, behöver ärendet inte hänskjutas till fulltalig sammansättning. Det försnabbar den fortsatta beredningen av ärendet. I linje med detta föreslås att tillstånd alltid ska meddelas, om någon av ledamöterna i den avgörande sammansättningen förespråkar att tillstånd ska meddelas.

Tillståndsgrunder

Med tanke på parternas rättssäkerhet är det viktigt att förutsättningarna för meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning är exakta och noggrant avgränsade. Avgörandena blir då lättast förutsebara. Samtidigt bör tillståndskriterierna vara tillämpliga i många olika situationer så att rättssäkerheten och förutsebarheten tillgodoses också i enskilda fall.

Ett s.k. ändringsfall utgör den primära grunden för att tillstånd ska meddelas enligt det system med prövningstillstånd som används i Sverige (se KB 2008:3, s. 38–40). Tillstånd ska meddelas om det finns anled-

ning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt.

Det föreslås fyra grunder för meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning. Eftersom hovrättens huvudsakliga uppgift är att kontrollera riktigheten hos tingsrättens avgöranden, bör grunderna för meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning anges så att tillstånd alltid kommer att meddelas när tingsrättens domslut är oriktigt. På samma sätt som i Sverige ska ett s.k. ändringsfall vara den centralaste och med tanke på partens rättssäkerhet viktigaste tillståndsgrunden. En part ska ha rätt att få tingsrättens avgörande omprövat i hovrätten, om de finns anledning att betvivla att avgörandet är riktigt. Ändringsfallet har formulerats så att det uttrycker denna princip. Enligt grunden ska tillstånd meddelas, om det finns anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt. I bestämmelsen återopas uttryckligen den slutliga domen eller det slutliga beslutet. Tillstånd ska därför vanligen inte behöva meddelas enbart för att avhjälpa brister i motiveringarna till avgörandet eller för att rätta till de lagrum som tillämpats, om domslutet är riktigt. Bestämmelsen hindrar dock inte att tillstånd meddelas i en situation där domslutet sannolikt är riktigt, men t.ex. fel lag har tillämpats. Hovrätten ska då kunna meddela tillstånd enligt egen prövning.

Det behövs prövning från fall till fall för att det ska gå att bedöma när tröskeln ”finns anledning att betvivla” överskrids. Genom sammansättningen med tre ledamöter säkerställs en mångsidig prövning. Dessutom förutsätter behovet av rättsskydd för ändringsökanden att tröskeln är låg när bedömningen görs. Ordalydelsen ”anledning att betvivla” avser just en låg tröskel.

Tillstånd ska också meddelas, om det inte är möjligt att bedöma om tingsrättens domslut är riktigt utan att tillstånd till fortsatt handläggning meddelas (granskningsfall). Exempelvis på grund av bristfälliga eller otydliga motiveringar till tingsrättens avgörande kan det uppkomma en situation där det inte går att bedöma om domslutet är riktigt. Eftersom avsikten är att tillståndströskeln ska vara låg, ska tillstånd meddelas i situationer av detta slag.

Enligt förslaget ska tillstånd meddelas också i mål med karaktär av prejudikat, dvs. när det är viktigt att meddela tillstånd med tanke på lagens tillämpning i andra likadana mål. Det handlar då i allmänhet om att lagen inte ger något klart svar på det problem som uppstår i den aktuella saken. Genom hovrättens avgörande tillhandahålls rättsliga anvisningar för motsvarande juridiska tvister. Tillstånd ska meddelas på denna grund även om det inte finns någon direkt anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt. Hovrättens ska ju också övervaka att rättskipningen är enhetlig och styra lagtolkningen.

I paragrafen föreslås ytterligare en fjärde grund för tillstånd till fortsatt handläggning. Enligt den ska tillstånd meddelas när det finns andra vägande skäl till att meddela tillstånd. Grunden kan bli tillämplig t.ex. när det handlar om en situation enligt den grund för återbrytande som anges i 31 kap. i rättegångsbalken, uppenbart felaktig tillämpning av lag, eller en grund av typen klagan. Det går då inte alltid att sluta sig till hur en korrigering av felet skulle påverka bedömningen av om avgörandet är riktigt.

Andra vägande skäl kan bli aktuella som tillståndsgrund också när avgörandets betydelse för ändringssökanden enligt en objektiv bedömning är betydligt större än vanligt. Avgörandet ska då kunna tas till fortsatt handläggning även om det inte direkt finns någon anledning att betvivla att avgörandet är riktigt.

I fråga om ändringsfallet ska det att riktigheten hos tingsrättens domslut betvivlas räcka till för att tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas. Om det ändringsyrkande som ändringssökanden lägger fram i hovrätten dock baserar sig uteslutande på en felaktig bedömning av bevisningen, ska tillstånd inte behöva meddelas om det inte utifrån de omständigheter som framförts i besvären finns grundad anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt. Om ändringssökanden i sin besvärsskrift inte kan lägga fram sådana aspekter som med fog rubbar tingsrättens bedömning av bevisningen, ska tillstånd inte meddelas. Bestämmelsen skapar klarhet i förhållandet mellan bestämmelserna om tillståndsförfarande och

bestämmelserna om huvudförhandling och gör det klart att också ett sådant avgörande av tingsrätten som baserat sig på bedömning av muntlig bevisning omfattas av tillstånds-förfarandet. I en internationell jämförelse påverkas inte tillämpningsområdet för tillstånds-förfarandet i allmänhet av om under-rättens avgörande har baserat sig på bedömning av bevisningen eller enbart bedömning av de rättsliga frågorna.

För att systemet ska vara effektivt bör tröskeln för besvär som gäller bedömning av bevisning vara högre än i de övriga fallen. Det här beror i första hand av karaktären hos avgöranden utifrån bedömning av tilltron. Det går nämligen att argumentera för att det alltid finns anledning att misstänka domslut som meddelats på grundval av tilltron till bedömning av bevisningen när bevisningen inte har tagits emot på nytt. Eftersom fullständig visshet aldrig kan uppnås är tröskeln "anledning att misstänka" enligt ändringsfallet alltför låg uttryckligen när det gäller tilltron till bevisning. Det föreslås därför att när besvären gäller enbart tingsrättens bedömning av tilltron till bevisning ska det för fortsatt handläggning – dvs. att bevisningen tas emot på nytt vid fullständig prövning – krävas att det finns grundad anledning att betvivla att det domslut som meddelats utifrån en prövning av tilltron till bevisning är riktigt. I detta sammanhang gäller det också att beakta att rättegångens tyngdpunkt bör vara förlagd till den tingsrätt där bevisning i målet i sin helhet tas emot vid behandling i första instans och där bevisprövningen görs utifrån den nämnda bevisningen. De besvärssökanden där tillstånd inte ska meddelas kommer att vara enkla, och i hovrätten kommer saken att avgöras av tre erfarna yrkesdomare. Besvärsskriften och det övriga rättegångsmaterialet tillhandahåller dem ändamålsenliga förutsättningar att bedöma om den bevisning som lagts fram i tingsrätten bör tas emot på nytt eller inte. Det kan inte anses att förslaget äventyrar ändringssökandens rättssäkerhet.

Tillståndströskeln kommer att vara högre för besvär som gäller bedömning av bevisning bara i förhållande till ändringsfallet. Om det med stöd av besvären och motiveringarna till tingsrättens avgörande av en eller annan orsak inte går att bedöma om domslutet är

riktigt, ska tillstånd meddelas med stöd av granskningsfallet. Tillståndsgrunden bör inte tolkas så att den innebär att tillstånd alltid ska meddelas när det handlar om tilltron till muntlig bevisning. Denna proposition utgår från att hovrätten i normala situationer utifrån tingsrättens dom och besvärsskriften kan bedöma om det är tänkbart att tingsrätten har bedömt bevisningen så att det utifrån besvaren finns grundad anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt. Om tingsrätten dock inte har motiverat ett viktigt avgörande som avser bevisning eller om motiveringarna är motstridiga, ska tillstånd meddelas på den grunden att det inte är möjligt att bedöma om tingsrättens domslut är riktigt utan att tillstånd till fortsatt handläggning meddelas.

Den högre tröskeln för meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning ska bli tillämplig bara på besvär som baserar sig utslutande på att bedömningen av bevisning gjorts stridig. Bestämmelsen ska alltså inte tillämpas, om besvaren förutom på oriktig bedömning av bevisning också baserar sig på oriktig tillämpning av lag.

När frågor som gäller tillstånd till fortsatt handläggning avgörs ska utgångspunkten också i fråga om besvär som grundar sig på bedömning av bevisning vara tvivel på att avgörandet är riktigt. Om t.ex. ett påstående som gäller bedömningen av bevisning inte ens som sant kan leda till ett annorlunda avgörande, behöver möjligheten att meddela tillstånd inte ens övervägas till denna del, eftersom påståendet då inte skulle ha föranlett att tingsrättens avgörande kan betvivlas på ett sådant sätt som förutsätts enligt ändringsfallet.

Frågan om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning ska avgöras i skriftligt förfarande i första hand utgående från tingsrättens avgörande och besvaren. Ändringssökandens motpart kan också ombes att bemöta besvaren innan tillståndsärendet avgörs. Hovrätten ska vid behov ha möjlighet att bekanta sig med det övriga rättegångsmaterialet. När hovrätten dryftar tillståndsfrågan ska den få lyssna på upptagningar av vittnens och parters utsagor under tingsrättsförhandlingen, om det undantagsvis finns anledning till det. Avsikten är dock inte att tillståndströskeln

ska vara speciellt hög. Om hovrätten anser att påståendena i besvaren föranleder att man tar del av ljud- och bildupptagningar, handlar det oftast om att tillstånd till fortsatt handläggning bör meddelas.

Tillstånds förfarande

I 25 kap. 3 § i rättegångsbalken sägs att när en tingsrätt avkunnar eller meddelar ett avgörande ska den samtidigt uppge om ändring kan sökas i avgörandet och vad som ska iaktas när ändring söks. I denna proposition föreslås inte några ändringar av bestämmelsen. I 11 § i samma kapitel bestäms om besvär-anvisning. Både införandet av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning och införandet av prejudikatbesvär förutsätter att innehållet i besvär-anvisningen ändras. I besvär-anvisningen ska förutom innehållet i bestämmelserna om fullföljande av besvär samt om besvärsskriftens innehåll och bilagor också redogöras för bestämmelserna om tillstånd till fortsatt handläggning och tillståndsgrunderna. I fråga om dessa uppgifter bör besvär-anvisningen ha ett allmänt innehåll. Tingsrättens fullföljdsanvisningar eller besvär-anvisning behöver inte innehålla någon information om huruvida ändringssökanden behöver eller inte behöver tillstånd till fortsatt handläggning. Förfarandet är tydligt för tingsrätterna och kommer inte att öka deras arbetsmängd. Detta hindrar naturligtvis inte tingsrätten från att underrätta parterna om ett eventuellt behov av tillstånd t.ex. i samband med att avgörandet avkunnas. I enkla brottmål är det lätt att konstatera ett eventuellt behov av tillstånd till fortsatt handläggning. I tvistemål där behovet av tillstånd delvis bestäms utifrån det som ändringssökanden yrkat i hovrätten har tingsrätten inte nödvändigtvis ens några förutsättningar att bedöma behovet av tillstånd.

När ändringssökanden utformar sin besvärsskrift ska han eller hon själv bedöma om tillstånd till fortsatt handläggning behövs. Det föreslås att när tillstånd behövs ska i besvärsskriften nämnas grunden för att tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas och skälen till att ändringssökanden anser att grunden finns, om inte skälen annars framgår av besvärsskriften. Så som framgår av det

som redogjorts ovan är det s.k. ändringsfallet den viktigaste grunden för tillstånd till fortsatt handläggning. När ändringssökanden söker ändring ska han eller hon begära tillstånd på den grunden att tingsrättens avgörande är oriktigt. Det innebär i praktiken att grunden för besvären och grunden för begäran om tillstånd till fortsatt handläggning ofta kommer att vara densamma i sak. Det finns dock också en viktig skillnad mellan tillståndsgrunden och grunden för besvären. Som motivering till meddelande av tillstånd räcker det med att ändringssökanden genom sina påståenden väcker osäkerhet om huruvida tingsrättens avgörande är riktigt. En fullföljdshandling där det bara påstås att tingsrättens avgörande är oriktigt utan att påståendet motiveras kan i sin tur leda till att tillstånd inte meddelas, om det inte annars framgår av rättegångsmaterialet att avgörandet är oriktigt.

Hovrätten ska kunna låta besvärsskriften kompletteras, om den inte innehåller någon begäran om tillstånd till fortsatt handläggning eller några uppgifter om grunderna för tillståndet. Förfarandet bör vara smidigt på denna punkt. Komplettering kan bli aktuell om besvärsskriften verkligen bör kompletteras. Om grunden för meddelande av tillstånd också annars framgår av besvärsskriften, kommer en komplettering bara att förlänga handläggningen i onödan och också öka rättegångskostnaderna. Det kan vara onödigt att låta komplettera besvärsskriften också i sådana fall där det utifrån tingsrättens avgörande och de faktorer som nämns i besvärsskriften är fullständigt klart att det inte finns några grunder för tillståndet.

Enligt förslaget ska hovrätten i sista hand avgöra om ändringssökanden behöver tillstånd till fortsatt handläggning eller inte. Hovrätten avgör också frågan om tillstånd ska meddelas eller inte. Utgångspunkten är att tillståndsfrågan ska avgöras utifrån tingsrättens dom och besvären. Om hovrätten bedömer att det är nödvändigt, ska den kunna begära att ändringssökandens motpart bemöter besvären redan under tillståndsfasen.

När hovrätten avgör frågor som gäller tillstånd till fortsatt handläggning ska den inte vara bunden av de grunder som ändringssökanden anfört. Hovrätten ska på tjänstens

vagnar bedöma frågan om meddelande av tillstånd utgående från samtliga tillståndsgrunder också i de fall där grunderna inte har åberopats i besvärsskriften.

Enligt förslaget ska frågan om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning få avgöras också utan föredragning. Förfarandet är ändamålsenligt i synnerhet när en ledamot ensam beslutar att tillstånd ska meddelas.

Tillståndsbeslut

När hovrätten överväger om tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas ska den pröva alla grunder som föreskrivits för meddelande av tillstånd. Denna omständighet bör framgå av beslut som innebär att tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas. Om besvären har grundat sig enbart på att bedömningen av bevisning som tagits emot i tingsrätten är felaktig, ska detta konstateras explicit i ett beslut där tillstånd till fortsatt handläggning förvägras. Av beslutet ska dessutom tydligt framgå att det inte heller finns några andra grunder för tillståndet. Av beslutet ska vidare framgå att avgörandet gäller frågan om meddelande av tillstånd, inte själva besvärssärendet.

Så som konstaterats ovan är ändringsfallet den viktigaste av de grunder för tillstånd till fortsatt handläggning som prövas. Under tillståndsfasen gäller frågan huruvida det utifrån tingsrättens avgörande, besvärsskriften och det övriga relevanta rättegångsmaterialet finns anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt. Ett avgörande där tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas är därför inte något avgörande i sak. Avgörandet kan alltså inte jämföras med t.ex. ett avgörande där hovrätten efter prövning av besvärssärendet konstaterar att tingsrättens avgörande är riktigt och låter avgörandet stå fast utan att ändra motiveringarna eller domslutet. När hovrätten meddelar det sistnämnda avgörandet har den prövat besvärssärendet och kommit till samma resultat som tingsrätten. Hovrättens avgörande i sak träder då i kraft i stället för tingsrättens avgörande.

Ett avgörande där tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas är ett avgörande

som gäller rättegång, ett s.k. processavgörande, som låter tingsrättens avgörande fortsätta att gälla. Av ett sådant tillståndsbeslut ska utöver det som nämns ovan också framgå att tillstånd inte har meddelats och att tingsrättens avgörande står fast. I princip behöver beslutet inte motiveras på något annat sätt. Bestämmelser om rätten att få ett motiverat beslut finns dock också i internationella fördrag som är bindande för Finland. Utifrån den senaste tidens rättspraxis vid den europeiska den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (se Gorou mot Grekland (Nr 2), klagomål 12686, dom 20.3.2009) kan man sluta sig till att det i artikel 6 i människorättskonventionen inte förutsätts att ett avgörande genom ett förfarande av det slag som nu föreslås ska motiveras mera detaljerat i normala fall. Förenta Nationernas kommitté för mänskliga rättigheter har i det fall (CCPR/C/93/D/1542/2007; Communication No. 1542/2007) som beskrivs ovan i avsnittet om konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter under 2.3 Internationella fördrag ansett att fullföljdsdomstolens beslut i brottmålet där besvären förkastats med motiveringen att de inte ansågs kunna ha framgång innebar att det kunde ifrågasättas om skuldfrågan och det utdömda straffet alls hade prövats i fullföljdsdomstolen. Eftersom fullföljdsdomstolen inte i sak hade motiverat sitt avgörande, inte ens i inskränkt form, bekräftade kommittén att artikel 14 stycke 5 i MP-konventionen hade kränkts i målet. De internationella förpliktelser som är bindande för Finland binder också hovrätten när den ska motivera ett beslut där tillstånd till fortsatt handläggning förvägras.

Ett beslut om att tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas innebär att hovrättsförhandlingen avslutas. Avgörandet får på sedvanligt sätt överklagas hos högsta domstolen. Det är beslutet om tillstånd till fortsatt handläggning som ska överklagas, inte tingsrättens avgörande i sak. Om högsta domstolen inte meddelar besvärstillstånd i fråga om tillståndsavgörandet, kommer hovrättens avgörande i tillståndsärendet och därigenom även tingsrättens avgörande i sak att stå fast. Om högsta domstolen meddelar besvärstillstånd och kommer fram till att hovrätten borde ha meddelat tillstånd till fortsatt hand-

läggning, händer det rätt ofta att ärendet ska återförvisas till hovrätten, som ska fortsätta handläggningen i ett förfarande som angetts för fortsatt handläggning.

Ett beslut där hovrätten meddelar tillstånd till fortsatt handläggning är inte något sådant slutligt beslut som avses i 24 kap. 15 § i rättegångsbalken. Det ska vanligen inte upprättas någon expedition över beslutet. Ändringsökanden och ändringssökandens motpart ska dock underrättas om meddelande av tillstånd. Beslutet om meddelande av tillstånd ska inte få överklagas, eftersom ett beslut av detta slag bara är ett proceduravgörande som banar väg för fortsatt handläggning. Rättigheterna för ändringssökandens motpart tryggas vid den fortsatta handläggningen. För tydlighetens skull föreslås i lagen bestämmelser om både underrättelsen och förbudet mot att överklaga.

I ett mål där tillstånd till fortsatt handläggning har meddelats ska handläggningen fortsätta i vanlig handläggningsordning för besvärärenden. Handläggningen av tillståndsansökan är då en del av förberedelsen av ärendet. Nästa åtgärd är vanligen att motparten uppmanas lämna in ett skriftlig bemötande. Om bemötandet har getts redan under det att tillståndsfrågan behandlades, är det i allmänhet inte nödvändigt att begära det en gång till.

Översyn av bestämmelserna om huvudförhandling

Allmänt. Det föreslås ändringar som gäller innehållet i, det inbördes förhållandet mellan och strukturen för bestämmelserna om när huvudförhandling ska hållas. Utgångspunkten är att huvudförhandling ska hållas bara om en part kräver det. Om ingen part kräver att huvudförhandling ska hållas, ska hovrätten självant få hålla huvudförhandling när den anser att det är nödvändigt. Det föreslås att bestämmelsen om att hovrätten ska hålla huvudförhandling oberoende av om en sådan krävs eller inte ska utgå. Det här innebär dock inte att det föreslås någon avgörande förändring i förfarandet när det handlar om

bedömning av tilltron till muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten.

Om huvudförhandling hålls och det handlar om tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning, ska den muntliga bevisning som har tagits emot i tingsrätten tas emot till behövliga delar på nytt, om det inte finns något hinder för det. Bevisningen ska dock inte behöva tas emot på nytt, om det inte utifrån tingsrättens avgörande och det övriga relevanta rättegångsmaterialet bedömt som en helhet kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten har bedömt bevisningen på riktigt sätt.

I dagens läge ska huvudförhandling alltid hållas om det är fråga om tilltron till muntlig bevisning. Det handlar om en ovillkorlig och ofta enda faktor som leder till att huvudförhandling hålls. Avsikten med förslaget är att göra bestämmelserna om när huvudförhandling ska hållas mångsidigare och smidigare och att se till att de bättre svarar mot parternas behov av rättsskydd. Förslaget innebär också att hovrätten i vissa fall kommer att ha mera prövningsrätt än för närvarande. Samtidigt betonas dock skyldigheten att hålla huvudförhandling också när det inte handlar om tilltron till muntlig bevisning.

Huvudförhandling när en part kräver det. Så som konstaterats ovan under 2.5 Bedömning av nuläget förutsätts det i människorättskonventionen enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att fullföljdsdomstolen vanligen håller muntlig förhandling för att höra parterna, om en part kräver att muntlig förhandling ska hållas. Exempelvis i brottmål kan muntlig förhandling trots begäran utebli endast om det handlar om ett mål som är ringa vad gäller benämningen och det straff som dömts ut. Inom rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna spelar en parts begäran en central roll för att muntlig förhandling ska hållas.

Det föreslås att bestämmelserna om skyldighet att hålla huvudförhandling ska ändras så att hänsyn tas till de principer som framgår av den rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna som beskrivs ovan. Det innebär i praktiken att tröskeln för att hålla huvudförhandling när en part kräver det kommer att sänkas. Enligt 26

kap. 14 § i lagförslaget ska huvudförhandling hållas när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det. Det föreslås inte några ändringar av den nuvarande ordalydelsen till denna del. Den nuvarande 14 § har dock i praktiken haft en subsidiär betydelse. Den tillämpas när huvudförhandling inte behöver hållas på tjänstens vägnar. Inom det nya systemet kommer den skyldighet att hålla huvudförhandling när en part kräver det som föreslås i 14 § att tydligt ha en primär ställning och förplikta praxisen i högra grad än den nuvarande bestämmelsen.

I lagen föreslås en bestämmelse om när huvudförhandling inte behöver hållas trots att en sådan krävs. Det föreslås att den förteckning över situationer där huvudförhandling inte behöver hållas trots att en part kräver det som finns i det nuvarande 14 § 2 mom. ska utgå. Det handlar om antingen så självklara eller så sällsynta situationer att de inte behöver nämnas separat.

Det föreslås att huvudförhandling inte ska behöva hållas om muntlig bevisning, på grund av 15 §, inte behöver tas emot och om det också i övrigt är klart onödigt att hålla huvudförhandling, särskilt med beaktande av målets art och dess betydelse för parten. Det är alltså tre faktorer som ska bedömas och som alla måste kunna utraderas för att huvudförhandling inte ska behöva hållas, om en part kräver att huvudförhandling ska hållas.

Det att huvudförhandling hålls ska inte längre direkt bindas vid att det handlar om bedömning av tilltron till muntlig bevisning. Denna faktor kommer dock alltjämt att vara synnerligen betydelsefull. Frågan om till vilka delar muntlig bevisning ska tas emot på nytt ska enligt förslaget avgöras utifrån bestämmelsen om innehållet i huvudförhandlingen.

I 26 kap. 15 § föreslås bestämmelser om vilken bevisning som ska tas emot vid huvudförhandlingen. Bestämmelsen medför att huvudförhandling inte ska behöva hållas, om det handlar om bedömning av tilltron till muntlig bevisning eller om ny muntlig bevisning ska tas emot i hovrätten. Det ska dock finnas ett undantag från huvudregeln. Undantaget är att muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten inte ska behöva tas emot på

nytt, om det inte kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten har bedömt bevisningen på riktigt sätt. Om hovrätten anser att den bedömning som tingsrätten gjort av tilltron till bevisningen och som gjorts stridig i besvären utan tvivel är riktig och om det i besvären inte har nämnts någonting sådant som skulle rubba riktigheten hos bedömningen, ska huvudförhandling inte behöva hållas om det inte heller finns några andra grunder för att den ska hållas. Bestämmelsen har formulerats så att möjligheten att låta bli att hålla huvudförhandling ska bli aktuell endast i klara fall.

I mål där tingsrättens avgörande har baserat sig på en bedömning av tilltron till muntlig bevisning kan det i allmänhet anses finnas behov av att ta emot muntlig bevisning. Det innebär i praktiken att när ändringssökanden gör tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning stridig ska huvudförhandling i allmänhet hållas om en part kräver det. Det i vilken utsträckning muntlig bevisning tas emot på nytt ska dock avgöras utifrån bestämmelsen om innehållet i huvudförhandlingen.

De situationer som avses i 14 § 2 mom. 1—5 punkten i det nuvarande 26 kap. kan i princip betraktas som sådana att på grund av målets art behöver huvudförhandling inte hållas trots att en part kräver det, om det inte finns några särskilda skäl, t.ex. på grund av att det mål som handläggs enligt en objektiv bedömning har stor betydelse för den part som begärt huvudförhandling. Utgångspunkten är att huvudförhandling inte ska behöva hållas i en situation där det endast avgörs en fråga som gäller rättegången eller besvären är uppenbart ogrundade eller ostridiga eller i ett mål där intressena är obetydliga och som inte har några betydande anknytningar till den part som begärt huvudförhandling när det gäller honom eller henne som person. Bedömning av målets art och betydelse som grund för att huvudförhandling inte ska behöva hållas kommer att behandlas närmare i detaljmotiveringen till paragrafen.

Målets art ska också ha betydelse när skyldigheten att hålla huvudförhandling prövas. Om det handlar om att avgöra en rättslig fråga kan det vara motiverat att inte hålla någon huvudförhandling även om målet utan tvekan

har stor betydelse för parten. Det kan anses förhålla sig på det viset framför allt om fakta inte är stridiga. Målets betydelse för parten kan dock också i en situation av detta slag tala för att huvudförhandling bör hållas för att parterna muntligen ska få framföra juridiska argument till stöd för sin ståndpunkt även om inga vittnen förhörs vid huvudförhandlingen.

Också i de ovan nämnda situationerna bör hänsyn tas till målets art och betydelse för parten, och utifrån det bör det göras en övergripande bedömning av om det är klart onödigt att låta bli att hålla huvudförhandling. Om det är fråga om ett mål av vikt för parten som person, ska huvudförhandling i allmänhet hållas om en sådan krävs, även om det inte är fråga om muntlig bevisning eller tilltron till den. I sådana fall är en inskränkt huvudförhandling det ändamålsenligaste alternativet. Alla som hörts i tingsrätten kommer då inte att kallas eller höras på nytt. Nödvändigheten och omfattningen av handläggningen bör kunna bedömas utgående från varje enskilt fall. Ibland kan det vara ändamålsenligt att hålla huvudförhandling där enbart parterna eller bara ändringssökanden är närvarande.

En viktig utgångspunkt när frågan om huruvida huvudförhandling ska hållas dryftas är att parten ges möjlighet att framföra sin sak muntligen. Det här är en viktig princip också inom rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.

Huvudförhandling på begäran av åklagaren. Så som konstaterats ovan ska hovrätten inte längre vara skyldig att hålla huvudförhandling på tjänstens vägnar, utan huvudförhandling ska hållas på begäran av en part. En part i ett tvistemål och målsäganden eller svaranden i ett brottmål kommer ofta att ha rätt till huvudförhandling. I bakgrunden till rättigheten står människorättskonventionen och den rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna som baserar sig på den. Människorättskonventionen tryggar inte myndigheternas rättigheter. För enhetlighetens skull föreslås i lagen en bestämmelse enligt vilken huvudförhandling ska hållas också på begäran av åklagaren, om muntlig bevisning ska tas emot i målet enligt den föreslagna 15 §. Hovrätten ska därför

vara skyldig att hålla huvudförhandling, om åklagaren begär det på den grund som nämns ovan. Om åklagaren har någon annan grund för sin begäran, återstår det för hovrätten att pröva om huvudförhandling ska hållas.

Huvudförhandling på initiativ av hovrätten. Parterna begär inte alltid att huvudförhandling ska hållas i mål eller ärenden där en sådan dock skulle behövas för avgörandet. I synnerhet i komplicerade tvistemål händer det att parterna, i syfte att spara på kostnaderna, låter bli att begära huvudförhandling trots att det tydligt förutsätts att vittnen hörs för att saken sak kunna avgöras. I en sådan situation bör en part inte ha ovillkorlig rätt att tvinga hovrätten att avgöra saken utan att ha fått ta emot sådan muntlig bevisning på nytt som hovrätten anser vara behövlig. Hovrätten bör därför alltid ha rätt att självmant få hålla huvudförhandling när den anser att det är nödvändigt.

Muntlig bevisning som tas emot vid huvudförhandling. Enligt lagförslaget ska huvudförhandling hållas, om en part kräver det och det inte är klart onödigt att huvudförhandling hålls. Huvudförhandlingen innebär dock inte att en fullständig huvudförhandling som motsvarar tingsrättsförhandlingen upprepas i hovrätten. Eftersom hovrätten prövar målet bara till den del som åberopats i besvären och i ett eventuellt bemötande, ska muntlig bevisning inte tas emot på nytt vid huvudförhandlingen, om inte bedömningen av muntlig bevisning har gjorts stridig. I en sådan situation ska ändringssökanden och eventuellt dennes motpart höras vid huvudförhandlingen. Om bevisningen inte har gjorts stridig till vissa delar, ska hovrätten till denna del grunda sitt avgörande på de faktorer som konstaterats i tingsrättens avgörande.

Om huvudförhandling hålls och det är fråga om tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning, ska den muntliga bevisning som tagits emot i tingsrätten tas emot på nytt till behövliga delar, om det inte finns något hinder för det. Bestämmelsen tillämpas också på tingsrättens bedömning av tilltron till de iakttagelser den gjort när den har för rättat syn. Innehållet i bestämmelsen motsvarar sista meningen i 15 § 1 mom. i den gällande lagen.

I den gällande lagen anges inte hur pass vägande grunder ändringssökanden ska lägga fram till stöd för att bedömningen av muntlig bevisning görs stridig. Om ett avgörande som gäller muntlig bevisning har gjorts stridigt, ska huvudförhandling hållas och ska bevisningen tas emot på nytt till behövliga delar. I praktiken finns det inte någon tröskel för att huvudförhandling ska hållas och bevisning tas emot. Den enda faktor som inskränker skyldigheten att ta emot bevisningen är frågan om nödvändigheten av att den tas emot. Om t.ex. den omständighet som åberopas inte längre är stridig, är det inte på det sätt som avses i 15 § 1 mom. nödvändigt att ta emot muntlig bevisning som gäller den, och enligt 17 kap. 7 § och 26 kap. 15 § 1 mom. är det inte ens tillåtet att ta emot sådan bevisning på nytt.

När ett avgörande som gäller bevisning görs stridigt blir följden i dagens läge att bevisningen ska tas emot på nytt till behövliga delar oavsett om hovrätten betvivlar eller inte betvivlar tingsrättens avgörande beträffande bevisningen. Förslaget innebär att hovrätterna i vissa fall får mer prövningsrätt än för närvarande. Det föreslås att bevisningen inte ska behöva tas emot på nytt, om det inte utifrån tingsrättens avgörande och de omständigheter som lagts fram bedömda som helhet kan finnas något rimligt tvivel om att bedömningen av den bevisning som tagits emot i tingsrätten är riktig.

Ändringen innebär att det att bedömningen av bevisningen görs stridig inte urskillningslöst leder till att bevisningen ska tas emot på nytt i hovrätten. Om ändringssökanden i sin besvärsskrift utöver uppgifterna om att avgörandet baserat på muntlig bevisning görs stridigt t.ex. inte alls har anfört några grunder för att rubba tingsrättens bedömning av tilltron till bevisningen och om det inte utifrån tingsrättens dom och det övriga rättegångsmaterialet finns något tvivel om att tingsrättens avgörande är riktigt i fråga om bevisningen, ska bevisningen inte behöva tas emot på nytt vid huvudförhandlingen. När den föreslagna bestämmelsen tillämpas ska det dock beaktas att hovrätten, beroende på innehållet i besvären, kan låta besvären kompletteras innan den fattar sitt avgörande.

Begränsning av huvudförhandlingen. För närvarande finns en bestämmelse om begränsning av huvudförhandlingen i 26 kap. 13 § 2 mom. Bestämmelsen innebär att huvudförhandlingen får begränsas så att den endast gäller en sådan del av besvären som kan avgöras separat, dvs. i fråga om vilken det kan meddelas en deldom eller mellandom enligt 24 kap. 16 eller 17 § i rättegångsbalken eller enligt 11 kap. 5 § i lagen om rättegång i brottmål.

Ordalydelsen i bestämmelsen tyder på att förutsättningarna för att begränsa huvudförhandlingen är strikta. I praktiken har bestämmelsen tillämpats på ett flexiblere sätt än enligt ordalydelsen, i synnerhet i brottmål. Det föreslås att bestämmelsen ändras i motsvarighet till praxisen. Det föreslås att kravet att den aktuella delen ska kunna avgöras separat ska utgå som obehövligt. Hovrätten kommer därmed alljämt att ha prövningsrätt att avgöra till vilken del huvudförhandlingen begränsas. Förslaget inrymmer inte någon betydande förändring av nuläget.

Tilltroprincipen. I 26 kap. 15 § 2 mom. bestäms om den s.k. tilltroprincipen. Om avgörandet beror på tilltron till muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten och bevisningen inte kan tas emot på nytt vid huvudförhandlingen, får hovrätten inte ändra tingsrättens avgörande till denna del, om inte bevisningen av särskilda skäl bör bedömas på ett annat sätt.

Bestämmelsen hänför sig i väsentlig grad till regleringen av skyldigheten att hålla huvudförhandling. Det här framgår närmast av ordet "kan". Om muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten av någon exceptionell orsak inte kan tas emot på nytt, ska målet till denna del följa tingsrättens avgörande, om det inte finns några särskilda skäl att bedöma bevisningen på ett annat sätt. Bestämmelsen är inte självständig, utan stöder den skyldigheten som anges i 26 kap. 15 § 1 mom., nämligen att huvudförhandling alltid ska hållas när avgörandet är beroende av bedömningen av tilltron till muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten.

Det föreslås att skyldigheten att hålla huvudförhandling på tjänstens vägnar alltid när avgörandet är beroende av tilltron till muntlig bevisning ska slopas. Efter det går det inte

längre att koppla tilltroprincipen till just den bestämmelsen. Det föreslås därför att den bestämmelse som inrymmer tilltroprincipen ska överföras till en egen paragraf. Enligt bestämmelsen ska tilltron till muntlig bevisning inte kunna bedömas annorlunda än vad den tingsrätt som tagit emot bevisningen har bedömt, om inte bevisningen tas emot på nytt.

Så som konstaterats ovan gäller enligt den nuvarande bestämmelsen att tilltron till bevisningen av särskilda skäl kan bedömas annorlunda, även om bevisningen inte har tagits emot på nytt. Eftersom tilltroprincipen och därmed undantagsbestämmelserna inte längre kommer att vara förenade med skyldighet att ta emot bevisningen på nytt, bör bestämmelsen ses över också när det gäller undantagen. Enligt förslaget ska tilltron till bevisningen därför kunna bedömas annorlunda bara om bevisningen inte längre kan tas emot på nytt t.ex. på grund av att vittnet har avlidit eller något annat liknande hinder. Situationer där tilltron till muntlig bevisning kan bedömas annorlunda utifrån handlingar och upptagningar är därmed synnerligen exceptionella. På samma sätt som för närvarande ska dock avgörandet på straffyrkandet få ändras till förmån för svaranden i brottmålet.

Övriga förslag som gäller hovrättsförhandling

Begäran om skriftligt bemötande av ändringssökandens motpart. Enligt den nuvarande lagstiftningen ska skriftlig bemötande alltid begäras av ändringssökandens motpart, om inte besvären avvisas. Det är dock inte alltid nödvändigt att begära bemötande ens då besvären prövas. Begäran om onödiga bemötanden medför extra arbete för hovrätten, och bemötandet kan också medföra onödiga kostnader för ändringssökandens motpart.

Det föreslås därför att bestämmelsen om begäran om skriftligt bemötande av ändringssökandens motpart ska ändras så att hovrätten kan låta bli att begära bemötande när den anser det vara uppenbart onödigt. Bemötande ska inte behöva begäras t.ex. när det utifrån de omständigheter som nämns i besvären är uppenbart att tingsrättens avgö-

rande inte kommer att ändras. Bemötande ska inte heller behöva begäras, om ett sådant har begärts när frågan om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning behandlades.

Prejudikatbesvär

Det föreslås att det ska införas ett förfarande där ett mål som prövats i tingsrätten kan hänskjutas direkt till högsta domstolen, utan att den behandlas i hovrättsinstansen. Förfarandet ska gälla bara mål där en viktig lagtolkningsfråga ska avgöras.

Högsta domstolens anvisningar om hur lagen ska tolkas kan fås i påskyndad ordning genom att tingsrättens avgörande överklagas direkt hos högsta domstolen (prejudikatbesvär).

För att målet ska handläggas i högsta domstolen förutsätts för det först att högsta domstolen meddelar besvärstillstånd. På så sätt säkerställs att endast de viktigaste ärenden som gäller tolkningen av lagen kommer till högsta domstolen direkt från tingsrätten. För det andra förutsätts att målet ska få överklagas direkt hos högsta domstolen bara med samtycke av parterna.

Det föreslås att tingsrättens avgörande ska få överklagas direkt hos högsta domstolen genom ett förfarande som benämns prejudikatbesvär. Det föreslås att ett nytt 30 a kap. med bestämmelser om förfarandet tas in i rättegångsbalken.

Så som konstaterats ovan ska en part få överklaga tingsrättens avgörande direkt hos högsta domstolen, förutsatt att högsta domstolen meddelar besvärsmått och att de övriga parterna samtycker till förfarandet. Parterna kommer därmed att ha ovillkorlig rätt att bestämma om man ska ty sig till prejudikatbesvär eller normalt fullföljdsförfarande, dvs. anföra besvär hos hovrätten. Högsta domstolen ska kunna meddela besvärstillstånd endast av prejudikatsskäl, dvs. om det är viktigt att hänskjuta målet till högsta domstolen med tanke på lagens tillämpning i andra likadana fall eller enhetligheten i rättspraxis.

Det är tänkbart att tillämpningsområdet för prejudikatbesvär inskränks till mål där det inte finns någon tvist om bedömningen av bevisningen. En sådan inskränkning har dock

inte ansetts vara ändamålsenlig. I rättslivet kan det uppkomma situationer där det är viktigt att högsta domstolens prejudikat fås i brådskande ordning, även om bevisningen måste bedömas på nytt för att ett avgörande ska kunna meddelas. Det är emellertid klart att prövning som gäller prejudikatbesvär kommer att riktas huvudsakligen till mål där det inte finns någon tvist om bedömningen av bevisningen.

Valet av rättsmedel ska vara slutgiltigt och en ändringssökande som anmäler sitt missnöje som gäller prejudikatbesvär ska inte längre efter det att tidsfristen för missnöjesanmälan löpt ut kunna återta sin anmälan för att hänskjuta saken till hovrätten för prövning. Om högsta domstolen inte meddelar besvärstillstånd, ska tingsrättens avgörande stå fast. Trots att parterna alltså inte längre kan hänskjuta saken till hovrätten för prövning föreslås detta kunna ske med deras samtycke. I tingsrättens lagakraftvinnande avgörande ska kunna ingripas genom extraordinära rättsmedel.

Som förfarande avviker prejudikatbesvär inte i övrigt från besvär hos hovrätten. Det ska alltså meddelas missnöje med tingsrättens avgörande. Samtidigt ska det dock uppges att det handlar om prejudikatbesvär och företes motpartens samtycke. Om motparten inte ger sitt samtycke, styrs besvären till det normala förfarandet för överklagande, dvs. besvär hos hovrätten. Om missnöjesanmälan inte godkänns i tingsrätten, ska klagan över detta få anföras hos högsta domstolen. Också den som ger samtycke ska ha motsvarande rätt att anföra klagan om han eller hon anser att han eller hon inte har gett sitt samtycke.

Motbesvär ska kunna anföras över prejudikatbesvären. Också när det gäller motbesvär ska för prövning i högsta domstolen förutsättas att besvärstillstånd meddelas för motbesvären. Eftersom motbesvären anknyter till besvären ska motbesvären förfalla, om besvärstillstånd inte meddelas för prejudikatbesvär.

Vid förfarandet för överklagande ska i övrigt 25 och 30 kap. i rättegångsbalken iakttagas i tillämpliga delar. Med anledning av prejudikatbesvärens natur bör högsta domstolens avgörande fås i brådskande ordning. Det föreslås därför att prejudikatbesvär ska anföras

inom 30 dagar från det att tingsrättens avgörande avkunnades eller meddelades. Tidsfristen kan anses vara tillräcklig också för ändringssökanden, eftersom ändringssökanden kan beakta den utsatta tiden redan när han eller hon väljer rättsmedel.

4 Propositionens konsekvenser

4.1 Utredningar om konsekvenserna av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning

Denna proposition baserar sig på förslagen i betänkandet av kommissionen för prövningstillstånd (KB 2008:3) och remissinstansernas utlåtanden om betänkandet. För kommissionens arbete gjordes en utredning för att bedöma konsekvenserna av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Syftet med utredningen var bl.a. att kartlägga hur de kriterier som valts för bestämmelserna om tillämpning av systemet skulle påverka systemets användningsområde och därigenom domstolarnas verksamhet och parternas ställning. I denna proposition föreslås vissa ändringar av kommissionens förslag. Det föreslås t.ex. ett något bredare tillämpningsområde för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Ändringarna är dock inte betydande. De syftar i första hand till att främja systemets funktion. Resultaten av utredningen är därför fortfarande relevanta.

Fastställande av systemets tillämpningsområde. Kommissionen begärde uppgifter av Åbo hovrätt, Vasa hovrätt och Helsingfors hovrätt om de brott- och tvistemål som hade handlagts i hovrätterna. Av Åbo hovrätt begärdes uppgifter om 250 brottmål och 150 tvistemål, av Vasa hovrätt på motsvarande sätt om 200 brottmål och 100 tvistemål och av Helsingfors hovrätt om 300 brottmål och 200 tvistemål. Samplet var inte omfattande, och därför är resultaten i första hand vägledande. Resultaten är dock samstämmiga i synnerhet för brottmålen.

Vid de tre hovrätterna hade svaranden överklagat i knappt 90 procent av brottmålen inom samplet. Besvärssökanden där bara åklagaren eller målsäganden eller åklagaren och målsäganden tillsammans hade sökt ändring

utgjorde något mer än 10 procent av målen. Det kan därför bedömas att antalet brottmål som handläggs i hovrätterna påverkas i relativt liten grad av de besvär som anförs av åklagare och målsägande. Tillämpning av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning i brottmål där svaranden överklagar intar därför en central position med tanke på systemets betydelse och funktion.

I utredningen kartlades konsekvenserna enligt tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Om tillståndssystemet gällde enbart böter, skulle systemet enligt erhållna uppgifter ha gällt drygt 20 procent av de besvärssökanden där en eller flera svarande hade sökt ändring. Antalet var nästan detsamma för alla de hovrätter som utredningen gällde. Om tillämpningsområdet utsträcktes till domar där svaranden hade dömts till fängelse i högst tre månader, skulle ca 50 procent av de besvärssökanden vid Helsingfors hovrätt där ändring hade sökts av en svarandepart omfattats av systemets tillämpningsområde. För Åbo hovrätt var motsvarande andel 53 procent och för Vasa hovrätt 57 procent. Om systemet utsträcktes till domar där svaranden har dömts till fängelse i högst sex månader, skulle siffran ha stigit till 70 procent för Helsingfors hovrätt, till 76 procent för Åbo hovrätt och till 79 procent för Vasa hovrätt.

Det var en intressant iakttagelse att den relativa andelen huvudförhandlingar var betydligt större i fråga om besvär som gällde enbart böter än i fråga om besvär där svaranden i tingsrätten hade dömts till fängelse i högst tre månader. Exempelvis i Vasa hovrätt hade huvudförhandling ordnats i 33 procent av de ärenden som gällde bötesbesvär. När de besvärssökanden medräknades där svaranden hade dömts till fängelse i högst tre månader sjönk den relativa andelen huvudförhandlingar till 23 procent. Bland de besvärssökanden där någon av de överklagande svarandena hade dömts till fängelsestraff med en längd av högst tre månader var andelen huvudförhandlingsärenden bara 13 procent. Orsaken till nedgången i den relativa andelen huvudförhandlingar när straffet skärptes kan vara att i fråga om fängelsestraff söks ändring snarare för straffmätningen eller till och med enbart för att skjuta upp verkställigheten

av straffet. I fråga om bötesdomar handlar det eventuellt oftare om tillräknande än om ganska korta fängelsestraff.

I det föregående har redogjorts för utredningsresultaten enligt olika mål. Ett och samma besvärärenden kan dock ha flera ändringssökande. När besvärärendena i hovrätterna granskades ur parternas perspektiv förändrades siffrorna en aning, dock inte i någon betydande grad. Av de parter i brottmål som överklagade var 80–85 procent svarande. Siffrorna för tillämpningsområdet för tillståndssystemet visade sig dock vara nästan desamma oavsett om man närmade sig tillämpningsfrågan utifrån målen eller parterna. Exempelvis i en situation där gränsen för tillstånd till fortsatt handläggning sätts ut vid fängelse i tre månader, skulle 49 procent av de överklagande svarandena vid Helsingfors hovrätt ha behövt tillstånd, 51 procent vid Åbo hovrätt och 55 procent vid Vasas hovrätt. För de svarande som överklagat bötesdomar var siffran 22 procent vid alla de tre hovrätterna.

Vid Helsingfors hovrätt var 8 procent av alla ändringssökanden målsägande, vid Åbo hovrätt 8 procent och vid Vasas hovrätt 6 procent. Om det förlustvärde som avgränsar tillämpningsområdet för systemet var 5 000 euro, skulle 69 procent av de överklagande målsägandena vid Helsingfors hovrätt ha behövt tillstånd, 59 procent vid Åbo hovrätt och 50 procent vid Vasas hovrätt. Om det förlustvärde som avgränsar tillämpningsområdet för systemet var 10 000 euro, skulle 93 procent av de överklagande målsägandena vid Helsingfors hovrätt ha behövt tillstånd, 59 procent vid Åbo hovrätt och 71 procent vid Vasas hovrätt. På grund av det låga antalet målsägande kan det anses att tillståndsgränsen i första hand är en principiell lösning. Det samma gäller besvär anförda av åklagare. Exempelvis vid Helsingfors hovrätt var 7 procent av ändringssökandena åklagare.

Enligt 9 § i hovrättslagen får brottmål avgöras i s.k. förenklad sammansättning där en av de tre ledamöterna är fördragande som uppfyller vissa behörighetsvillkor, om inte något annat följer av bestämmelserna om tvistemål och om svaranden har sökt ändring i tingsrättens avgörande genom vilket varken svaranden eller, om flera svarande är änd-

ringssökande, någon av dem har dömts till strängare straff än böter eller fängelse i sex månader. Enligt statistik från Helsingfors hovrätt avgjordes ca 48 procent av brottmålen 2006 i förenklad sammansättning. Siffran är betydligt lägre än resultatet från kommissionens utredning, enligt vilket 70 procent av de mål där en svarande hade överklagat skulle ha omfattats av tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning, om det maximala straffet hade varit fängelse i sex månader. När skillnaden mellan resultaten bedöms bör det dock beaktas att i kommissionens statistik över olika mål beaktades endast sådana där en eller flera svarande hade överklagat. I utredningen beaktades inte hur åklagarens och målsägandens eventuella besvär påverkade tillämpningsområdet. Det här förklarar dock inte ensamt den mer än 20 procentenhets stora skillnaden mellan statistik som mäter samma sak. Det är uppenbart att alla mål och ärenden där en svarande har överklagat och som enligt diarieuppgifter skulle ha kunnat avgöras i förenklad sammansättning inte avgjordes i den nämnda sammansättningen. Uppgifterna från Vasas hovrätt visade att av 70 brottmål där bara svaranden hade överklagat och tingsrätten hade dömt ut fängelse i högst tre månader hade 53 avgjorts i förenklad sammansättning. De 17 brottmål som saknas när tillämpningsområdet för tillståndssystemet räknas ökade i fråga om samplet på 70 brottmål tillämpningsområdet med 24 procentenheter i förhållande till statistiken över brottmål som avgjorts i förenklad sammansättning.

Av de orsaker som beskrivits ovan gäller det att vara försiktig med att dra slutsatser utgående från resultaten av utredningen. Skillnaden mellan andelen avgöranden i förenklad sammansättning i brottmål och det utifrån diarieuppgifter beräknade tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning innebär dock inte att tillämpningsområdet för det potentiella tillståndssystemet inte skulle kunna vara vidsträcktare än det som siffrorna om användningen av förenklad sammansättning ger anledning att förmoda. Samtidigt är det dock klart att procentalen från utredningen inte direkt gör det möjligt att sluta sig till hur

mycket det föreslagna tillståndssystemet i praktiken kan effektivisera hovrätternas verksamhet.

När det gäller tvistemål varierar resultaten från utredningen betydligt från en hovrätt till en annan. Det beror antagligen redan på det att målbeståndet har en annan struktur vid hovrätterna.

Den praktiska tillämpningen av tillståndsbestämmelserna. Den praktiska tillämpningen av de bestämmelser om tillstånd till fortsatt handläggning som föreslogs i kommittébetänkandet KB 2008:3 klarades på försök vid fem hovrätter på hösten 2008. Testresultaten har också tagits in i sammandraget över utlåtandena om kommissionens betänkande (justitieministeriets utlåtanden och utredningar 2009:2, s. 33—34).

Samplen för Östra Finlands hovrätt och Helsingfors hovrätt var förhållandevis omfattande: för Östra Finlands hovrätt 231 besvärssärenden och för Helsingfors hovrätt 351 besvärssärenden. Samplen för de övriga hovrätterna var mindre.

Vid Östra Finlands hovrätt gällde 187 stycken av besvären (81 procent) straffdomar. Av besvären över straffdomarna skulle 93 stycken (50 procent) ha omfattats av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning och i 94 mål skulle tillstånd inte ha behövts. Tillstånd skulle ha förvägrats i 47 procent av målen inom tillståndssystemet. Av samtliga brottmål skulle därmed 24 procent ha blivit utan tillstånd till fortsatt handläggning.

Det fanns 44 besvär som gällde andra än straffdomar, dvs. 19 procent av det totala samplet. Av dem omfattades 15 stycken (34 procent) av tillämpningsområdet för tillståndssystemet. I 4 mål inom tillämpningsområdet (27 procent) skulle tillstånd inte ha meddelats och 11 mål (73 procent) skulle ha gått vidare till fortsatt handläggning.

Vid Helsingfors hovrätt gällde 217 stycken av besvären (60 procent) straffdomar. Av besvären över straffdomarna skulle 122 stycken (44 procent) ha omfattats av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning och i 95 mål (56 procent) skulle tillstånd inte ha behövts. Tillstånd skulle ha förvägrats i 43 procent (53 stycken) av brottmålen inom tillämpningsområdet för tillståndssystemet.

Av samtliga brottmål skulle 24 procent ha blivit utan tillstånd. Av dessa mål där tillstånd inte skulle ha meddelats vid tillämpning av bestämmelserna om tillståndssystemet behandlades 17 mål (32 procent) vid huvudförhandling.

Av andra än besvär i brottmål (142 stycken) omfattades 44 procent (63 stycken) av det allmänna tillämpningsområdet för tillståndssystemet (tvistemål som gäller fordringar). I 65 procent (41 stycken) av dem behövdes inget tillstånd, eftersom intresset i överklagandet översteg 10 000 euro. I ungefär 35 procent (22 stycken) behövdes tillstånd. Tillstånd skulle inte ha meddelats i 45 procent (10 stycken). Med andra ord: av de 63 tvistemål som gällde fordringar skulle 10 mål (16 procent) ha blivit utan tillstånd.

Utgående från resultaten ovan kan man dra vissa generella slutsatser om tillämpningen av systemet. Målbeståndet är olika vid Östra Finlands hovrätt och Helsingfors hovrätt. I Östra Finlands hovrätt finns t.ex. betydligt fler besvär över straffdomar än i Helsingfors hovrätt och på motsvarande sätt färre övriga mål. I Helsingfors finns dock fler grova brott än i Östra Finland.

I fråga om brottmålsbesvär motsvarar testresultaten från båda hovrätterna i hög grad resultaten från den utredning som gjordes i samband med arbetet i kommissionen för prövningstillstånd. Resultaten från såväl Östra Finlands hovrätt som Helsingfors hovrätt ger vid handen att tillståndssystemet kommer att ha en relativt liten praktisk betydelse i andra än i brottmål. Det beror på att tvistemålen utgör en relativt sett mindre andel av besvärssärendena vid hovrätterna och dessutom på att inte heller antalet tvistemål som faller inom tillämpningsområdet för systemet kommer att vara speciellt stort.

Vid Östra Finlands hovrätt skulle tillstånd inte ha meddelats i 21 procent av alla besvärssärenden. Vid Helsingfors hovrätt skulle motsvarande andel ha varit 17,5 procent. Vid Helsingfors hovrätt omfattades 43 procent av brottmålen av tillståndssystemet. Vid Östra Finlands hovrätt var motsvarande andel 50 procent. Vid Östra Finlands hovrätt ingick 34 procent av andra än brottmål i tillämpningsområdet för systemet. Vid Helsingfors hovrätt var motsvarande andel 15 procent.

Det är svårt att exakt förutse hur bestämmelserna om tillstånd till fortsatt handläggning kommer att tillämpas i praktiken. Det går trots allt att göra försiktiga bedömningar utgående från den utredning som gjordes inom ramen för arbetet i kommissionen för prövningstillstånd, utgående från statistiska uppgifter om sällningen samt utgående från den testkörning som gjordes vid hovrätterna under remissförfarandet. Om man också beaktar att det gränsvärde som tillämpas på brottmål föreslås bli höjt från fängelse i tre månader till fängelse i fyra månader för svarandenas vidkommande, är det enligt en grov uppskattning tänkbart att ca 30 procent av brottnödsbesvärerna inte kommer att fortsätta handläggas efter tillståndsprövningen.

Det är svårt att bedöma hur stor andelen avslag på tillståndsansökningar kommer att utgöra av de avgjorda tvistemålen. Enligt förslaget kommer systemet att ha ett förhållandevis snävt tillämpningsområde i tvistemål. Tillämpningen av systemet i tvistemål kan dock ställas i proportion till de nuvarande sällningsbesluten. I praktiken sällas nästan inga tvistemål. Vid Östra Finlands hovrätt fattades sällningsbeslut i 6 tvistemål 2008. Vid Helsingfors hovrätt sällades 45 besvär över tvistemål. Av siffrorna kan man sluta sig till att det föreslagna tillståndssystemet också med ett snävt tillämpningsområde kommer att öka möjligheterna att allokera hovrättens resurser mera ändamålsenligt också i tvistemål. Samtidigt kan det dock konstateras att det att systemet införs i fråga om tvistemål nästan inte alls kommer att frigöra resurser för andra mål eller ärenden.

4.2 Ekonomiska konsekvenser och konsekvenser för myndigheterna

Det är svårt att exakt bedöma de ekonomiska konsekvenserna av propositionen. Bedömningen försvåras delvis av att hovrätterna inte kan bestämma hur många och hurdana mål och ärenden som hänskjuts till dem. Hovrätternas arbete påverkas därför också av externa faktorer, som inte alltid kan förutses. Å andra sidan kan man först efter det att de föreslagna bestämmelserna har trätt i kraft konstatera hur de tillämpas i praktiken. Vissa

grova uppskattningar kan trots allt göras utifrån de statistiska uppgifterna och de utredningar som gjorts under beredningen av propositionen. I detta sammanhang bör hänsyn tas till att slutsatserna är förenade med flera osäkerhetsfaktorer.

Hovrätternas omkostnader uppgick till 36,9 miljoner euro år 2008 och personalstyrkan motsvarade 518 årsverken. Den operativa produktiviteten var 23 avgöranden per årsverke och kostnaderna uppgick till 3 156 euro per avgjord sak.

Propositionen kommer att höja produktiviteten för det arbete som utförs vid hovrätterna och på motsvarande sätt att minska kostnaderna per mål. Utredningarna om konsekvenserna av det system med tillstånd till fortsatt handläggning som kommissionen föreslagit ger vid handen att ca 20 procent av alla besvärärenden kommer att vara sådana där tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas. I fråga om brottmål kommer andelen att vara 25 procent. I propositionen föreslås det att systemet med tillstånd till fortsatt handläggning ska breddas så att svarande i ett brottmål ska behöva tillstånd om han eller hon har dömts högst till böter eller fängelse i fyra månader. Detta kan utöka andelen sådana brottmål där tillstånd inte meddelas med ca 5 procentenheter. Enligt en grov uppskattning utifrån de nuvarande antalen mål med straffdomar innebär detta att tillstånd inte kommer att meddelas i ca 2 350 besvärärenden. Vid hovrätterna sällades år 2008 941 besvärärenden som gällde straffdomar. Utifrån detta kan man anta att av de mål där tillstånd inte kommer att meddelas kommer ca 1 400 att vara sådana som enligt den nuvarande lagstiftningen handläggs genom fullständig prövning.

Enligt en bedömning av kommissionen för prövningstillstånd är ungefär en femtedel av de mål som kommer att bli utan tillstånd till fortsatt handläggning sådana som enligt den nuvarande lagstiftningen ska avgöras vid huvudförhandling. Utgående från det antal mål som uppskattats ovan kommer det här att betyda ca 280 besvärärenden.

Det är också svårt att bedöma hur mycket arbete som sparas genom att systemet med tillstånd till fortsatt handläggning införs. Arbete sparas dock av att de mål som omfattas

av tillämpningsområdet för förfarandet först kommer att prövas genom ett tillståndsförfarande som är enklare än det nuvarande förfarandet. Tillståndsavgörandet ska träffas enbart utifrån det skriftliga rättegångsmaterialet och bemötande ska i regel inte begäras av ändringssökandens motpart. Ett avslag på ansökan om tillstånd ska inte innehålla någon redogörelse för tingsrättens avgörande eller några grunder för parternas yrkanden. Också skyldigheten att motivera avgörandet blir snävare.

Det föreslås att förfarandet med tillstånd till fortsatt handläggning ska tillämpas också på sådana besvärssärenden där avgörandet beror på tilltron till muntlig bevisning. Enligt de nuvarande bestämmelserna om förfarandet ska det i mål av detta slag ordnas huvudförhandling där den rättegång som hållits i tingsrätten i praktiken upprepas i hovrätten. Systemet med tillstånd till fortsatt handläggning kommer att medföra besparingar i dessa mål, eftersom det inte längre lika ofta kommer att vara nödvändigt att hålla huvudförhandling. I fråga om mål som för närvarande avgörs vid huvudförhandling kommer arbete att sparas i synnerhet på grund av att det inte hålls någon huvudförhandling utan saken avgörs i skriftligt förfarande.

År 2008 avgjordes 11 705 mål och ärenden i hovrätterna. Enligt den grova uppskattning som beskrivits ovan kommer tillståndsförfarandet att frigöra resurser vid hovrätterna motsvarande minst 500 besvärssärenden. Genom det arbete som sparas kan man försnäbba handläggningstiderna över hela linjen och höja kvaliteten på handläggningen.

Till den del det inte finns några grunder för fortsatt handläggning kommer behandlingen av besvären att upphöra med att tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas. När tillstånd till fortsatt handläggning meddelas är behandlingen av besvären behövlig förberedelse av ärendet, vilket gagnar den fortsatta handläggningen.

I denna proposition föreslås också ändringar av bestämmelserna om när huvudförhandling ska hållas. Syftet med de föreslagna ändringarna är dock inte direkt att minska det totala antalet huvudförhandlingar. Översynen av bestämmelserna om huvudförhandling in-

nebär därför i princip inte några besparingar i hovrätternas omkostnader.

Förslaget innebär att handläggningstiderna kan förkortas i synnerhet vid de stora hovrätterna. De långa rättegångarna i Finland har lett till flera fällande domar i den europeiska den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. Fällande avgöranden har också meddelats med anledning av att bestämmelserna om när huvudförhandling ska hållas är osmidiga. Det minskade antalet fällande domar kommer att medföra små besparingar för justitieministeriets förvaltningsområde.

Effektivitetsnyttan av det föreslagna tillståndssystemet kommer fram i första hand i brottmål. Införandet av tillståndssystemet kommer därmed att minska även åklagarnas arbete. Nyttan kommer att fördelas på olika delområden. Av de resultat som Helsingfors hovrätt lämnat in framgår för det första att mindre än två procent av avslagen på tillståndsansökningar skulle ha gällt besvär som anförts av åklagare. Till denna del kommer nyttan av införandet av systemet därför att vara mycket liten. Nyttan för åklagarna har sin upprinnelse i att bemötande i allmänhet inte kommer att begäras när hovrätten avslår ansökan om tillstånd med anledning av svarandens besvär. Åklagarna gynnas också av att bestämmelserna om huvudförhandling ses över och av att bemötande inte längre kommer att behöva begäras ens på besvär som inte faller inom tillståndssystemets tillämpningsområde. Utifrån det som anförts ovan och utifrån det uppskattade antalet avslag på tillståndsansökningar kommer den kalkylerade arbetsbesparingen av införandet att röra sig kring 20—25 procent för åklagarna. Enligt åklagarväsendets verksamhetsberättelse för 2008 sysselsatte hovrättsförhandlingarna åklagarna år 2008 i en utsträckning motsvarande 18,4 årsverken. Utgående från detta kan effektivitetsnyttan av tillståndssystemet uppgå till ungefär 4—5 årsverken för åklagarna.

4.3 Samhälleliga konsekvenser

Införandet av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning inrymmer inte några inskränkningar i rätten att överklaga. Parterna ska alltså få sin sak prövad av hovrät-

ten, också när målet är av ringa betydelse. Det föreslagna systemet gör det dock möjligt för hovrätten att låta bli att helt och hållet handlägga målet på nytt, om det handlar om besvärssärenden som omfattas av systemets tillämpningsområde. Utifrån de grunder som anges i lagen ska hovrätten i stället bara kontrollera att tingsrättens avgörande är riktigt.

Det föreslagna systemet med tillstånd till fortsatt handläggning innebär alltså inte att en part som förlorat i tingsrätten inte har rätt att få underrättens oriktiga avgörande korrigerat. Det handlar endast om att ett mål som omfattas av tillståndssystemet ska behandlas i skriftligt förfarande i hovrätten och att saken ska omprövas mera ingående bara när det finns anledning att betvivla att domslutet är riktigt eller när fortsatt handläggning annars är motiverad. Det föreslås att tröskeln för meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning ska vara relativt låg. Redan det att riktigheten hos tingsrättens avgörande betvivlas ska leda till att tillstånd meddelas. I mål där avgörandet har överklagats bara för att bevisningen ska bedömas på nytt, ska tillstånd dock inte behöva meddelas, om det inte utgående från de omständigheter som angetts i besvären finns grundad anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt.

Det ligger också i parternas intresse att handläggningen av ett mål där det inte finns anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt upphör utan att motparten uppmanas bemöta besvären. Det här kommer att minska på rättegångskostnaderna för parterna. Också ställningen för vittnen och andra som hörs i bevisningssyfte kommer att förbättras. De behöver inte infinna sig hos domstolen för att höras på nytt, vilket innebär att mödan och kostnaderna för dem minskar.

Det föreslås att bestämmelserna om huvudförhandling ska ändras så de blir smidigare och i högre grad utgår från parterna. Reformen innebär att en parts yrkande och rätt att få framföra sin sak muntligen inför domstol kommer att bli viktigare faktorer än för närvarande när det gäller att besluta om handläggningsordningen. Människorättskonventionen tryggar vittgående rätt för parterna att lägga fram sin sak muntligen inför domstol. Avsikten är att de ändrade bestämmelserna ska trygga denna rättighet.

5 Beredningen av propositionen

5.1 Beredningsskeden och beredningsmaterial

Bakgrund

De olika faserna för revideringen av hovrättsförfarandet 1989—2006 har beskrivits i detalj i betänkandet av kommissionen för prövningstillstånd (KB 2008:3, s. 100—107).

Kommissionen för prövningstillstånd (2007)

Justitieministeriet tillsatte den 25 januari 2007 en kommission för att utarbeta ett förslag till regeringsproposition för att vidareutveckla rättegångsbalkens bestämmelser om överklagande hos hovrätten. Kommissionen skulle särskilt bedöma behovet av att i stället för det nuvarande sällningssystemet införa ett system med prövningstillstånd i samband med att tingsrättens avgörande överklagas hos hovrätten. Dessutom skulle kommissionen lägga fram behövliga förslag till översyn av lagstiftningen om hovrättsförfarande samt bedöma möjligheterna att införa ett förfarande som gör det möjligt att i undantagsfall förbigå hovrättsförhandlingen av vissa frågor eller besvärssärenden och föra saken direkt från tingsrätten till högsta domstolen.

Justitierådet Kari Kitunen var ordförande för kommissionen. I kommissionen fanns företrädare för Åbo hovrätt, Vasa hovrätt, Helsingfors tingsrätt, Riksåklagarämbetet, Advokatförbundet och justitieministeriet. Kommissionen överlämnade sitt betänkande den 17 juni 2008 (Tillstånd till fortsatt handläggning i hovrätten, kommittébetänkande 2008:3).

I betänkandet föreslogs det att sällningssystemet i hovrätterna ersätts med ett system med tillstånd till fortsatt handläggning. I tvistemål ska det behövas tillstånd till fortsatt handläggning, om det till vilken del tingsrättens avgörande går parten emot (förlustvärdet) inte överstiger ett belopp av 10 000 euro. I brottmål ska svaranden behöva tillstånd till fortsatt handläggning, om svaranden inte har dömts till strängare straff än fängelse i tre månader. Allmänna åklagaren och målsägan-

den ska behöva tillstånd, om det för det brott som överklagandet gäller, under de omständigheter som anges i åtalet, inte föreskrivs strängare straff än böter eller fängelse i högst två år.

Tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas, om det finns anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt. Tillstånd ska också meddelas, om det är viktigt att fortsätta handläggningen med tanke på lagens tillämpning i andra likadana mål eller om det finns andra vägande skäl. Tillstånd behöver dock inte meddelas enbart för att bedöma bevisningen, om det inte utifrån de omständigheter som anges i överklagandet finns grundad anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt eller om det inte går att bedöma om avgörandet är riktigt utan att tillstånd till fortsatt handläggning meddelas.

Utgångspunkten är att huvudförhandling ska hållas i hovrätten, om en part kräver det. Om ingen part kräver att huvudförhandling ska hållas, ska hovrätten självant få hålla sådan, om den anser att det är nödvändigt.

Ett ärende som prövas i tingsrätten ska kunna föras direkt till högsta domstolen, för att anvisningar om hur lagen ska tolkas ska kunna fås genom prejudikatbesvär eller en prejudikatfråga av tingsrätten.

5.2 Remissyttranden och hur de har beaktats

Justitieministeriet begärde utlåtande om förslagen i kommissionens betänkande av sammanlagt 44 olika myndigheter, organisationer och sakkunniga. Dessutom gavs högsta domstolen tillfälle att yttra sig. Sammanlagt 36 utlåtanden inkom. Förslagen i denna proposition har beretts som tjänsteuppdrag vid justitieministeriet utgående från betänkandet av kommissionen för prövningstillstånd och kommentarerna i utlåtandena om det.

Förslaget om att sållningsförfarandet ska ersättas med ett system med tillstånd till fortsatt handläggning förespråkades nästan enhälligt. En majoritet av remissinstanserna förhöll sig positivt till det föreslagna förlustgränsvärdet 10 000 euro i tvistemål. En del av remissinstanserna ansåg dock att förlust-

värdet var högt. I vissa utlåtanden föreslogs det att förlustvärdet skulle bindas vid levnadskostnadsindex. En majoritet gav sitt bifall till det föreslagna sättet att räkna ut förlustvärdet men också räknesättet enligt vilket det som yrkats i tingsrätten jämförs med tingsrättens domslut förespråkades. Enligt hovrätterna var ränteförslaget komplicerat. I kommentarerna var utlåtandena föreslogs också att räntorna inte alls skulle behöva beaktas när beloppet av förlustvärdet räknades ut. Utifrån kommentarerna föreslås nu att den ränta som upplupit på fordran i tvistemål inte ska beaktas när beloppet av förlustvärdet räknas ut. De ändringar som gäller tillståndssystemets tillämpningsområde har motiverats närmare i avsnittet om tillämpningsområdet för tillstånd till fortsatt handläggning under 3.3 De viktigaste förslagen.

En majoritet av remissinstanserna godkände det föreslagna tillämpningsområdet för tillståndssystemet i fråga om brottmål. Domstolarna ansåg dock att den föreslagna tillståndsgrensen för svarande var alltför låg. Vissa remissinstanser ansåg däremot att tillämpningsområdet borde avgränsas till bötesstraff. I fråga om brottmål möttes förslaget att behovet av tillstånd ska bestämmas för varje part av delvis förbehållsamma kommentarer. Bland annat enligt riksdagens justitiombudsman får rättigheten för svaranden i ett brottmål att få sin sak fullständigt prövad i hovrätten aldrig vara sämre än för åklagaren.

Med anledning av kommentarerna från domstolsväsendet föreslås att bestämmelserna om tillståndssystemets tillämpningsområde ska ändras så att i ett brottmål ska svaranden behöva tillstånd till fortsatt handläggning, om svaranden i tingsrätten har dömts till böter eller fängelse i högst fyra månader. Så som konstaterats ovan har de föreslagna ändringarna av tillämpningsområdet motiverats i avsnittet om tillämpningsområdet för tillstånd till fortsatt handläggning under 3.3. På de grunder som anförts i kommentarerna i utlåtandena kan det ses som en problematisk situation att svaranden behöver tillstånd till fortsatt handläggning när svaranden överklagar tingsrättens avgörande medan åklagaren inte behöver något sådant tillstånd. I regeringspropositionen föreslås därför att det i lagen tas in en mekanism som säkerställer att

åklagaren inte har en bättre fullföljdssituation än svaranden.

I utlåtandena var inställningen till de föreslagna tillståndsgrunderna allmänt taget positiv. Den föreslagna högre tillståndströskeln för besvär som baserar sig uteslutande på oriktig bedömning av bevisning möttes dock även av kritik. Exempelvis högsta domstolen, riksdagens justitieombudsman och justiekanslern i statsrådet ansåg att förslaget var problematiskt. Förslaget vann också understöd. Enligt hovrätterna förutsätter måluppfyllelsen för tillståndssystemet att förslaget genomförs. I regeringspropositionen föreslås att den lagtekniska utformningen av bestämmelsen ses över med anledning av kommentarerna i utlåtandena. De föreslagna ändringarna har beskrivits ovan i avsnittet om tillståndsgrunder under 3.3.

En majoritet av remissinstanserna förspårade uttryckligen de föreslagna ändringarna av bestämmelserna om när huvudförhandling ska hållas. Exempelvis riksdagens justitieombudsman ansåg att ändringsförslagen beträffande huvudförhandling var moderata. Enligt högsta domstolen är det nödvändigt att göra bestämmelserna om huvudförhandling smidigare, även om detta inte är helt oproblematiskt. I vissa utlåtanden ansågs det dock att förslaget äventyrar omedelbarhetsprincipen, som siktar till att den materiella sanningen ska nås.

Förslag till ändringar som gäller huvudförhandlingen har tagits in i denna proposition. Om smidigheten utökas så som föreslås i propositionen, kommer inte omedelbarhetsprincipen att äventyras och kommer inte rätten till muntlig förhandling att slopas som huvudregel. Enligt 26 kap. 15 § i den gällande rättegångsbalken ska muntlig bevisning alltid tas emot på nytt i hovrätten, om avgörandet beror på tilltron till muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten. Den ovillkorliga bestämmelsen har bl.a. lett till fällande domar i den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. Juris doktor Matti Pellonpää ansåg i sitt utlåtande om betänkandet att de föreslagna ändringarna möjliggör praxis i enlighet med människorättskonventionen.

Kommissionen hade föreslagit att åklagaren inte alltid ska behöva närvara vid en liten

huvudförhandling, om hovrätten har bedömt att det inte är nödvändigt att höra åklagaren. Åklagarna förhöll sig avvaktande till förslaget. Också högsta domstolen ansåg att förslaget föreföll betänkligt och att ett eventuellt genomförande skulle fördunkla straffprocessens akusatoriska karaktär. På grund av kommentarerna har inte den ändring av åklagarens skyldighet att närvara som föreslogs i kommissionens betänkande tagits in i regeringspropositionen.

Förslaget om prejudikatbesvär fick ett förhållandevis positivt bemötande. Av remissinstanserna förhöll 31 sig neutralt eller positivt till förslaget. Exempelvis Åbo hovrätt, Helsingfors hovrätt och Kouvola hovrätt förhöll sig avvaktande. Förslaget i betänkandet har tagits in i regeringspropositionen.

Kommissionens förslag om prejudikatfrågor mottogs med större förbehåll än prejudikatbesvaren. Många remissinstanser var kritiska till förslaget. I utlåtandena nämndes att om förfarandet med prejudikatfrågor införs kommer högsta domstolens roll att förändras från tillämpare av lagen i riktning mot rollen som lagstiftare. Det framfördes också dubier i fråga om nödvändigheten av bestämmelsen och dess överensstämmelse med grundlagen. Förslaget har inte tagits in i regeringspropositionen.

Kommissionen för prövningstillstånd föreslog i sitt betänkande ändringar av 26 kap. 28 § i rättegångsbalken. Paragrafen gäller delgivningssätt. I maj 2008 tillsatte justitieministeriet en arbetsgrupp för att utarbeta ett förslag till översyn av regleringen av delgivning i rättegång. Arbetsgruppen överlämnade sitt betänkande till justitieministeriet den 6 mars 2009. På grund av sambandet i sak kommer möjligheterna att ändra specialregleringen av delgivning i hovrätten att prövas i anslutning till den regeringsproposition som utarbetas utgående från det nämnda arbetsgruppsbetänkandet.

6 Samband med andra propositioner

I november 2008 tillsatte justitieministeriet en arbetsgrupp för att revidera lagstiftningen om hovrätternas, tingsrätternas och förvaltningsdomstolarnas organisation och bestäm-

melserna om utnämning av domare för viss tid. Enligt beslutet om tillsättandet ska arbetsgruppen också bedöma om bestämmelserna om förenklad sammansättning vid hovrätten är tidsenliga så som lagutskottet har förutsatt i sitt betänkande LaUB 9/2006 rd.

Det blir då också aktuellt att bedöma om införandet av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning förutsätter att bestämmelserna om förenklad sammansättning vid hovrätten ses över.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslagen

1.1 Rättegångsbalken

25 kap. Om domförhet

8 §. Enligt bestämmelsen i den nuvarande 2 mom. 1 punkten är hovrätten behörig i sammansättning med en ledamot när hovrätten i ett förfarande enligt 26 kap. 2 § beslutar att behandlingen av besvär ska fortsätta. På de grunder som nämns i allmänna motiveringen föreslås att 2 mom. 1 punkten ska ändras så att i ett mål som omfattas av förfarandet med tillstånd till fortsatt handläggning ska en ledamot ensam kunna besluta att tillstånd ska meddelas. I 25 a kap. 18 § föreslås en bestämmelse om hur tillståndsfrågor ska avgöras i en sammansättning med tre ledamöter. Enligt bestämmelsen ska tillstånd också då meddelas, om någon av ledamöterna anser att tillstånd ska meddelas.

12 kap. Om parterna

16 §. Det föreslås att uttrycket ”hos domstolen” stryks som obehövligt i 1 mom.

25 kap. Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

11 §. Det föreslås att 2 mom., som gäller innehållet i besvärсанvisningen, ska ändras. Enligt förslaget ska besvärсанvisningen innehålla uppgifter om bestämmelserna om tillstånd till fortsatt handläggning, grunderna för tillståndet och om prejudikatbesvaren. I praktiken kommer uppgifterna om tillståndssystemet och prejudikatbesvaren att fogas till den besvärсанvisning som används för närvarande. Alla parter som anmält sitt missnöje med tingsrättens avgörande kommer att få en likadan besvärсанvisning.

Av besvärсанvisningen ska inte separat framgå om den part som anmält missnöje behöver eller inte behöver tillstånd till fortsatt

handläggning. Så som konstaterats i allmänna motiveringen ska tingsrätten inte heller när den avkunnar eller meddelar avgörandet ta ställning till om det handlar om ett besvärssärende där parterna behöver tillstånd. Det här är ofta inte ens möjligt, eftersom nödvändigheten av tillståndet bestäms delvis enligt det som parten yrkar i sin fullföljshandling, vilket dock inte hindrar att tingsrätten i samband med att avgörandet avkunnas informerar parten om ett eventuellt behov av tillstånd till fortsatt handläggning.

14 b §. Enligt den nuvarande bestämmelsen förfaller motbesvaren, om besvaren sållas. Enligt förslaget ska på motsvarande sätt gälla att motbesvaren förfaller, om ändringsökanden inte meddelas tillstånd till fortsatt handläggning.

15 §. Det föreslås att en ny 4 a-punkt ska fogas till den förteckning i 1 mom. som gäller uppgifter som ska anges i besvärsskriften. Om det behövs tillstånd till fortsatt handläggning av besvärssärendet, ska i besvärsskriften enligt bestämmelsen anges grunden för att tillstånd ska meddelas och de skäl med stöd av vilka ändringsökanden anser att grunden finns, om inte skälen annars framgår av besvärsskriften.

Om de uppgifter som avses i 4 a-punkten inte har angetts i besvärsskriften, ska hovrätten i allmänhet låta komplettera besvärsskriften till denna del. Om den eventuella grunden för tillståndet dock framgår av det som yrkats i besvärsskriften och av de omständigheter som yrkandena baserar sig på, kan en komplettering av besvaren på denna punkt förlänga handläggningen av tillståndsfrågan i onödan. Så kan det oftast förhålla sig när grunden för överklagandet är ett oriktigt avgörande av tingsrätten. Tillståndsgrunden ingår då ofta i själva besvaren. I den nya punkten föreslås därför en bestämmelse enligt vilken grunden för eller skälen till att tillstånd ska meddelas inte behöver anges, om de annars framgår av besvärsskriften. Syftet med bestämmelsen är dels att ändringsökandens

rättssäkerhet inte ska äventyras, dels att onödiga kompletteringar av besvären ska kunna undvikas.

25 a kap. **Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning**

Allmänt. Det föreslås att ett nytt 25 a kap. ska tas in i rättegångsbalken. I kapitlet tas in de bestämmelser om inledande av förberedelsen av besvärssärenden som finns i 26 kap. 1 b § i den gällande lagen. Samtidigt föreslås att den nämnda 1 b § ska upphävas. I kapitlet föreslås också nya bestämmelser om tillstånd till fortsatt handläggning och om meddelande av sådant tillstånd.

Det föreslås att det nya kapitlet placeras mellan de nuvarande 25 och 26 kap. Bestämmelserna om överklagande följer då samma ordning som den i vilken handläggningen av besvärssärenden framskrider i hovrätten. I 25 kap. finns bestämmelser om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt, dvs. åtgärder som föregår behandlingen av besvären. I det nya 25 a kap. föreslås bestämmelser om hur förberedelsen av ett besvärssärende inleds och om tillstånd till fortsatt handläggning. I 26 kap. kommer det att finnas bestämmelser om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten. Bestämmelserna i det sistnämnda kapitlet gäller både mål där det inte behövs tillstånd till fortsatt handläggning och mål där tillstånd har meddelats.

Allmänna bestämmelser

1 §. I paragrafen beskrivs det nya kapitlets struktur och innehåll. Enligt *1 mom.* innehåller kapitlet bestämmelser om hur förberedelsen inleds i fråga om alla besvärssärenden som kommer till hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning och meddelande av tillstånd i de mål som omfattas av det föreslagna tillståndssystemet. I 5—8 § i kapitlet fastslås de besvärssärenden som omfattas av tillståndssystemets tillämpningsområde.

Om det inte krävs tillstånd till fortsatt handläggning i ett besvärssärende eller om

tillstånd ska meddelas på de grunder som anges i lagen, ska handläggningen fortsätta så som anges i 26 kap. Det här framgår redan av 25 och 26 kap. För tydlighetens skull konstateras detta explicit i *2 mom.*

Enligt *3 mom.* ska tingsrättens avgörande stå fast, om tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas. Vid förfarandet för tillstånd till fortsatt handläggning klarläggs bara om det finns förutsättningar för fortsatt handläggning av besvären. Hovrättens beslut genom vilket tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas är därmed inte något avgörande i sak. Hovrättens beslut ska inte heller ersätta tingsrättens avgörande. Ett avslag av hovrätten innebär därför att tingsrättens avgörande blir det slutliga avgörandet i sak.

Inledande av förberedelsen

2 §. Innehållet i paragrafen motsvarar 26 kap. 1 b § 1 mom. i den gällande lagen. I paragrafen föreslås bestämmelser om hur förberedelsen av ett besvärssärende inleds i hovrätten och om den ledamot som svarar för förberedelsen.

3 §. Paragrafen gäller komplettering av bristfälliga besvär. Innehållet motsvarar 26 kap. 1 b § 2 och 3 mom. i den gällande lagen.

4 §. I paragrafen bestäms om avvisande av bristfälliga besvär. Innehållet motsvarar 26 kap. 1 b § 4 och 5 mom. i den gällande lagen.

Tillstånd till fortsatt handläggning

5 §. I paragrafen bestäms om tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning i tvistemål. I tvistemål ska tillstånd till fortsatt handläggning behövas, om det till vilken del tingsrättens avgörande går parten emot (förlustvärdet) endast gäller en fordran och beloppet inte överstiger 10 000 euro.

Systemet ska tillämpas endast på besvärssärenden som gäller penningfordran. Det att ett mål omfattas av tillståndssystemet bör i

princip kunna klarläggas utifrån tingsrättens domslut och ändringsyrkandet. Fullgörelse-skyldigheten i belopp enligt domslutet kommer att vara den bestämmande faktorn. Sådana skyldigheter ingår i typiska fall i fullgörelsedomar som gäller betalning av skulder eller skadestånd. Det kan handla om ett fordringsärende också i en dom som meddelas på grundval av fastställsetalan. I talan kan t.ex. yrkas att skuldförhållandet fastställs innan skulden har förfallit till betalning. När förlustvärdet räknas ut ska beloppet av fullgörelse- eller fastställsedomslutet och ändringsyrkandet jämföras med varandra.

Det handlar däremot inte om fordran t.ex. när det i talan krävs att en byggnad ska avlägsnas från en fastighet. I sådan talan gäller tvisten inte fastigheten eller byggnaden utan rätten att hålla byggnaden på fastigheten. Tvister som gäller nyttjanderätt, skyldighet att tåla eller förbud mot verksamhet kommer därmed i regel att falla utanför tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Besvärärenden som handlar om fastställelse av skadeståndsansvar för rättegång i ett senare skede ska inte heller omfattas av tillämpningsområdet.

I besvärärenden där det framställs flera anspråk ska nödvändigheten av tillstånd till fortsatt handläggning bestämmas enligt huvudanspråket. Om huvudanspråket i besvären gäller någonting annat än fordran eller fastställelse av fordran, ska det inte behövas något tillstånd trots att det samtidigt yrkas på skadestånd utifrån samma grund och för vilket det krävs tillstånd. Exempelvis i ett mål som gäller kränkning av upphovsrätt och där det framställs förbudsyrkande och gottgörelseyrkande som understiger förlustvärdet ska frågan om tillämpning av tillståndssystemet bedömas utgående från förbudsyrkandet. Eftersom själva saken inte gäller fordran, ska besvären inte omfattas av tillståndssystemet. På samma sätt ska man i allmänhet bedöma subsidiära anspråk i anslutning till huvudanspråket, t.ex. skadeståndsykande i anslutning till överlåtelse av föremål i händelse av att utlämningsskyldigheten inte fullgörs.

Förlustvärdet utgör skillnaden mellan det som yrkas i hovrätten och tingsrättens domslut. Det innebär att beloppet av det som yrkas i hovrätten och beloppet enligt tingsrät-

tens domslut jämförs. Om ändringssökanden kräver mera i hovrätten än vad han eller hon har krävt i tingsrätten, ska hovrätten på tjäns-tens vägnar avvisa yrkandet först när det har framställts i hovrätten. Ett sådant yrkande ska inte heller beaktas när beloppet av förlustvärdet räknas ut. Det kommer alltså att vara omöjligt att kringgå systemet med tillstånd till fortsatt handläggning genom att det som yrkas i hovrätten överstiger det som har yrkats i tingsrätten.

Om det handlar om t.ex. ett tvistemål som gäller upprepad betalning, såsom talan som gäller ersättning för inkomstbortfall, måste värdet på yrkandet först kapitaliseras för att förlustvärdet ska kunna klarläggas. Om det genom talan yrkas fastställelse av skyldigheten att varje månad i tio års tid betala 400 euro i ersättning för inkomstbortfall, är kapitalvärdet på yrkandet 48 000 euro (400 euro x 12 månader x 10 år). Förlustvärdet är då skillnaden mellan tingsrättens kapitaliserade domslut och det som yrkats i hovrätten. För att besvär av detta slag ska börja omfattas av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning förutsätts det dock att yrkandet kan kapitaliseras utan svårighet. Det är inte förenligt med målen för tillståndssystemet att det i praktiken är svårare att utreda förlustvärdet än att avgöra besvären. Om förlustvärdet inte kan räknas ut utan svårighet utgående från tingsrättens avgörande och besvärsskriften, är det med tanke på systemets funktion önskvärt att tillstånd meddelas i gränsfall. I sådana situationer kan det också vara motiverat att begära bemötande av ändringssökandens motpart innan tillståndsbeslutet fattas.

Om det är oklart om besvären alls omfattas av tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning, ska tillstånd meddelas. Den som meddelar tillstånd när tillstånd eventuellt inte skulle behövas begår inte något procedurfel. Behandling av besvärärenden vid ett förfarande enligt 26 kap. i rättegångsbalken kan inte äventyra parternas rättssäkerhet eller utgöra en faktor som kan anses ha påverkat målets utgång så som anges i bestämmelsen om klagan på grund av domvilla i 31 kap. 1 § 4 punkten i rättegångsbalken. Hovrättens förfarande är alltså inte felaktigt ens när hovrätten direkt

prövar ett mål som egentligen omfattas av tillståndssystemet.

Tillstånd till fortsatt handläggning ska inte gälla målvis utan partsvis. Det innebär att behovet av tillstånd i samma mål ska bedömas separat för varje ändringssökande. Också förlustvärdet ska räknas ut separat för varje part. Det som en annan ändringssökande i samma besvärshandling yrkar påverkar alltså inte behovet av tillstånd för en annan ändringssökande eller uträkningen av förlustvärdet enligt dennes besvär. Exempel: kärande X har i sin talan yrkat på skadestånd av svarande Y till ett belopp av 15 000 euro. Tingsrätten har ansett att X:s yrkande är motiverat, men bedömt att den skada som ska ersättas uppgår till 6 000 euro. I sin fullföljdshandling yrkar X att det utdömda skadeståndsbeloppet ska höjas till 15 000 euro. Förlustvärdet för X:s besvär är 9 000 euro. Beloppet understiger det gränsvärde som anges i 5 § och besvären omfattas därför av tillståndssystemet. I exempelfallet överklagas domen också av svarande Y som dömts ersättningskyldig i tingsrätten och som bestrider grunden för och beloppet av skadeståndsyrkandet. Också för Y:s besvär förutsätts tillstånd till fortsatt handläggning, eftersom förlustvärdet för Y:s besvär är det skadestånd som dömts ut i tingsrätten, dvs. 6 000 euro.

När en part framställer flera yrkanden vid samma rättegång, ska penningvärdena av yrkandena sammanräknas för att förlustvärdet ska kunna fastslås. Det behövs då inte något tillstånd till fortsatt handläggning, om de olika yrkandenas sammanlagda förlustvärde överstiger 10 000 euro. Om tvisten i t.ex. ett skadeståndsmål gäller sveda och värk samt inkomstbortfall, bestäms förlustvärdet utifrån det sammanlagda förlustvärdet för dessa yrkanden. Också när det vid samma rättegång med stöd av bestämmelserna om förening av käromål behandlas flera olika talan som väckts av samma part, ska förlustvärdet för klagomålen adderas.

Om rättegången handlar om käromål och genkärsmål ska beloppet av förlustvärdet räknas ut utifrån varje parts yrkande. Exempel: kärande X har yrkat svarande Y på 10 000 euro. Y har bestridit talan och i sitt genkärsmål yrkat på 5 000 euro. Tingsrätten har i sitt avgörande bifallit X:s talan upp till

8 000 euro, men förkastat genkärsmålet. Båda parterna överklagar tingsrättens avgörande och upprepar det de yrkat i tingsrätten. Det innebär att förlustvärdet för X uppgår till 2 000 euro, och därför behöver X tillstånd till fortsatt handläggning. För Y uppgår förlustvärdet till 13 000 euro och det behövs inget tillstånd till fortsatt handläggning av Y:s besvär. Trots att nödvändigheten av tillstånd bedöms särskilt för varje part, kan det också i en situation av detta slag vara befogat att med anledning av sambandet i sak meddela X tillstånd till fortsatt handläggning.

Om det i ett tvistemål handlar om skada som åsamkats flera personer genom samma gärning, bestäms förlustvärdet för skadevållaren utifrån hans eller hennes sammanräknade ersättningsskyldighet. Förlustvärdet för varje skadelidande bestäms utifrån vars och ens yrkande, dvs. särskilt för varje part. Alternativa yrkanden i kärandens talan ska inte räknas två gånger när förlustvärdet bestäms. För att tillstånd till fortsatt handläggning inte ska behövas i ett besvärshandling, ska det primära yrkandet utifrån samma grund överstiga 10 000 euro.

Inom det föreslagna systemet kommer parternas besvär och på motsvarande sätt motbesvären att prövas separat. Det innebär att ändringssökande Y inte behöver meddelas tillstånd till fortsatt handläggning även om ändringssökande X meddelas tillstånd eller att X inte behöver tillstånd till fortsatt handläggning på grundval av beloppet av förlustvärdet för sitt yrkande. Enligt den föreslagna bestämmelsen i 25 a kap. 12 § ska frågan om huruvida tillstånd ska meddelas en annan ändringssökande inte alltid behöva avgöras omedelbart. Frågan om huruvida en annan ändringssökande ska meddelas tillstånd ska kunna överföras för att avgöras i samband med den fortsatta handläggningen av besvären.

När förlustvärdets belopp räknas ut ska inte rättegångskostnaderna beaktas, utan förlustvärdet bestäms i tvistemål enbart enligt värdet av den fordran som tvisten gäller. I 10 § i kapitlet bestäms särskilt om situationer där ändringsyrkandet endast gäller rättegångskostnader.

Enligt förslaget ska inte heller den ränta som räknas på yrkandet beaktas när förlust-

värdets belopp räknas ut. Om ändringsyrkandet dock endast gäller räntefordran, bestäms nödvändigheten av tillstånd enligt huvudregeln. Så som konstaterats ovan i avsnittet om tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning under 3.3 i allmänna motiveringen ska ränta som räknas på ändringsyrkanden som gäller ränta inte beaktas när förlustvärdets belopp räknas ut.

6 §. I paragrafen föreslås en bestämmelse om när svaranden i ett brottmål behöver tillstånd till fortsatt handläggning. Enligt huvudregeln i *1 mom.* ska svaranden behöva tillstånd till fortsatt handläggning i ett brottmål, om svaranden inte har dömts till strängare straff än fängelse i fyra månader. När bestämmelsen tillämpas har det ingen betydelse om besvären gäller tillräknande av brott, straffmätning eller andra straffrättsliga påföljder.

I detta sammanhang har det ingen betydelse om fängelsestraffet har dömts som villkorligt eller ovillkorligt eller som samhällstjänst eller om böter har dömts ut som tilläggsåtgärd i samband med villkorligt fängelsestraff. Eftersom t.ex. böter och ungdomsstraff är lindrigare straffarter än fängelse, behöver en svarande som dömts till böter eller ungdomsstraff alltid tillstånd till fortsatt handläggning, om inte specialbestämmelserna i 2 och 3 mom. blir tillämpliga. Så som konstaterats ovan ska svaranden behöva tillstånd också när det i enlighet med 6 kap. 11 § i strafflagen (39/1889) har avkunnats att ett fängelsestraff i högst fyra månader ska avtjänas som samhällstjänst. Om det handlar om att utdömd samhällstjänst ska förvandlas till fängelsestraff, bestäms behovet av tillstånd till fortsatt handläggning enligt det fängelsestraff som döms ut vid förvandlingen.

Enligt bestämmelsen ska inte böter som har dömts ut utöver fängelsestraff beaktas när straffets stränghetsgrad bedöms. Om besvären gäller böter som dömts ut utöver villkorligt fängelsestraff, ska frågan om nödvändigheten av tillstånd till fortsatt handläggning bestämmas bara utgående från det villkorliga fängelsestraff som har dömts ut.

Exempelvis körförbud, djurhållningsförbud och jaktförbud är inte sådana straff som avses i 2 kap. i strafflagen. Inte heller förverkandepåföljd är ett straff. De nämnda påfölj-

derna bör dock betraktas som straffrättsliga till sin karaktär. Med tanke på tydligheten hos systemet med tillstånd till fortsatt handläggning föreslås en bestämmelse enligt vilken andra straffrättsliga påföljder som dömts ut utöver fängelsestraff inte ska beaktas när straffets stränghetsgrad prövas. Om besvären i t.ex. ett fall av rattfylleri gäller både fängelse och körförbud, bestäms frågan om nödvändigheten av tillstånd utgående från fängelsestraffet.

Det avgörande för svaranden är vilken straffrättslig påföljd svaranden tilldömts i rättegången. Det har ingen betydelse om svaranden dömts för ett eller flera brott eller om det i domen har avkunnats reststraff och gemensamt straff för nya brott som begåtts under prövotiden. Det har inte heller någon betydelse hurdan brott svaranden har varit åtalad för eller till vilken del svaranden överklagar tingsrättens avgörande. Om svaranden har dömts till böter för rattfylleri och dessutom meddelats körförbud och endast överklagar längden på körförbudet, behöver han eller hon tillstånd till fortsatt handläggning. Situationen är densamma i fråga om t.ex. djurhållningsförbud eller någon annan motsvarande tilläggsåtgärd. Behovet av tillstånd bestäms enligt straffets stränghetsgrad, och de tilläggsåtgärder av typen säkringsåtgärder som påförts utöver straffet ska inte beaktas när straffets stränghetsgrad bedöms.

I *2 mom.* bestäms om undantag från huvudregeln enligt 1 mom. Enligt *1 punkten* ska svaranden inte behöva tillstånd till fortsatt handläggning, om svaranden har dömts till avsättning i tingsrätten. Avsättning är en sträng påföljd och ekonomiskt sett en så ogynnsam påföljd för svaranden att det är motiverat att låta brottmål med denna påföljd falla utanför tillståndssystemet. I brottmål av detta slag ska det inte förutsättas att svaranden meddelas tillstånd till fortsatt handläggning även om han eller hon bara har tilldömts bötesstraff utöver avsättningen.

I *2 punkten* anges hur en förverkandepåföljd som dömts ut i tingsrätten påverkar behovet av tillstånd till fortsatt handläggning. Om beloppet av den vinning eller värdet av den egendom eller det föremål som ska förverkas till staten eller det värde som ska förverkas i stället för dem överstiger 10 000

euro, ska svaranden i ett brottmål enligt bestämmelsen inte behöva tillstånd till fortsatt handläggning trots att svaranden i tingsrätten har dömts till fängelse i mindre än fyra månader.

För vissa i lagen angivna brott som begåtts av en juridisk person har samfundsbot föreskrivits som påföljd. Enligt 9 kap. 5 § i strafflagen är det lägsta beloppet av samfundsbot 850 euro och dess högsta belopp 850 000 euro. Av konsekvensskäl föreslås 10 000 euro som gräns för tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Enligt 3 punkten ska den juridiska person som är svarande därför inte behöva tillstånd till fortsatt handläggning i ett brottmål, om den juridiska personen har dömts till samfundsbot vars belopp överstiger 10 000 euro.

I fråga om sedvanliga dagsböter föreslås inte någon bestämmelse utifrån vilken ett brottmål skulle falla utanför tillståndssystemets tillämpningsområde när boten överstiger ett visst belopp. Det beror på att inom systemet med dagsböter beskrivs inte straffets stränghetsgrad av beloppet av dagsböter utan av antalet utdömda dagsböter.

Genom 4 punkten säkerställs att svarandens rättighet att få sin sak fullständigt prövad i hovrätten aldrig ska vara sämre än åklagarens motsvarande rättighet. Enligt bestämmelsen ska svaranden inte behöva tillstånd till fortsatt handläggning, om allmänna åklagaren enligt 7 § inte behöver sådant tillstånd. Det här innebär att i en situation där maximet enligt straffskalan för ett enskilt brott överskrider fängelse i två år ska svaranden inte behöva tillstånd till fortsatt handläggning när svaranden överklagar tingsrättens avgörande i det nämnda brottet. På motsvarande sätt gäller att svaranden inte ska behöva tillstånd till fortsatt handläggning när besvären gäller ett brott som åklagaren överklagar till förmån för svaranden. I de situationer som avses i lagrummet ska nödvändigheten av tillståndet bedömas brottsvis. Det innebär att om svaranden har dömts till exempelvis bötesstraff för flera gärningar av vilka straffskalan för en av gärningarna överskrider fängelse i två år, ska svaranden trots allt behöva tillstånd till fortsatt handläggning när svaranden söker ändring i fråga om de gärningar för vilka det,

under de omständigheter som nämnts i åtalet, inte har föreskrivits strängare straff än fängelse i två år.

I 3 mom. föreslås en bestämmelse om hur andra än straffrättsliga yrkanden som i ett brottmål framställts utöver straffyrkandet påverkar behovet att tillstånd till fortsatt handläggning för svaranden. Enligt lagrummet gäller att i en situation där besvären i samband med ett brottmål gäller även ett privaträttsligt anspråk som grundar sig på den gärning som avses i åtalet och för vilket det enligt 5 § 1 mom. inte behövs något tillstånd till fortsatt handläggning, ska svaranden inte heller i ett brottmål behöva tillstånd till fortsatt handläggning i fråga om den gärning som det privaträttsliga anspråket grundar sig på.

Bestämmelsen avviker från 2 mom. 1—3 punkten på så vis att den inte gäller ett brottmål i dess helhet och att det som överklagas påverkar behovet av tillstånd till fortsatt handläggning. Om svaranden överklagar ett avgörande som gäller skadeståndsskyldighet och förlustvärdet i fråga om det aktuella ändringsyrkandet överstiger 10 000 euro, ska svaranden inte behöva tillstånd när svaranden överklagar även tillräknanDET eller straffmätningen i fråga om det brott som det utdömda skadeståndet grundar sig på. För tillämpning av bestämmelsen förutsätts dock att besvären också handlar om ett privaträttsligt anspråk. Bestämmelsen ska inte tillämpas, om svaranden överklagar endast straffmätningen. Dessutom gäller det i lagrummet avsedda privaträttsliga anspråkets inverkan på nödvändigheten av tillstånd enbart den enskilda gärning som anspråket grundar sig på. Om svaranden har dömts till ett gemensamt straff för flera brott och straffet inte är strängare än fängelse i fyra månader, ska svaranden alltjämt behöva tillstånd för att överklaga avgörandet i fråga om de övriga gärningarna. Skillnaden mellan bestämmelserna i paragrafen baserar sig på att den skadeståndsskyldighet som tilldömts i ett brottmål inte är en tilläggsåtgärd i samband med straffet, utan det handlar om ett avgörande som meddelats med anledning av ett privaträttsligt anspråk som framställts i samband med brottmålet. Om anspråket inte behandlades i samband med brottmålet, skulle det av-

göras i den ordning som föreskrivits för rättegång i tvistemål.

7 §. I paragrafen föreslås bestämmelser om när allmänna åklagaren ska behöva tillstånd till fortsatt handläggning för att överklaga ett avgörande i ett brottmål. Enligt 1 mom. ska åklagaren behöva tillstånd till fortsatt handläggning, om det för det brott som överklagandet gäller, under de omständigheter som anges i åtalet inte föreskrivs strängare straff än böter eller fängelse i högst två år. Det avgörande vid bedömning av nödvändigheten av tillstånd är alltså den straffskala enligt den straffbestämmelse som lämpar sig för det aktuella enskilda brottet vilken ska tillämpas på gärningen, under de omständigheter som anges i beskrivningen av gärningen i åtalet. För åklagaren är nödvändigheten av tillstånd därmed inte bunden vid det straff som dömts ut för brottet utan med den straffskala som föreskrivits för den gärning som avses i åtalet.

Innehållet i den föreslagna bestämmelsen motsvarar bl.a. 5 a kap. 1 § 1 mom. 1 punkten i lagen om rättegång i brottmål och 17 § 2 mom. 4 punkten i tingsrättslagen (581/1993). Exempelvis enligt det förstnämnda lagrummet kan ett mål avgöras utan att huvudförhandling hålls (skriftligt förfarande), om det för inget enskilt brott som avses i ett av allmänna åklagaren väckt åtal under de omständigheter som nämns i åtalet har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst två år. Skillnaderna i ordalydelsen mellan förslaget och de åberopade lagrummen beror på att den föreslagna bestämmelsen alltid ska tillämpas på en enskild gärning, och därför är det inte nödvändigt att upprepa omständigheten i fråga. Av bestämmelsen följer att de allmänna grunderna för att minska straffet, såsom att gärningen blivit vid ett försök, ungdom eller förminskad tillräknelighet, inte ska beaktas när straffskalans stränghet bedöms. Det ska inte heller ha någon betydelse om åtalet gäller flera gärningar och maximitiden för det gemensamma straffet beräknad enligt 7 kap. 2 § i strafflagen överskrider fängelse i två år.

Det straffyrkande som framställts i hovrätten ska vara avgörande när behovet av tillstånd till fortsatt handläggning bestäms. Om allmänna åklagaren i tingsrätten har yrkat att

svaranden ska dömas till straff för grovt bokföringsbrott men i hovrätten, efter det att åtalet har setts över, yrkar att svaranden ska dömas till straff för bokföringsbrott av oaktamhet, för vilket maximistraffet är fängelse i två år, förutsätts tillstånd till fortsatt handläggning av besvärärendet.

Inom det föreslagna systemet ska behovet av tillstånd till fortsatt handläggning bestämmas separat för varje mål och varje part. Om det finns flera svarande i ett brottmål eller om en svarande är åtalad för flera brott, ska nödvändigheten av tillstånd i fråga om åklagaren bestämmas separat för varje svarande och varje svarandens enskilda brott också i det fallet att svaranden har tilldömts ett gemensamt straff. Så som konstaterats ovan ska bestämmelserna om gemensamt straff inte beaktas när stränghetsgraden för det föreskrivna straffet för ett enskilt brott bedöms. Det att svaranden är åtalad för flera brott ska inte höja det maximala straffet när det bedöms om tillstånd behövs. Det innebär att också i de situationer där åklagaren söker ändring endast i den gemensamma straffmätningen, ska nödvändigheten av tillstånd bedömas separat för varje brott.

Till skillnad från vad som ska gälla svaranden föreslås det inte för åklagaren någon särskild bestämmelse om förverkandepåföljd eller samfundsbot. Det medför att åklagaren alltid kommer att behöva tillstånd till fortsatt handläggning, om besvaren gäller en juridisk persons straffansvar. Också när åklagaren yrkar att svaranden ska tilldömas en förverkandepåföljd som har ett stort värde och besvaren gäller ett brott för vilket det inte har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst två år, ska åklagaren behöva tillstånd till fortsatt handläggning. Förslaget kan anses vara inkonsekvent till denna del. Det är dock osannolikt att avsaknaden av en specialbestämmelse kommer att medföra att oriktiga beslut står fast. Besvär som gäller förverkandepåföljder av ett betydande belopp och juridiska personers straffansvar är vanligen sådana att det ofta är motiverat att meddela tillstånd. Tydligheten talar för att det inte bör tas in någon specialbestämmelse i lagen.

Enligt 2 mom. ska allmänna åklagaren inte behöva tillstånd till fortsatt handläggning när

ändring söks till förmån för svaranden. Bestämmelsen behövs eftersom det i de sällsynta situationerna av detta slag närmast handlar om att det vid handläggningen eller lagtillämpningen har begåtts ett tydligt fel som snabbt måste rättas till.

8 §. I paragrafen bestäms om när målsäganden ska behöva tillstånd till fortsatt handläggning när besvären gäller avgörande i ett brottmål. I paragrafen hänvisas till 7 § 1 mom. Nödvändigheten av tillstånd ska bestämmas i huvudsak på samma grunder för målsäganden och åklagaren. Målsäganden behöver därmed tillstånd till fortsatt handläggning, om besvären gäller ett brott för vilket det inte under de omständigheter som anges i åtalet föreskrivs strängare straff än böter eller fängelse i högst två år.

I en situation där besvären i samband med ett brottmål också gäller ett privaträttsligt anspråk som grundar sig på den gärning som avses i åtalet och i fråga om vilket det inte enligt 5 § 1 mom. behövs tillstånd till fortsatt handläggning, ska det inte heller i ett brottmål behövas tillstånd i fråga om den nämnda gärningen. Om målsäganden överklagar det skadeståndsbelopp som tilldömts på grund av skadegörelse och om förlustvärdet överstiger 10 000 euro, ska målsäganden inte behöva tillstånd för att också överklaga t.ex. straffmätningen för gärningen i fråga, även om maximistraffet för skadegörelsen är fängelse i ett år. Verkan av det i momentet avsedda privaträttsliga ändringsanspråket på nödvändigheten av tillstånd sträcker sig dock bara till den enskilda gärning som anspråket baserar sig på. Om den gärning som avses i besvären uppfyller rekvisitet för t.ex. två brott, ska dock ändringsanspråket ha verkan på båda brotten. Med gärning avses alltså den faktiska händelsen, inte en enskild brottsbe-teckning.

Målsägandens behov av tillstånd till fortsatt handläggning ska i praktiken bedömas på samma sätt som svarandens behov av tillstånd med stöd av 6 § 3 mom. Exempel: svaranden döms i tingsrätten till gemensamt fängelsestraff i 74 dagar för brott 1 (missbruk av förtroendeställning) och 3 (utpressning). I åtalet har yrkats att svaranden också ska dömas för bedrägeri (åtalpunkt 2), men åtalet har dock förkastats till denna del. Målsägan-

den har tilldömts skadestånd till ett belopp av 12 000 euro för punkt 1. I besvären förnyar målsäganden sina ersättningsanspråk från tingsrätten, 15 000 euro för punkt 1 och 15 000 euro för punkt 2, och yrkar dessutom att svaranden ska dömas till straff också för bedrägeri. Svaranden yrkar i sin tur i sin besvärsskrift att åtalen ska förkastas och att ersättningsanspråken ska avslås helt och hållet. Målsäganden ska inte behöva tillstånd till fortsatt handläggning i fråga om punkt 2 och svaranden ska inte behöva tillstånd i fråga om punkt 1. I övrigt ska tillstånd behövas.

Tillämpningen av bestämmelsen kommer inte att påverkas av om målsäganden själv driver sitt privaträttsliga anspråk med anledning av det brott som avses i åtalet eller om allmänna åklagaren driver anspråket på målsägandens vägnar.

9 §. I paragrafen förtecknas de kategorier av ärenden som kommer att ställas utanför systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Så som framgår av de föreslagna bestämmelserna ovan är avsikten att tillståndssystemet ska tillämpas endast i tvistemål och brottmål. Det innebär att om det inte handlar om besvär som gäller ett tviste- eller brottmål, omfattas saken inte av tillämpningsområdet för systemet trots att ärendekategorin inte nämns i förteckningen i 9 §.

I paragrafen förtecknas både tviste- och brottmål som av olika orsaker faller utanför systemet med tillstånd till fortsatt handläggning och övriga ärendekategorier som systemet inte kommer att tillämpas på. Avsikten har varit att förteckningen ska vara så övergripande som möjligt för att tillämpningsområdet ska vara tydligt och noggrant avgränsat. Avgränsningarna har också motiverats ovan i avsnittet om tillståndssystemets tillämpningsområde under 3.3 i allmänna motiveringen.

I 1 punkten föreslås att militära rättegångs-ärenden ska falla utanför tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Orsaken är de militära rättegångs-ärendenas speciella karaktär.

Enligt 2 punkten ska systemet med tillstånd till fortsatt handläggning inte tillämpas på ärenden som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för böter. Det här gäller även ärenden som gäller förvandlingsstraff för

vite. Hovrätten kan redan nu avgöra dessa ärenden vid förenklat förfarande i sammanläggning med en ledamot.

För tydlighetens skull föreslås i *3 punkten* att ärenden som gäller meddelande, upphävande eller förlängning av näringsförbud ska ställas utanför systemet med tillstånd till fortsatt handläggning.

Inte heller när frågan om näringsförbud har avgjorts i samband med ett brottmål ska tillstånd till fortsatt handläggning behövas för besvär över ett avgörande som gäller näringsförbud. Behovet av tillstånd ska alltså bedömas separat för brottmålet och beslutet om näringsförbud.

Ärenden som gäller meddelande, upphävande eller ändring av besöksförbud är inte brottmål även om det rättegångsförfarande som föreskrivits för brottmål iaktas vid handläggningen av dem. För att undvika oklarheter föreslås i *4 punkten* att också dessa ärenden ska ställas utanför tillståndssystemets tillämpningsområde.

Enligt *5 punkten* ska ärenden som gäller underhåll för barn falla utanför systemets tillämpningsområde.

Enligt *6 punkten* ska inte ärenden som har handlagts i tingsrätten enligt 8 kap. i rättegångsbalken omfattas av systemets tillämpningsområde. Det att dessa ansökningsärenden faller utanför tillämpningsområdet följer redan av det att de inte är tviste- eller brottmål. Ansökningsärenden utgör inte någon betydande kategori av ärenden i hovrätterna. Av de besvärärenden som avgjordes i hovrätterna 2007 var 5 procent ansökningsärenden. Största delen av dem var familjerättsliga ärenden. Som ansökningsärenden handläggs med stöd av hänvisningsbestämmelser i speciallagar även ärenden som gäller konkurs, skuldsanering för privatpersoner, företagssanering och utsökningsbesvär. Det föreslås därför att också dessa ärenden ska falla utanför tillståndssystemets tillämpningsområde.

Enligt 8 kap. 4 § i rättegångsbalken ska behandlingen av ansökningsärenden som är tvistiga fortsätta på det sätt som föreskrivs för handläggningen av tvistemål. Ett ändrat sätt för handläggningen ska inte påverka tillämpningen av bestämmelserna om systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Det avgörande är att ärendet börjar handläggas på

det sätt som föreskrivits för behandlingen av ansökningsärenden.

10 §. Ändringsyrkanden som framställs i hovrätten gäller inte alltid den huvudsak som har avgjorts i tingsrätten. Ändringssökanden kan nöja sig med avgörandet i huvudsaken men trots allt överklaga t.ex. det avgörande som gäller rättegångskostnaderna eller vite som dömts ut. Ändringsyrkandet kan också gälla bara de rättegångskostnader som ska betalas av statsmedel. I paragrafen bestäms om fullföljdssituationer av detta slag. Bestämmelsen ska tillämpas på både tvistemål och brottmål. Bestämmelsen ska dock inte tillämpas på ärenden som ställts utanför tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning, t.ex. biyrkanden i ansökningsärenden.

Enligt bestämmelsen ska en part alltid behöva tillstånd till fortsatt handläggning när parten ensam överklagar avgöranden som gäller de ovan nämnda biyrkandena. Avgörandet i huvudsaken har då ingen betydelse när nödvändigheten av tillstånd till fortsatt handläggning bedöms. Med rättegångskostnader avses alla de utgifter i pengar som rättegången medför för målsäganden. Det kan handla om t.ex. advokatarvoden, kostnader på grund av bevisning och partens egna utgifter. Exempelvis för besvär som gäller vittnesarvode ska det alltid förutsättas tillstånd till fortsatt handläggning. Tillstånd ska också förutsättas när ändringsyrkandet gäller motsvarande kostnader som ska betalas av statsmedel eller gäller vite som under rättegången dömts ut till en part.

I paragrafen föreslås också en bestämmelse enligt vilken en part, i praktiken svaranden i ett brottmål eller åklagaren, ska behöva tillstånd till fortsatt handledning om ändringsyrkandet gäller enbart beslut om verkställighet av reststraff på grund av brott mot tillsynsbestämmelserna. Enligt 10 § 4 mom. i lagen om övervakning av villkorlig frihet (782/2005) kan domstolen efter att ha konstaterat att en villkorligt frigiven fånge har brutit mot lagens tillsynsbestämmelser bestämma att minst fyra och högst 14 dagar av reststraffet ska verkställas. Ett beslut om verkställighet som meddelats med anledning av att tillsynsbestämmelserna har överträtts kan inte jämföras med t.ex. ett avgörande som

gäller rättegångskostnaderna. Verkställighet av reststraff på grund av brott mot tillsynsbestämmelserna är inte heller ett brottmål. Utan en specialbestämmelse behöver en part inte tillstånd till fortsatt handläggning för att få överklaga tingsrättens avgörande. Så som konstaterats i motiveringen till 6 § ska reststraff som ska verkställas beaktas när det utdömda straffets stränghetsgrad bedöms. Det är inte konsekvent för systemet om det inte behövs något tillstånd till fortsatt handläggning i fråga om besvär som gäller verkställighet av reststraff i det fallet att verkställigheten baserar sig enbart på brott mot tillsynsbestämmelserna. Eftersom det i den situation som beskrivits ovan kan bestämmas att reststraffet ska verkställas i högst 14 dagar föreslås det att det alltid ska krävas tillstånd till fortsatt handläggning. Med införsel avses i detta kapitel som huvudregel införsel till Finland såväl från EU:s område för den inre marknaden som utifrån detta, med utförsel på motsvarande sätt såväl export till området för den inre marknaden och utifrån detta.

11 §. I paragrafen föreslås bestämmelser om grunderna för meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning. Den huvudsakliga uppgiften för systemet med överklagande är att förhindra att ett oriktigt avgörande av tingsrätten står fast. Möjligheten att fullgöra uppgiften bör beaktas också vid tillämpningen av bestämmelserna om grunderna för tillstånd till fortsatt handläggning. Exempelvis det att man i besvärsskriften inte på ett korrekt sätt har kunnat återropa tillståndsgrunden ska inte få leda till att ett oriktigt avgörande står fast. I syfte att trygga ändringssökandens rättigheter föreslås därför att tillstånd alltid ska meddelas om någon av grunderna gäller. Bestämmelsen är i enlighet med sin ordalydelse förpliktande, vilket innebär att hovrätten självständigt ska pröva alla tillståndsgrunder. Tillstånd till fortsatt handläggning ska alltså meddelas också på någon annan än den tillståndsgrund som ändringssökanden åberopat, om hovrätten upptäcker att det finns en sådan grund.

Enligt förslaget ska det finnas fyra grunder för tillstånd till fortsatt handläggning: ändringsfall, granskningsfall, prejudikatsskäl och andra välgående skäl.

Enligt *1 mom. 1 punkten* ska tillstånd till fortsatt handläggning meddelas, om det finns anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt (ändringsfall). Med ordalydelsen avses att i besvärshandlingarna som omfattas av systemets tillämpningsområde ska tillstånd alltid meddelas redan när det uppkommer misstankar om att avgörandet inte är riktigt. Tröskeln för meddelande av tillstånd är därmed låg.

Ändringsfallet måste bedömas från fall till fall och därmed i ljuset av de faktafrågor och rättsliga frågor som hänför sig till respektive mål. Tvivel i fråga om att avgörandet är riktigt kan gälla både rättsliga frågor och bevisningsfrågor. Bedömningen grundar sig i allmänhet på tingsrättens domslut, de motiveringar som lett till domslutet och de omständigheter som nämnts i besvärsskriften.

Det står klart att tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas när tingsrättens avgörande är belastat med ett tydligt fel. Som exempel på fel kan nämnas att domen gäller ett preskriberat brott, att den straffskala som tillämpats på fallet frångås och att det döms ut mer ersättning än vad som har yrkats.

När det handlar om straffmätning kan etablerad rättspraxis beaktas vid prövningen. Om det inte finns någon etablerad rättspraxis, bör tillstånd till fortsatt handläggning oftast meddelas. Sådana situationer förekommer i synnerhet i samband med nya kriminaliseringar. När ändringsfallet prövas i fråga om skadestånd som döms ut för personskada kan även de allmänna rekommendationerna av Delegationen för personskadeärenden beaktas.

När ändringsfallet tillämpas riktas prövningen för sin del till hur pass sannolikt det utifrån tingsrättens avgörande och de omständigheter som anförts i besvären och i ett eventuellt bemötande är att tingsrättens avgörande inte är riktigt. Aspekter som gäller ändringssökandens rättssäkerhet förutsätter att tröskeln för meddelande av tillstånd är låg åtminstone i sådana fall där det finns oklarheter i fråga om de fakta som påverkar avgörandet. Ordalydelsen "finns anledning att betvivla" i momentet avser i samtliga fall att tillståndströskeln är låg. När prövningen gäller en rättslig fråga för vilken det inte

finns ens någon etablerad tillämpningspraxis bör tillstånd i regel meddelas.

I 2 punkten bestäms om en situation där det inte är möjligt att bedöma om domslutet är riktigt utan att tillstånd till fortsatt handläggning meddelas. Enligt bestämmelsen ska tillstånd meddelas i ett sådant fall. Bestämmelsen ska också tillämpas på besvär som grundar sig uteslutande på att bedömningen av bevisningen har gjorts stridig. I praktiken kan det uppkomma en situation där det i tingsrättens avgörande inte har yttrats någonting om t.ex. en sådan omständighet kring bedömningen av muntlig bevisning som åberopas i besvärsskriften och som kan påverka domslutet. Hovrätten kan då inte eller har svårt att bedöma om avgörandet är riktigt till denna del. Ett extremt exempel är ett avgörande där det bara konstateras att åtalet i saken anses bevisat på basis av bevisningen. Tillstånd till fortsatt handläggning ska då meddelas på den grunden det inte går att bedöma om bevisningsavgörandet är riktigt utan att tillstånd meddelas.

Vid prövning av grunderna för meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning accentueras betydelsen av detaljerade motiveringar till tingsrättens avgöranden. Ju omsorgsfullare tingsrätterna motiverar sina avgöranden, desto lättare är det vanligen att bedöma tillståndsgrunderna.

I 3 punkten bestäms om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning av prejudikatsskäl. Så som beskrivits i avsnittet om tillståndsgrunder under 3.3 i allmänna motiveringen ska tillstånd meddelas med stöd av 3 punkten i situationer där hovrätten anser att det på grund av sakens principiella betydelse är viktigt att hovrätten meddelar ett avgörande i sak som styr lagtolkningen trots att det eventuellt inte finns någon direkt anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt.

Enligt 4 punkten ska tillstånd till fortsatt handläggning meddelas, om det finns andra vägande skäl till det.

Så som konstaterats under 3.3 i allmänna motiveringen ska tillstånd till fortsatt handläggning inte behöva meddelas endast för ändring av motiveringarna eller de tillämpliga lagrummen. I vissa fall kan det bli aktuellt att meddela tillstånd med stöd av denna

punkt även om det inte finns anledning att betvivla att det att felet rättas till nödvändigtvis leder till att tingsrättens domslut ändras.

Tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas av andra vägande skäl t.ex. när det uppstår tvivel om huruvida tingsrättens förfarande uppfyller kraven enligt människorättskonventionen. Processfel hänför sig oftast till att parterna inte har hörts eller att det har förekommit försummelser i samband med mottagandet av bevisning. Även om det i fall av detta slag inte finns någon anledning att direkt betvivla tingsrättens domslut, ska tillstånd till fortsatt handläggning i regel meddelas i syfte att trygga garantierna för en rättvis rättegång och kontrollera att tingsrättens förfarande är tillbörligt.

Så som konstaterats i allmänna motiveringen kan andra vägande skäl också handla om att avgörandet har större betydelse för ändringssökanden än normalt. Ett exempel på detta är ett brottmål där en ung person första gången döms till fängelsestraff. När det gäller en ung person bör hänsyn också tas till att han eller hon på grund av en sänkt straffskala också för förhållandevis grova brott kan tilldömas så pass lindrigt straff att hans eller hennes besvärssak omfattas av tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Grunden andra vägande skäl kan bli aktuell också när en ung person har tilldömts ersättningsskyldighet som är hög med hänsyn till hans eller hennes betalningsförmåga. Grunden kan bli tillämplig också i sådana brottmål där domen sannolikt kommer att leda till utvisning. I situationer av de nämnda typerna kan besvären upptas till fortsatt handläggning även om det inte direkt finns någon anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt.

Grunden kan bli tillämplig också när domens verkan i själva verket sträcker sig utöver det som den sak som handlagts gäller. På grund av t.ex. ett samband i sak kan domens verkan sträcka sig till ett annat mål som får överklagas direkt, eller flera parter har kunnat överklaga i samma sak och av vilka en del behöver tillstånd till fortsatt handläggning. Tillstånd till fortsatt handläggning ska kunna meddelas av andra vägande skäl också när det är en tolkningsfråga om besvärssakens omfattas av tillståndssystemet eller inte.

Enligt 2 mom. ska tillstånd till fortsatt handläggning dock inte behöva meddelas med stöd av 1 mom. 1 punkten enbart för att bedöma bevisningen på nytt, om det inte utifrån de omständigheter som anges i besvären finns grundad anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt. Så som framgår av ordalydelsen i bestämmelsen ska den tillämpas endast i situationer där besvären baserar sig på att ändringssökanden anser att tingsrättens domslut utifrån bedömningen av bevisningen är oriktigt.

När momentet tillämpas handlar det alltså om hur man vid prövning av huruvida villkoren för ändringsfallet uppfylls förhåller sig till påståendet i besvären om att bedömningen av muntlig eller skriftlig bevisning är oriktig. Bestämmelsen behövs eftersom bestämmelserna om huvudförhandling i 26 kap. i rättegångsbalken inte ska tillämpas när tillståndsärenden behandlas.

Om besvären grundar sig på ett påstående om att bedömningen av bevisning är oriktig, ska tröskeln för meddelande av tillstånd utifrån ändringsfallet vara högre än i den situation som avses i 1 mom. 1 punkten. Enligt bestämmelsen behöver ju tillstånd inte meddelas enbart för att bedöma bevisningen på nytt trots eventuella tvivel, utan det ska krävas grundad anledning för tvivlet. Kravet förutsätter att bevisningen görs stridig i besvärsskriften på ett sådant sätt att det uppkommer en grundad anledning att betvivla.

Av bestämmelsen följer i praktiken att det att bedömningen av tilltron till bevisning görs stridig utan motivering inte räcker till för att av grundad anledning betvivla tingsrättens avgörande. Som exempel kan nämnas att ändring söks i tingsrättens avgörande genom vilket svaranden har dömts till bötesstraff för lindrig misshandel. Svarandens och målsägandens utsagor i tingsrätten har varit motstridiga i fråga om huruvida uttryckligen svaranden hade gjort sig skyldig till misshandeln. Tingsrätten har satt större tilltro till målsägandens utsaga än till svarandens. I besvären kräver svaranden att avgörandet ska ändras enbart på den grunden att bedömningen av tilltron till svarandens och målsägandens utsagor är oriktig utan att svaranden anger några omständigheter som stöder hans eller hennes uppfattning. Det avgörande vid

bedömningen av om det finns grundad anledning att betvivla att tingsrättens avgörande är riktigt är på vilken grund tingsrätten har gjort sin bedömning av tilltron. Om tingsrättens motiveringar till bedömningen av tilltron till bevisningen är ingående kan man gå in för att det oavsett ändringssökandens påstående inte finns motiverade skäl att betvivla riktigheten.

Som ett annat exempel kan nämnas ett fall av rattfylleri som förekommit i praktiken. Svaranden hade bestridit åtalet i tingsrätten och hävdade att han inte hade kört bilen utan att den hade framförts av en annan person vars namn han inte kom ihåg och som hade avlägsnat sig för att söka hjälp när bilen hade kört i diket. Ett vittne som hade anlåtit till platsen strax efter det att bilen hade kört i diket hade berättat att svaranden hade suttit på förarplatsen i bilen djupt i snödrivan och försökt starta bilen. Inga andra personer hade funnits i bilen eller på platsen. Tingsrätten hade ansett att svarandens berättelse inte var trovärdig, utan utifrån vittnets utsaga ansett det vara bevisat att svaranden hade framfört bilen och dömt honom för rattfylleri. I hovrätten hade svaranden fortfarande åberopat att han inte hade framfört bilen och krävt att vittnet och han själv skulle höras för att utreda saken. I en situation av detta slag finns det inte längre nödvändigtvis något behov av att hålla huvudförhandling i hovrätten, och därmed inte heller att meddela tillstånd till fortsatt handläggning, om inte ändringssökanden förmår rubba riktigheten hos tingsrättens bevisningsavgörande så att hovrätten har grundad anledning att ta emot bevisningen på nytt.

År 2008 gällde nästan en femtedel av de mål och ärenden som behandlades i hovrätterna misshandel och grovt rattfylleri. Det är sannolikt att en stor del av dem skulle ha omfattats av tillämpningsområdet för systemet med tillstånd till fortsatt handläggning. Med stöd av 2 mom. ska tillstånd i fortsättningen inte behöva meddelas i slagsmåls- och misshandelsmål som har obetydliga följder och där man visserligen på båda håll redan har gjort den bevisning som tagits emot i tingsrätten stridig men där det objektivt sett inte finns grundad anledning att betvivla att tingsrättens bevisningsavgörande är riktigt. Till-

ståndsförfarandet kommer att förbättra hovrätternas möjligheter att också i dessa mål rikta in sina resurser på ett ändamålsenligare sätt än för närvarande.

12 §. I paragrafen föreslås en bestämmelse enligt vilken tillstånd till fortsatt handläggning ska kunna meddelas så att det gäller en del av tingsrättens avgörande. Bestämmelsen motsvarar 30 kap. 3 § 2 mom. 1 punkten i rättegångsbalken, enligt vilken högsta domstolen får begränsa besvärstillståndet till att gälla en del av hovrättens avgörande. Den föreslagna bestämmelsen ger dock inte hovrätten möjlighet att så som enligt 30 kap. 3 § 2 mom. 2 punkten meddela tillståndet partiellt så att det begränsas till endast en viss rättslig fråga.

I brottmål ska tillstånd till fortsatt handläggning få begränsas till att gälla bara en enda gärning, även om besvären gäller flera gärningar som omfattas av tillståndssystemet, och i tvistemål till att gälla ett separat yrkande där avgörandet kan vinna partiell laga kraft. Hovrätten ska kunna begränsa tillståndet till fortsatt handläggning till att gälla ett avgörande som gäller ett biyrkande i anslutning till huvudsaken. Tillståndet ska kunna meddelas så att det gäller t.ex. skäligheten hos rättegångskostnaderna, beloppet av skadeståndsyrkandet eller körförbudets längd utan att tillstånd i övrigt meddelas i saken. Det avgörande som gäller biyrkandet kommer då att grunda sig på det avgörande som tingsrätten fattat i huvudsaken.

Tillstånd till fortsatt handläggning ska också kunna meddelas endast i ett mål av flera tvistemål som har handlagts tillsammans med stöd av bestämmelserna om kumulering. I brottmål ska tillståndet kunna begränsas till att gälla endast påföljden, såsom valet av straffart eller straffmätningen. Utifrån bestämmelsen ska tillståndet dock inte kunna begränsas till att gälla t.ex. endast skadeståndsskyldigheten i en situation där det yrkas att avgörandet ska ändras också i fråga om beloppet av det utdömda skadeståndet.

Meddelande av partiellt tillstånd till fortsatt handläggning kan bli aktuellt bara i sådana fall där ett avgörande i en del av det avgörande av tingsrätten som tillståndet gäller kan träffas utan att avgörandet på något sätt är beroende av de övriga frågor som besvären

gäller. Om det uppstår tvivel på denna punkt ska tillståndet meddelas så att det gäller hela saken.

Om tillstånd till fortsatt handläggning har meddelats så att det gäller bara en del av besvären, kan frågan om meddelande av tillstånd till övriga delar överföras för att avgöras i samband med den fortsatta behandlingen av besvären. Med stöd av bestämmelsen ska tillstånd kunna meddelas bara en av flera ändringssökande som överklagat tingsrättens avgörande och ska frågan om meddelande av tillstånd för övriga ändringssökande överföras för att avgöras i samband med den fortsatta behandlingen. Om det t.ex. i ett skadeståndsärende har meddelats tillstånd bara i fråga om beloppet av den skada som ska ersättas, gör bestämmelsen det möjligt att överföra frågan om meddelande av tillstånd i fråga om grunden för skadeståndet för att avgöras i samband med den fortsatta behandlingen av besvären.

Förfarandet när tillstånd till fortsatt handläggning meddelas

13 §. Enligt bestämmelsen ska hovrätten, innan den avgör ett ärende som gäller tillstånd till fortsatt handläggning, vid behov uppmana ändringssökandens motpart att skriftligt bemöta besvären. Huvudregeln är alltså att bemötande i regel inte ska begäras förrän frågan om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning har avgjorts. För att det inte ska uppkomma onödiga rättegångskostnader bör det finnas ett reellt behov av att begära bemötande.

Ett behov av att begära bemötande av ändringssökandens motpart kan visa att det är befogat att meddela tillstånd till fortsatt handläggning. Om tillstånd meddelas, ska bemötande av motparten begäras i samband med underrättelse om den fortsatta handläggningen. Meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning innebär inte att hovrätten har avgjort besvären och att tillståndsbeslutet är till nackdel för ändringssökandens motpart. Förfarandet med tillstånd till fortsatt handläggning är inte någon sådan förhandsrättegång där motparten ska garanteras möjlighet att argumentera för att det inte finns anledning att betvivla att domslutet är riktigt.

Tröskeln för att meddela tillstånd är låg. Nödvändigheten av att under tillståndsfasen framföra argument som stöder avgörandet innebär i allmänhet att det kan uppstå tvivel om att domslutet är riktigt eller åtminstone att det inte går att bedöma om domslutet är riktigt utan att tillstånd meddelas. Argumenten för att avgörandet är riktigt ska läggas fram vid den fortsatta handläggningen, och om de är hållbara ska tingsrättens avgörande inte ändras. Förfarandet garanterar bägge parterna en rättvis rättegång.

I vissa situationer kan det dock vara motiverat att begära motpartens bemötande redan före tillståndsavgörandet. Exempelvis om det i besvären har åberopats nya omständigheter och det är ovisst om de kan vara relevanta, kan begäran om bemötande under tillståndsfasen främja en ändamålsenlig handläggning. Bemötandet ska i praktiken utformas så att det inte längre efter det att hovrätten har meddelat tillstånd till fortsatt handläggning behöver begäras något nytt bemötande för att handläggningen ska kunna fortsätta. Detta bör framgå av formuleringen i begäran om bemötande.

14 §. I 1 mom. bestäms om det rättegångsmaterial utifrån vilket hovrätten ska fatta beslut om att meddela eller förvägra tillstånd till fortsatt handläggning. Enligt momentet ska frågan avgöras utifrån tingsrättens avgörande, besvären och ett eventuellt bemötande och vid behov också det övriga rättegångsmaterialet.

Frågan om huruvida tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas ska avgöras i skriftligt förfarande. Beslutet om meddelande av tillstånd ska i allmänhet fattas på basis av tingsrättens avgörande och besvären. Om det behövs av särskilda skäl, kan bemötande av ändringssökandens motpart begäras redan i det här skedet.

När frågan om tillstånd till fortsatt handläggning avgörs ska vid behov även det övriga rättegångsmaterialet kunna beaktas. Med övrigt rättegångsmaterial avses här i första hand ljud- och/eller bildupptagningar av vittnenas och parternas utsagor. Om tingsrättens avgörande i bevisningsfrågan görs stridigt på den grunden att vittnets utsaga inte har motsvarat det som han eller hon enligt uppgifterna i tingsrättens avgörande konstateras ha be-

rättat, kan det i särskilda situationer vara motiverat att klargöra saken med hjälp av en upptagning.

Enligt 2 mom. ska hovrätten få besluta om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning utan föredragning. Enligt 26 kap. 10 § i rättegångsbalken kan hovrätten utan föredragning besluta om åtgärder som hänför sig till förberedelsen av en sak och om de åtgärder i fråga om vilka en ledamot ensam är behörig enligt 2 kap. 8 § 2 och 3 mom. Lika så gäller enligt 26 kap. 2 a § att vid sållningsförfarande kan saken avgöras utan föredragning. I denna proposition föreslås att 2 kap. 8 § 2 mom. 1 punkten ändras så att den ledamot som ansvarar för förberedelsen ensam ska få besluta att tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas. Ett sådant beslut ska vanligen fattas utan föredragning.

I de situationer där frågan om tillstånd till fortsatt handläggning avgörs i hovrättens egentliga sammansättning med tre ledamöter har den ledamot som ansvarar för förberedelsen vanligen bedömt att tillstånd inte bör meddelas eller annars ansett det vara befogat att ärendet avgörs i den nämnda sammansättningen. När ärendet avgörs i fulltalig sammansättning föredras ärendet och läggs ett förslag till avgörande fram av antingen den för förberedelsen ansvariga ledamoten eller den som förordnats till föredragande. Beslutet fattas då på föredragning.

Syftet med bestämmelsen är att förfarandet i ärenden som gäller tillstånd till fortsatt handläggning ska kunna ordnas så smidigt som möjligt med hänsyn till särdragen hos varje enskilt ärende som handläggs vid respektive tidpunkt. Av ändamålsenlighets skull ska också sammansättningen med tre ledamöter kunna avgöra ett ärende utan föredragning.

15 §. Enligt bestämmelsen ska ändringssökanden få en skriftlig underrättelse om att tillstånd till fortsatt handläggning har meddelats. Om ändringssökandens motpart har bemött besvären redan under tillståndsfasen, ska också motparten få en underrättelse. En motpart som ännu inte har bemött besvären ska få underrättelsen samtidigt med begäran om att bemöta besvären.

16 §. Enligt paragrafen ska i fråga om förfarandet med tillstånd till fortsatt handlägg-

ning i övrigt 26 kap. i rättegångsbalken iaktas i tillämpliga delar. I 25 a § kap. föreslås specialbestämmelser om handläggning av tillståndsärenden. Till den del det inte i kapitlet bestäms särskilt om handläggningen av besvärärenden ska 26 kap. tillämpas.

Det föreslagna 25 a kap. innehåller t.ex. inte några sådana bestämmelser om skriftligt bemötande som de som finns i 26 kap. 3—6 §. De sistnämnda bestämmelserna ska därför tillämpas när bemötande av ändringssökandens motpart begärs under fasen för tillstånd till fortsatt handläggning.

17 §. I 1 mom. bestäms om motiveringarna till avslag som gäller tillstånd till fortsatt handläggning. Enligt 1 punkten ska det av beslutsmotiven framgå att hovrätten har prövat samtliga föreskrivna grunder för att tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas. Beslutet ska visa att hovrätten utifrån tingsrättens avgörande och de omständigheter som angetts i besvären anser att det inte finns anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt och att det inte är viktigt att meddela tillstånd till fortsatt handläggning med tanke på lagens tillämpning i andra likadana mål och att det inte heller finns andra vägande skäl till att meddela tillstånd. Om besvären grundar sig enbart på att bedömningen av bevisning som tagits emot i tingsrätten är oriktig, ska detta nämnas i beslutsmotiven. I ett avslag ska dessutom nämnas att de omständigheter som angetts i besvären inte ger grundad anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt och att det inte heller är viktigt att meddela tillstånd till fortsatt handläggning med tanke på lagens tillämpning i andra liknande mål och att det inte finns andra vägande skäl till att meddela tillstånd. Det är inte nödvändigt att särskilt nämna att tillstånd inte har meddelats på den grunden att det inte går att bedöma om tingsrättens domslut är riktigt utan att tillstånd till fortsatt handläggning meddelas. Om hovrätten anser att det inte finns anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt, innebär detta att avgörandet har kunnat träffas utan att tillstånd till fortsatt handläggning har meddelats.

I lagrummet bestäms om de uppgifter som åtminstone ska ingå i motiveringarna till beslutet. Ingenting hindrar alltså att avgörandet

motiveras mera ingående än vad som nämnts ovan. Om det inte finns anledning att betvivla tingsrättens domslut men om t.ex. en laghänvisning i tingsrättens avgörande är oriktig, hindrar bestämmelsen inte heller att hovrätten konstaterar denna omständighet i motiveringarna till avslaget.

Så som konstaterats ovan i avsnittet om tillståndsbeslut under 3.3 i allmänna motiveringen finns bestämmelser om rätten att få ett motiverat beslut också i internationella fördrag som är bindande för Finland. De internationella förpliktelserna är också bindande för hovrätten när den motiverar sitt avslag på ansökan om tillstånd till fortsatt handläggning.

Av beslutet ska enligt 2 punkten framgå att tillstånd inte har meddelats och enligt 3 punkten att tingsrättens avgörande därför står fast.

Enligt 2 mom. ska det i beslutet redogöras för parternas yrkanden och för eventuella bemötanden. I beslutet behöver inte redogöras för grunderna för parternas yrkanden. Till beslutet ska fogas en kopia av tingsrättens avgörande i dess helhet eller till behövliga delar. Trots att det i momentet inte föreslås någon uttrycklig hänvisning till 24 kap. 15 §, är det klart att beslutet också ska innehålla uppgifter om domstolens namn, den dag då avgörandet meddelats, parternas namn samt namnet på de ledamöter som har avgjort saken och deras tjänsteställning.

18 §. Enligt bestämmelsen ska tillstånd till fortsatt handläggning meddelas, om någon av ledamöterna i hovrättens sammansättning anser att tillstånd ska meddelas. Bestämmelsen är samstämmig med det som föreslås i 2 kap. 8 § 2 mom. 1 punkten, dvs. att en ledamot ensam ska vara behörig att besluta om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning när ett sådant tillstånd meddelas.

Ändringssökande

19 §. Den fortsatta handläggningen ska inte få äventyra parternas rättssäkerhet, och ett beslut genom vilket tillstånd till fortsatt handläggning har meddelats behöver därför inte överklagas av rättsskyddsrelaterade skäl. För tydlighetens skull föreslås en bestämmelse med förbud mot att överklaga ett beslut

om att tillstånd till fortsatt handläggning har meddelats.

Ett beslut om att tillstånd till fortsatt handläggning inte har meddelats ska få överklagas på sedvanligt sätt så som i 30 kap. bestäms om fullföljd av talan till högsta domstolen.

26 kap. Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

Allmänt. Rubriken för kapitlet ändras så att den gäller fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten. Eftersom det föreslås att sällningsförfarandet ska ersättas med ett förfarande med tillstånd till fortsatt handläggning bör 2 och 2 a §, som gäller sällningsförfarande, upphävas. Det föreslås dock inte att 2 § ska upphävas, utan paragrafen ändras så att innehållet motsvarar den nuvarande 1 a §, som föreslås bli upphävd. På så vis blir paragrafnumreringen i kapitlet följdriktig. Så som konstaterats ovan överförs de bestämmelser om hur förberedelserna inleds som för närvarande finns i 26 kap. 1 b § till 2—4 § i det nya 25 a kap. Också rubriken före den nuvarande 1 b § överförs till 25 a kap.

2 §. Det föreslås att 1 a § i kapitlet ändras till 2 §. Innehållet i paragrafen ändras inte.

3 §. I paragrafen bestäms om begäran om skriftligt bemötande av ändringssökandens motpart. Enligt den gällande lagen ska hovrätten uppmana ändringssökandens motpart att avge ett skriftligt bemötande på besvären. Bemötande ska begäras, om inte besvären avvisas med stöd av 1 b §. Bestämmelsen är förpliktande och ovillkorlig.

Det är inte nödvändigt att begära motpartens bemötande i samtliga besvärssärenden. Det föreslås därför att bestämmelsen ändras så att hovrätten ska kunna låta bli att begära bemötande när hovrätten bedömer att det är uppenbart onödigt. En bestämmelse om detta föreslås i 1 mom. Det kan vara uppenbart onödigt att begära bemötande t.ex. när domen innehåller ett sådant fel som kan rättas till oberoende av innehållet i ett eventuellt bemötande. Bemötande ska inte heller behöva begäras, om det utifrån de omständigheter som angetts i besvären är uppenbart att tingsrättens avgörande inte kommer att ändras. Begäran om bemötande skulle då bara orsaka onödiga kostnader.

Enligt momentet ska bemötande inte heller behöva begäras, om bemötande har begärts när frågan om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning behandlades. Bemötande kommer i allmänhet inte att behöva begäras när tillståndsfrågor behandlas. Om bemötande dock har begärts redan under tillståndsfasen, ska innehållet i bemötandet vara sådant att bemötande inte behöver begäras på nytt efter det att tillståndet har meddelats.

Bemötande ska inte heller behöva begäras när besvären avvisas med stöd av 25 a kap. 4 §. Innehållet i bestämmelsen motsvarar den gällande lagen.

Det föreslås att de bestämmelser i 1 mom. i den nuvarande paragrafen som gäller rättegångsmaterial som ska fogas till uppmaningen om bemötande och att hovrätten kan bestämma vilken fråga motparten särskilt ska uttala sig om i bemötandet ska tas in i 2 mom. Ändringen innebär att det i 1 mom. bestäms om när bemötande ska begäras av ändringssökandens motpart. Bestämmelser om innehållet i uppmaningen om bemötande kommer att finnas i 2 mom.

Det föreslås att det gällande 3 mom. ska upphävas. I enlighet med vad som beskrivits ovan tas bestämmelsen in i 1 mom.

13 §. Enligt 1 mom. i den gällande paragrafen ska parter, vittnen och sakkunniga höras muntligen samt annan utredning tas emot vid muntlig förhandling. Det föreslås att ordet muntligen ska strykas som obehövt i 1 mom.

I 2 mom. bestäms om begränsning av huvudförhandlingen. Enligt den nuvarande bestämmelsen kan huvudförhandlingen begränsas så att den endast gäller en sådan del av besvären som kan avgöras separat. Det här har bl.a. ansetts betyda att t.ex. i tvistemål får huvudförhandlingen begränsas så att den endast gäller en sådan del av besvären där det kan meddelas en deldom eller mellandom enligt 24 kap. 16 eller 17 § i rättegångsbalken.

Av de skäl för vilka redogjorts i allmänna motiveringen föreslås att momentet ska ändras så begränsningen av huvudförhandlingen till en del av den sak som besvären gäller inte ska vara beroende av möjligheten att meddela deldom eller mellandom. Exempelvis i brottmål kan huvudförhandling hållas för att avgöra enbart vissa åtalpunkter medan de

övriga åtalspunkterna avgörs i skriftligt förfarande.

Så som konstaterats i allmänna motiveringen är behovet av att begränsa huvudförhandlingen inte lika uppenbart i tvistemål som i brottmål. Möjligheten kan dock vara till nytta t.ex. i omfattande skadeståndsmål där det är motiverat att frågan om orsakssamband behandlas vid huvudförhandling medan frågan om beloppet av den eventuella skadan kan avgöras utgående från det skriftliga materialet.

Så som konstaterats i allmänna motiveringen innebär förslaget inte några betydande förändringar av nuläget. Vid begränsad huvudförhandling ska det inte heller efter förändringen handla om ett sådant sammanträde som föregick hovrättsreformen och som benämndes muntlig behandling och där hovrätten endast hörde t.ex. ett enskilt vittne under handläggningen av ett ärende som annars avgjordes i skriftligt förfarande. Vid sammanträdet behandlades då i praktiken inte en viss del av den sak som besvären gällde utan hördes ett visst vittne utanför det egentliga skriftliga förfarandet.

En fråga eller ett bevisstema, t.ex. orsakssambandet i ett ärende som gäller skadestånd, som behandlas vid begränsad huvudförhandling enligt förslaget ska handläggas i sin helhet med tanke på tillhörande yrkanden, grunder och bevisning även om inte frågan om skadebeloppet alls handläggs vid huvudförhandlingen.

Enligt den gällande lagen kan hovrätten vid behov hålla huvudförhandlingen på någon annan ort inom hovrättens domkrets än den ort där hovrätten har sitt säte. Huvudförhandlingen kan alltså inte hållas på en ort utanför hovrättens domkrets. I praktiken har det visat sig att i vissa, om än ett fåtal, mål eller ärenden skulle det ha varit ändamålsenligt om huvudförhandlingen hade kunnat hållas på en ort inom en annan hovrätts domkrets. Det föreslås därför att 3 mom. kompletteras med en mening enligt vilken huvudförhandling av särskilda skäl också ska få hållas på en ort utanför hovrättens domkrets. Det är fråga om en undantagsbestämmelse som blir tillämplig i en situation där det med tanke på både saken, parterna och mötessalens läge är ändamålsenligt att huvudförhandlingen hålls på

en ort i Finland som ingår i en annan hovrätts domkrets.

14 §. Det föreslås vissa ändringar både av de bestämmelser som gäller hållande av huvudförhandling och av de bestämmelser som gäller innehållet i huvudförhandlingen. Enligt förslaget ska frågan om när huvudförhandling ska hållas, i högre grad än för närvarande bestämmas utifrån om parterna har begärt det. Också i rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna tillskrivs en parts krav på muntlig förhandling särskild betydelse. Till denna del innebär förslaget därför ett närmande till principerna för tolkningen av människorättskonventionen.

I paragrafen ingår huvudregeln för när huvudförhandling ska hållas i hovrätten. Enligt lagrummet ska huvudförhandling hållas när en part kräver det. Därigenom blir skyldigheten att hålla huvudförhandling beroende av att parten kräver det. Om ingen part kräver att huvudförhandling ska hållas, är hovrätten inte skyldig att hålla den.

Enligt 1 mom. ska huvudförhandling hållas, om en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det. Så som konstaterats i allmänna motiveringen medför människorättskonventionen enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att fullföljdsdomstolen ska hålla muntlig förhandling för att höra en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål, om en part kräver att huvudförhandling ska hållas. I rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna spelar en parts begäran en viktig roll för att muntlig förhandling ska hållas. Om en part har begärt muntlig förhandling, behöver en sådan inte hållas endast om det utifrån den fördragsslutande statens rättegångssystem bedömt som en helhet eller utifrån det enskilda fallet i fråga kan härledas en grund för att skyldigheten kan frångås.

I rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har med muntlig förhandling dock inte avsetts enbart rättegångssituationer av typen huvudförhandling. Rättegångar där t.ex. svaranden ges tillfälle att driva sin sak muntligen utan att de vittnen som hörts i underrätten hörs på nytt vid hand-

läggningen eller utan att ny muntlig bevisning tas emot har ansetts uppfylla de kriterier som i människorättskonventionen uppställs för muntlig förhandling.

Huvudregeln enligt 1 mom. är dock inte ovillkorlig. Skyldighet att hålla huvudförhandling alltid när en part kräver det skulle ofta resultera i onödiga huvudförhandlingar. Det bör därför vara möjligt att i vissa situationer låta bli att hålla huvudförhandling trots att det krävs att den ska hållas. I 2 mom. föreslås en bestämmelse om detta. Enligt bestämmelsen ska huvudförhandling inte behöva hållas, om muntlig bevisning enligt 15 § 1 mom. inte behöver tas emot på grund av att det inte kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten bedömt bevisningen på riktigt sätt och om det också i övrigt är klart onödigt att hålla huvudförhandling, särskilt med beaktande av målets art och dess betydelse för parten. Så som konstaterats i allmänna motiveringen är det tre faktorer som ska bedömas. Alla de tre villkoren måste uppfyllas för att huvudförhandling inte ska behöva hållas, om de parter som avses i 1 mom. kräver att den ska hållas.

I den hänvisade 15 § bestäms om vilken bevisning som ska tas emot vid huvudförhandling, om huvudförhandlingen hålls med stöd av 14 eller 14 a §. När en part kräver att huvudförhandling ska hållas, ska huvudförhandling inte kunna utebli med stöd av det föreslagna 2 mom. i en situation där besvären gäller bedömning av tilltron till muntlig bevisning eller om ny muntlig bevisning ska tas emot i hovrätten.

Så som redogörs närmare längre fram föreslås i 15 § en bestämmelse enligt vilken muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten inte ska behöva tas emot på nytt trots att bevisningsavgörandet har gjorts stridigt, om det finns någon beaktansvärd anledning att betvivla att bedömningen av bevisningen är riktig. Av denna undantagsbestämmelse följer att om hovrätten anser att den bedömning av tilltron till bevisningen som tingsrätten gjort och som gjorts stridig i besvären oestriddligen är riktig, ska huvudförhandling inte behöva hållas. För detta förutsätts dock att det i besvären inte har anförts någonting som skulle rubba riktigheten hos bedömningen och att det inte heller finns några andra grun-

der enligt 14 § 2 mom. för att huvudförhandling ska hållas.

En bedömning utifrån 15 § 1 mom. om nödvändigheten av att ta emot bevisning ska dock inte vara den enda faktor som ska beaktas när 14 § 2 mom. tillämpas. Huvudregeln är i stället att huvudförhandling ska hållas när en part kräver det, också när det inte handlar om bedömning av tilltron till muntlig bevisning. Enligt förslaget ska huvudförhandling i ett fall av detta slag i motsats till huvudregeln kunna utebli endast om det med beaktande av målets betydelse för parten och målets art ur partens synvinkel är klart onödigt att huvudförhandling hålls. När bestämmelsen tillämpas bör hänsyn tas till den rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna som gäller skyldigheten att hålla muntlig förhandling.

Så som redan beskrivits i allmänna motiveringen ska det på grundval av målets art kunna anses klart onödigt att hålla huvudförhandling åtminstone om bara en fråga som gäller rättegången ska avgöras, besvaren är klart ogrundade eller ostridiga eller det handlar om en enkel och tydlig sak som gäller påförande av straff, såsom besvär som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för böter eller förvandling av samhällstjänst till fängelsestraff. Som obetydlig för ändrings sökanden kan i sin tur betraktas ett mål där det ekonomiska intresset är litet och som inte i någon betydande grad hänför sig till parten som person.

Exempelvis brottets grovhetsgrad, straffets stränghetsgrad, skadeståndsbeloppet, ändring av straffarten från villkorligt fängelsestraff till ovillkorligt fängelsestraff eller betydande straffskärpning är faktorer som bör beaktas när målets betydelse för parten bedöms. Vid bedömningen ska det också tas hänsyn till att personen är ung eller en som inte tidigare dömts till straff.

Även om det inte handlar om ett grovt brott, ett strängt straff eller någonting annat motsvarande, kan en viss typ av mål anses vara av sådan art och natur att det ofta kan vara nödvändigt att hålla huvudförhandling. Som exempel kan nämnas mål som gäller familjevåld, sexuella brott samt vårdnad om barn och barns boende.

Avsikten är att huvudförhandling oftare än för närvarande ska hållas på yrkande av en part i sådana besvärssärenden som handlar om annat än att bedömningen av bevisning har gjorts stridig. Huvudförhandling ska däremot inte alltid behöva hållas när ändringssökanden har gjort bedömningen av bevisning stridig utan att motivera detta i någon större utsträckning. Huvudförhandling ska kunna hållas t.ex. bara för att höra ändringssökanden. Huvudförhandlingen är då inte en upprepning av tingsrättsförhandlingen, utan vid huvudförhandlingen tillgodoses partens rätt att driva sin sak och möta sin domare i ett för parten viktigt mål. Ändringssökandens motpart ska på sedvanligt sätt kallas till en huvudförhandling i liten skala. Det är befogat att i kallelsen nämna att huvudförhandlingen hålls på begäran av ändringssökanden för att han eller hon ska höras. Motparten ges då möjlighet att infinna sig, men förpliktas inte att göra det. Åklagarens skyldighet att närvara vid huvudförhandlingar i liten skala bestäms enligt 26 kap. 18 § 4 mom.

Enligt 3 mom. ska hovrätten hålla huvudförhandling också på begäran av allmänna åklagaren, om muntlig bevisning enligt 15 § ska tas emot. Åklagaren jämställs då med en part enligt 1 mom., om begäran om huvudförhandling grundar sig på att en bedömning av tilltron till muntlig bevisning har gjorts stridig. I övriga fall ska hovrätten kunna hålla huvudförhandling på begäran av åklagaren när hovrätten anser att det är nödvändigt.

Enligt 4 mom. ska bestämmelserna i 1 och 2 mom. iakttas också vid behandlingen av besvär i ett ansökningsärende. Det innebär i praktiken att bestämmelserna om en part i ett tvistemål ska tillämpas på den som har del i saken ansökningsärende.

14 a §. Innehållet i bestämmelsen motsvarar den nuvarande 16 §. För att förtydliga bestämmelsen föreslås dock ett explicit konstaterande av att med stöd av bestämmelsen ska hovrätten självant få hålla huvudförhandling när den anser att det är nödvändigt. Bestämmelsen blir tillämplig i situationer där parterna inte har begärt att huvudförhandling ska hållas.

Så som redogjorts ovan föreslås att skyldigheten att hålla huvudförhandling ska bli beroende av att en part – ändringssökanden

eller ändringssökandens motpart – kräver att huvudförhandling ska hållas. Om parterna inte kräver att huvudförhandling ska hållas, ska hovrätten inte behöva hålla den. Det föreslås alltså att skyldigheten att hålla huvudförhandling på tjänstens vägnar ska slopas. Det här medför dock inte att huvudförhandlingen blir helt och hållet beroende av parternas vilja.

Enligt den föreslagna paragrafen ska hovrätten alltid få hålla huvudförhandling när den anser att det är nödvändigt. I praktiken kan det förekomma situationer där de parter som är missnöjda med tingsrättens avgörande i sitt överklagande har gjort det bevisvärde som muntlig bevisning tillskrivits i tingsrättens avgörande stridigt, men för att undvika kostnader inte har begärt att huvudförhandling ska hållas. Om hovrätten anser att det behövs en huvudförhandling för att besvärärendet ska kunna avgöras, ska huvudförhandling få hållas oavsett vad parterna anser. Om parterna inte vill ha någon huvudförhandling i en situation av detta slag, kan de uppge att de nöjer sig med tingsrättens bedömning av tilltron till bevisningen eller återta sina besvär. Om de inte gör detta, kommer hovrätten att hålla huvudförhandling. Parterna ska då solidariskt med stöd av 17 kap. 40 § 2 mom. betala arvoden till de vittnen som domstolen kallat.

Enligt rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har de nationella domstolarna i vissa typer av brottmål skyldighet att höra en part personligen också på tjänstens vägnar. Det har ansetts förhålla sig på det viset t.ex. när besvären på ett väsentligt sätt gäller motivet till en gärning eller den åtalade som person t.ex. när brottets grovhetsgrad bedöms eller i situationer där avgörandet är av speciell betydelse för t.ex. den åtalades karriär. I sådana fall ska hovrätten, åtminstone när det gäller att pröva ett alternativ som innebär att avgörandet ändras till svarandens nackdel, oftast självant hålla huvudförhandling för att höra svaranden trots att besvärärendet inte handlar om tilltron till muntlig bevisning och ingen part kräver att huvudförhandling ska hållas.

Enligt tilltrosprincipen får tingsrättens avgörande i fråga om muntlig bevisning inte ändras om inte bevisningen tas emot på nytt i

hovrätten. Det föreslås inte någon ändring som gäller den principen, vilket innebär att hovrätten inte utan att hålla huvudförhandling kan bedöma den muntliga bevisningen annorlunda än tingsrätten.

15 §. I den gällande paragrafen bestäms om att huvudförhandling ska hållas oberoende av om en sådan krävs i en situation där avgörandet beror på tilltron till muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten eller tilltron till iakttagelser som gjorts när tingsrätten förrättat syn eller på ny muntlig bevisning som tas emot i hovrätten. Det föreslås att bestämmelsen ändras så att det inte längre bestäms om skyldighet att hålla huvudförhandling utan om vilken muntlig bevisning som ska tas emot vid huvudförhandling när huvudförhandlingen hålls med stöd av 14 eller 14 a § och det handlar om tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning. Så som konstaterats ovan kommer bestämmelsen dock alltså att ha stor betydelse när det gäller att avgöra om huvudförhandling ska hållas, eftersom huvudförhandling ska hållas om en part kräver det och om muntlig bevisning ska tas emot i målet med stöd av 15 §.

Enligt 1 mom. ska den muntliga bevisning som har tagits emot i tingsrätten tas emot på nytt till behövliga delar vid huvudförhandlingen, om ärendet gäller tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning och om det inte finns något hinder för detta. Med ärende avses ett besvärärende som är under behandling i hovrätten och som definierats enligt 26 kap. 1 §. Innehållet i bestämmelsen motsvarar det som bestäms i sista meningen i 15 § 1 mom. i den gällande lagen

På samma sätt som för närvarande ska endast den bevisning som behövs tas emot. Om t.ex. en viss omständighet inte längre är stridig, är det inte på det sätt som avses i 15 § 1 mom. nödvändigt att ta emot muntlig bevisning som gäller den omständigheten och får inte domstolen då enligt 17 kap. 7 § ens tillåta att bevis läggs fram.

Enligt huvudregeln ska ett stridigt bevisningsavgörande alltså medföra att bevisningen i fråga ska tas emot på nytt till behövliga delar oavsett om hovrätten betvivlar eller inte betvivlar tingsrättens avgörande i bevisfrågan. Skyldigheten är dock inte lika ovillkorlig som i den gällande lagen. Enligt för-

slaget ska bevisningen inte behöva tas emot på nytt, om det inte utifrån det skriftliga rättegångsmaterialet bedömt som en helhet kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten har bedömt bevisningen på riktigt sätt.

Ändringen innebär att en stridig bedömning av bevisningen inte automatiskt leder till att bevisningen tas emot på nytt i hovrätten. Bevisningen ska inte behöva tas emot på nytt vid huvudförhandlingen, om ändringsökanden i sin besvärsskrift utöver att uppge att bevisningen görs stridig t.ex. inte alls har angett några grunder för att rubba tingsrättens bedömning av tilltron till bevisningen eller riktigheten hos påståendena bedömd utifrån allmän livserfarenhet är mycket osannolik, och det utifrån tingsrättens dom, besvärsskriften och det övriga lagliga rättegångsmaterial som avses i kapitlets 12 § inte kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten avgörande är riktigt i fråga om den aktuella bevisningen. För att hovrätten vid behov med hjälp av upptagningar ska kunna kontrollera innehållet i den utsaga som avgetts i tingsrätten när ändringsökanden t.ex. hävdar att tingsrätten har dokumenterat en viktig omständighet i vittnets utsaga på fel sätt, ska den bedömning som avses i bestämmelsen göras utgående från det lagliga rättegångsmaterial som anges i 12 §.

Så som också nämnts i allmänna motiveringerna ska det vid tillämpningen av den föreslagna bestämmelsen beaktas att det före avgörandet kan bli nödvändigt att komplettera besvären beroende på deras innehåll.

Det handlar om tilltron till en muntlig utsaga som avgetts i tingsrätten i bevisningssyfte när det gäller att pröva vilket bevisvärde utsagan ska ges i fråga om den faktiska omständighet som utsagan varit avsedd att klarlägga. Det handlar med andra ord om hur pass tillförlitlig utsagan kan anses vara. Ändringsökanden kan t.ex. påstå att det vittne som hörts i tingsrätten medvetet har yttrat sådant som strider mot sanningen eller att vittnets utsaga av andra orsaker, t.ex. minnesfaktorer, inte svarar mot hans eller hennes iakttagelser. Det handlar om tilltron till utsagan också när det påstås att det som den som avgett utsagan ville säga inte har uppfattats på rätt sätt. Likaså ifrågasätts trovärdigheten när det för hovrätten framställs att den iakt-

tagelse som ligger till grund för utsagan inte är tillförlitlig t.ex. på grund av att vittnet har nedsatta sinnesfunktioner eller att omständigheterna var dåliga när iakttagelsen gjordes.

Enligt 2 mom. ska bestämmelserna om bedömning av tilltron till muntlig bevisning tillämpas också på bedömning av tilltron till de iakttagelser som tingsrätten har gjort när den har förrättat syn. Enligt 3 mom. ska också ny muntlig bevisning tas emot vid huvudförhandlingen. Bestämmelserna motsvarar den gällande lagstiftningen. För att skapa klarhet i skrivsättet i 1 mom. föreslås att bestämmelserna överförs till två egna moment.

16 §. Det föreslås att den nuvarande bestämmelsen om tilltrosprincipen i 15 § 2 mom., dvs. förbudet att ändra en lägre domstols avgörande i en bevisningsfråga om inte bevisningen tas emot på nytt, ska överföras till en egen paragraf. Innehållet i, formuleringen av och bakgrunden till bestämmelsen om den nämnda principen har beskrivits i allmänna motiveringen under 3.3, som innehåller de huvudsakliga förslagen.

Enligt förslaget ska tillämpningen av den bestämmelse som innehåller tilltrosprincipen inte längre vara kopplad till skyldigheten att hålla huvudförhandling. I bestämmelsen uttalas alltså inte längre hovrättens möjlighet att på nytt ta emot den muntliga bevisning som tagits emot i tingsrätten, utan endast vad som följer av att bevisningen inte tas emot i hovrätten.

Enligt bestämmelsen gäller att om muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten inte tas emot på nytt i hovrätten, får avgörandet inte ändras i hovrätten för denna bevisningsdel. Bara om bevisningen inte längre kan tas emot på nytt ska hovrätten utifrån handlingar och upptagningar kunna bedöma tilltron till den bevisning som tagits emot i tingsrätten annorlunda än tingsrätten. Här är det dock fråga om en exceptionell situation.

På samma sätt som för närvarande ska avgörandet på ett straffyrkande, med avvikelse från huvudregeln, få ändras till förmån för svaranden i ett brottmål utan att någon muntlig bevisning tas emot på nytt. Syftet med bestämmelsen är att förebygga alternativet att felaktiga, fällande straffdomar ska stå fasta.

30 a kap. Om prejudikatbesvär

Allmänt. Ändring i tingsrättens avgörande söks i regel genom besvär hos hovrätten. Hovrättens avgörande med anledning av besvaren får överklagas genom att besvärstillstånd begärs hos högsta domstolen. Överklagande från tingsrätten direkt hos högsta domstolen i stället för hos hovrätten (prejudikatbesvär) kommer att vara ett extraordinärt rättsmedel. Av de skäl som nämns i allmänna motiveringen anses det vara nödvändigt att införa ett rättsmedel av detta slag. I rättegångsbalken föreslås därför ett nytt 30 a kap., som gäller prejudikatbesvär.

1 §. I 1 mom. bestäms om rätten för parterna i ett mål att överklaga genom prejudikatbesvär direkt hos högsta domstolen, utan att gå via hovrättsinstansen. För att prejudikatbesvär ska prövas i högsta domstolen ska det förutsättas att högsta domstolen meddelar besvärstillstånd med anledning av fullföljshandlingen. Till denna del är situationen alltså likadan som när hovrättens avgörande överklagas. Ändringssökanden ska alltså först begära besvärstillstånd i sin fullföljshandling. Om högsta domstolen inte meddelar besvärstillstånd, ska tingsrättens avgörande stå fast. Efter det kan saken inte längre med ordinära rättsmedel föras till hovrätten för prövning, vilket framgår av ordalydelsen i momentet, enligt vilket ändring får sökas hos högsta domstolen i stället för hos hovrätten.

Ordalydelsen i paragrafen innebär att överklagande genom prejudikatbesvär inte begränsas till några bestämda mål eller ärenden. Alla avgöranden av tingsrätten får därmed överklagas genom prejudikatbesvär, oavsett om avgörandena gäller tvistemål, brottmål eller ansökningsärenden.

Av de skäl som nämnts i allmänna motiveringen får ändring sökas genom prejudikatbesvär också i mål och ärenden där fakta inte är ostridiga.

Med det avgörande – domen eller beslutet – av tingsrätten som överklagas avses för det första avgörandet av hela saken. Exempelvis en viss åtalspunkt eller ett självständigt yrkande ska alltså inte kunna överklagas genom prejudikatbesvär hos högsta domstolen och inte heller en annan åtalspunkt eller ett

annat självständigt yrkande hos hovrätten. Det kan inte anses vara ändamålsenligt att saken på detta sätt sprids ut på olika fullföljdsinstanser.

Med avgörande avses också sådana processrättsliga avgöranden i anslutning till rättegången som får överklagas särskilt.

Enligt 2 mom. förutsätts för prövning av prejudikatbesvär också att den part som är motpart till den ändringssökande som anmält missnöje som gäller prejudikatbesvaren har gett sitt samtycke till förfarandet. Ställningen som motpart bestäms från fall till fall enligt processrättsliga regler. Samtycket ska vara skriftligt eller ges muntligt i tingsrätten, t.ex. i samband med att avgörandet avkunnas, eller i tingsrättens kansli. Formkravet behövs för att det inte senare ska bli oklart om samtycke har getts.

Förfarandet med prejudikatbesvär fungerar mest ändamålsenligt när både tingsrätten och parterna redan när ärendet väcks har klart för sig att detta rättsmedel är en beaktansvärd möjlighet. Parterna kan då från första början bereda sig på att saken kan föras direkt till högsta domstolen för prövning.

Enligt hänvisningsbestämmelsen i 6 § ska bestämmelserna om anmälan av missnöje tillämpas också i fråga om prejudikatbesvär. Med stöd av 25 kap. 8 § får en missnöjesanmälan återkallas inom den tid som är bestämd för anmälan av missnöje, dvs. senast den sjunde dagen från den dag då tingsrättens avgörande meddelades eller avkunnades. Med stöd av de nämnda bestämmelserna får en ändringssökande som har anmält sitt missnöje med tingsrättens avgörande för att överklaga det genom prejudikatbesvär återkalla sin missnöjesanmälan inom samma utsatta tid. Ändringssökanden får återkalla sin missnöjesanmälan helt och hållet eller så att anmälan efter återkallandet gäller normalt överklagande hos hovrätten. För ändringssökanden behövs det därför inte någon särskild bestämmelse om återkallande av missnöjesanmälan.

Den som gett sitt samtycke till prejudikatbesvaren ska i fråga om återkallandet av sitt samtycke ha samma ställning som ändringssökanden. I 2 mom. föreslås därför en bestämmelse om att samtycket får återtas genom att en underrättelse görs till tingsrätten

inom den tid som föreskrivs för missnöjesanmälan.

Av den föreslagna bestämmelsen följer att den som gett sitt samtycke inte längre kan återkalla det efter det att tidsfristen för återkallandet löpt ut. Ändringssökanden får naturligtvis återta sin fullföljdshandling helt och hållet. I det fallet följs tingsrättens avgörande.

2 §. För att prejudikatbesvär ska prövas i högsta domstolen ska det förutsättas att besvärstillstånd meddelas. Högsta domstolen ska kunna meddela tillstånd till prejudikatbesvär endast om det är viktigt att hänskjuta målet till högsta domstolen med tanke på lagens tillämpning i andra likadana fall eller enhetligheten i rättspraxis. Grunden för meddelande av besvärstillstånd har därmed samma innehåll som det prejudikatfall som anges i 30 kap. 3 § när hovrättens avgörande överklagas. Tillstånd till prejudikatbesvär ska inte kunna meddelas utifrån de övriga grunder som avses i 30 kap. 3 §, dvs. återbrytande och vägande skäl.

Prejudikatsfallet har samma innehåll både i prejudikatbesvär och när hovrättens avgörande överklagas. Den praxis som utformats vid högsta domstolen när 30 kap. tillämpats är därmed relevant också när besvärstillstånd begärs med stöd av bestämmelserna i det föreslagna 30 a kap. Av den exceptionella karaktären hos det föreslagna nya fullföljdsförfarandet följer dock att det blir aktuellt att meddela besvärstillstånd bara när det prejudikat som fås i saken har en verkligt viktig betydelse för rättskipningen. Sådana situationer kan hänföra sig till exempelvis ikraftträdandet av en ny lag eller att ärenden som gäller samma tvistefråga anhängiggörs samtidigt i olika delar av landet. Frågan om när besvärstillstånd ska meddelas blir – på samma sätt som för närvarande – beroende av prövning från fall till fall.

Det kan finnas flera parter i samma mål i tingsrätten och flera separata punkter som berör dem. Det här är typiskt för i synnerhet omfattande brottmål som gäller flera gärningsmän och åtalspunkter. Det kan då uppkomma en situation där någon av parterna i det avgjorda målet anmäler missnöje för att i normal ordning besvara sig hos hovrätten, medan en annan part vill anföra prejudikat-

besvär. Om överklagandena gäller punkter som är helt oberoende av varandra, kan överklagandena undantagsvis differentieras på olika fullföljdsinstanser. Om prejudikatbesvaren däremot inte gäller en helt och hållet självständig punkt, kan besvaren inte prövas i högsta domstolen på grund av sambandet i sak. Frågan om självständighet bör granskas både från sak till sak och från part till part. Exempelvis med anledning av konsekvenserna av verkställigheten av ett avgörande och påförandet av straff är det omöjligt att överklagande som berör samma part kan spridas ut på olika fullföljdsinstanser. I sådana situationer ska högsta domstolen i regel inte kunna meddela besvärstillstånd. Risken för att överklagandet misslyckas av de nämnda orsakerna bärs av ändringssökanden, eftersom det är ändringssökanden som ska besluta om han eller hon överklagar genom prejudikatbesvär.

3 §. En ändringssökande som överklagar tingsrättens avgörande genom prejudikatbesvär ska enligt *1 mom.* på samma sätt som för närvarande anmäla missnöje med avgörandet och samtidigt också uppge att ändring söks genom prejudikatbesvär direkt hos högsta domstolen. Det samtycke av motparten som behövs ska samtidigt förete tingsrätten. Om ändringssökanden inte kan förete samtycket eller om samtycket har återtagits enligt det föreslagna 1 § 2 mom., ska missnöjesanmälan inte kunna godkännas som en anmälan som gäller prejudikatbesvär. Den ska då godkännas som en i 25 kap. 5 § avsedd missnöjesanmälan som gäller besvär hos hovrätten. Om däremot båda parterna överklagar samma sak genom prejudikatbesvär, ska det inte behövas något separat samtycke.

Missnöjesanmälan ska godkännas på samma sätt som för närvarande. Den domare som avgör saken ska därmed fästa uppmärksamhet vid om missnöjesanmälan har gjorts på ett formellt korrekt sätt och om samtycket till prejudikatbesvaren har getts i laga ordning. Domaren ska däremot inte bedöma om det finns eller inte finns en prejudikatfråga i ärendet eller om saken över huvud taget kan föras till högsta domstolen för prövning genom prejudikatbesvär. Högsta domstolen ska göra den bedömningen.

I *2 mom.* föreslås en bestämmelse enligt vilken både ändringssökanden och den motpart som samtyckt till prejudikatbesvaren genast ska underrättas om att missnöjesanmälan som gäller prejudikatbesvär har godkänts. Bestämmelsen är nödvändig för dem, eftersom de genom underrättelsen genast får kännedom om sakens processuella tillstånd med tanke på både den fortsatta handläggningen av själva saken och de tidsfrister för klagan som föreslås i 4 §. Ändringssökanden och motparten ska samtidigt få fullföljdsanvisningar som gäller prejudikatbesvär.

4 §. I 25 kap. 9 § 1 mom. i rättegångsbalken bestäms om överklagande när missnöjesanmälan inte har godkänts i tingsrätten. Enligt bestämmelsen är rättsmedlet klagan hos hovrätten. Samma rättsmedel föreslås också i fråga om tingsrättens avgörande av missnöjesanmälan som gäller prejudikatbesvär. Både ändringssökanden och den som gett sitt samtycke ska ha rätt att anföra klagan, och av skäl som hänför sig till följdriktigheten ska klagan anföras hos högsta domstolen.

I *1 mom.* föreslås därför bli bestämt om rätt att anföra klagan hos högsta domstolen i händelse av att missnöjesanmälan inte har godkänts. Tiden för anförande av klagan ska vara 30 dagar räknat från den dag då tingsrättens avgörande av huvudsaken avkunnades eller meddelades. Om högsta domstolen med anledning av klagan anser att missnöjesanmälan har gjorts i laga ordning, ska den vid behov sätta ut en ny tid för överklagande. Det föreslagna momentet har samma innehåll som 25 kap. 9 § 1 mom.

I *2 mom.* föreslås bestämmelser om den rätt att anföra klagan som den som gett samtycke ska ha. Om missnöjesanmälan som gäller prejudikatbesvär har godkänts, ska en part som inte anser sig ha gett sitt samtycke till prejudikatbesvaren få anföra klagan över godkännandet hos högsta domstolen. Klagan ska anföras inom den tid som anges i 1 mom. Om högsta domstolen anser att klaganden inte har gett sitt samtycke i laga ordning, ska ärendet återförvisas till tingsrätten för att ett nytt beslut om godkännande av missnöjesanmälan ska kunna fattas. Prejudikatbesvaren ska då naturligtvis inte prövas i högsta domstolen. Efter återförvisandet ska tingsrätten

godkänna missnöjesanmälan så att den gäller överklagande hos hovrätten.

5 §. Ändringssökandens motpart ska också inom systemet med prejudikatbesvär kunna lämna in ansökan om motbesvär i enlighet med 25 kap. 14 a §. Också då ska det förut-sättas att högsta domstolen meddelar den som lämnar in ansökan om motbesvär till-stånd till prejudikatbesvär. När frågan om meddelande av besvärstillstånd prövas ska alltså både ansökan som gäller prejudikatbe-svär och ansökan som gäller motbesvär be-dömas separat. Också när det gäller ansökan om motbesvär ska besvärstillstånd få medde-las endast om det är viktigt att få motbesvä-ren prövade av högsta domstolen med tanke på lagens tillämpning i andra likadana fall el-ler enhetligheten i rättspraxis.

Ansökan om motbesvär ska dock anknyta till fullföljdshandlingen i den mening som till ansökan om motbesvär ska förfalla om högs-ta domstolen inte meddelar ändringssökanden besvärstillstånd.

6 §. Trots att prejudikatbesvär principiellt handlar om ett exceptionellt fullföljdsförfarande jämfört med normala besvär, avviker inte förfarandet i sig från det vanliga förfarandet. Huvudregeln är alltså att vid överkla-gande enligt detta kapitel samt vid handlägg-ning av fullföljdshandlingen och ansökan om motbesvär i högsta domstolen ska bestä-melserna i 25 och 30 kap. iaktas i tillämpliga delar. Detta konstateras i det föreslagna 1 mom., och i 2 mom. bestäms om undantag.

Med stöd av hänvisningsbestämmelsen blir t.ex. följande bestämmelser tillämpliga:

- Bestämmelserna om fullföljdanvisningar (25 kap. 3—4 §). Tingsrätten ska därmed ut-över de vanliga fullföljdsanvisningarna också informera om överklagande som gäller pre-judikatbesvär och meddela anvisningar om det.

- Bestämmelserna om anmälan av missnöje (25 kap. 5—10 a §).

- Bestämmelserna om besvärсанvisning (25 kap. 11 §). I besvärсанvisningen ska dessutom redogöras för under vilka förutsätt-ningar besvärstillstånd kan meddelas och hur ändringssökanden ska förfara vid överkla-gandet. Besvärсанvisningen ska innehålla motsvarande redogörelse för den motpart som samtyckt till prejudikatbesvären.

- Bestämmelserna om fullföljande av be-svär (25 kap. 12—14 §).

- Bestämmelserna om motbesvär (25 kap. 14 a—14 c §).

- Bestämmelserna om innehållet i till-ståndsansökan (30 kap. 6 §).

- Bestämmelserna om hur tingsrätten ska förfara när den har tillställts fullföljdshand-lingar (25 kap. 18 §).

När högsta domstolen behandlar prejudi-katbesvär ska den i tillämpliga delar tillämpa samma procedurbestämmelser enligt 30 kap. som när den behandlar besvärstillståndsären-den från hovrätten.

I 2 mom. föreslås för det första en bestäm-melse om tiden för anförande av prejudikatbesvär. Eftersom en av orsakerna till förslaget om införande av prejudikatbesvär är att högsta domstolens prejudikat i fråga om tingsrättens avgörande ska fås snabbt, före-slås en tidsfrist på 30 dagar. Tidsfristen är densamma som när ett avgörande överklagas hos hovrätten, men avviker från tidsfristen för fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen. Fullföljdsskriften ska riktas till högsta domstolen och lämnas in till tingsrät-ten.

1.2 Lagen om insändande av vissa handlingar till domstolar

1 §. Det föreslås att 3 mom. kompletteras i enlighet med det som införandet av prejudi-katbesvär kräver.

1.3 Utsökningsbalken

2 kap. Utsökningsgrunder

12 a §. Tingsrättens dom vid överklagande direkt hos högsta domstolen. Den nya para-grafen föreslås för att i fråga om utsöknings-grunderna skapa klarhet i skillnaden mellan prejudikatbesvär och överklagande från hov-rätten till högsta domstolen. Eftersom preju-dikatbesvär handlar om överklagande av tingsrättens avgörande är det ändamålsenligt att man också vid verkställigheten iakttar de bestämmelser som gäller tingsrättens avgö-rande. I den nya paragrafen föreslås därför en

bestämmelse enligt vilken de bestämmelser i 2 kap. som gäller verkställighet av tingsrätts dom, efter godkännande av missnöjesanmälan ska gälla också sådana avgöranden av tingsrätten som överklagas genom prejudikatbesvär som avses i det föreslagna 30 a kap. i rättegångsbalken.

2 Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft ungefär sex månader efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

3 Förhållande till grundlagen och lagstiftningsordning

Bestämmelserna i grundlagen och de förpliktelser som följer av de internationella konventioner som tryggar de mänskliga rättigheterna har beaktats vid beredningen av förslaget. Dessa förhållanden har granskats närmare i allmänna motiveringen.

Grundlagsutskottet har i sitt utlåtande GrUU 30/2006 ansett att en utveckling av domstolsförfarandet så att hovrätterna lättare kan rikta sina resurser utgående från ärendenas art med tiden kan inverka på behandlingstiderna och därmed bidra till vars och ens rätt enligt 21 § 1 mom. i grundlagen att utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol.

Grundlagsutskottet har i det utlåtande som nämns ovan också konstaterat att när bestämmelserna om behandling av besvär ärenden i hovrätten utvecklas bör man fundera på om det nuvarande, på besvärstillstånd grundade sållningsförfarandet t.ex. kunde ersättas med ett enklare system och om det är nödvändigt att som nu tillämpa sållningsförfarandet eller ett likartat förfarande på alla besvär som kommer upp i hovrätten. Grundlagsutskottet har därmed på ett allmänt plan ansett att system av det slag som nämns ovan utgör garantier för en rättvis rättegång enligt grundlagen och människorättskonventionerna.

Det föreslagna förfarandet med tillstånd till fortsatt handläggning begränsar inte rätten att överklaga, eftersom alla avgöranden av tingsrätten ska få överklagas hos hovrätten och alla besvär, också sådana som omfattas av tillståndssystemet, kommer att prövas och riktigheten hos tingsrätts avgörande kommer att klarläggas. Tillståndsförfarandet kompletterar kraven på en rättvis rättegång.

Det föreslagna systemet med tillstånd till fortsatt handläggning har ett tydligt och noggrant avgränsat tillämpningsområde. Systemet ska tillämpas endast i sådana besvär ärenden som anges i lagen. Tillståndsgrunderna anges i lagen och de är så objektiva, noggrant avgränsade och exakt formulerade som möjligt. Tillstånd ska alltid meddelas, om det finns grund för det.

I denna proposition föreslås också vissa ändringar av bestämmelserna om när huvudförhandling ska hållas. Ändringarna är små och avsikten är att göra det möjligt att beakta målets art också vid den fortsatta behandlingen av besvär ärenden. Ändringarna har utarbetats med beaktande av den rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna som gäller domstolsförhandling.

Den föreslagna möjligheten att i vissa fall förbigå hovrättsförhandlingen grundar sig på parternas medverkan och begränsar inte rätten att överklaga. Förslagen innebär inte heller att domstolsväsendets allmänna struktur ändras.

De föreslagna lagarna står i samklang med grundlagen och de internationella människorättsförpliktelser som är bindande för Finland. Lagarna kan antas i vanlig lagstiftningsordning.

I denna proposition föreslås ändringar av vissa centrala bestämmelser om rättegångsförfarandet. Rätten till en rättvis rättegång tryggas i grundlagen. Det är därför önskvärt att riksdagens grundlagsutskott yttrar sig om propositionen.

Med stöd av vad som ovan anförts föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

Lagförslag

1.

Lag**om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 26 kap. 1 a §, 1 b § och mellanrubriken före den, mellanrubriken före 2 §, och 2 a §, sådana de lyder i lag 381/2003,
ändras 2 kap. 8 § 2 mom. 1 punkten, 12 kap. 16 § 1 mom., 25 kap. 14 b § och 15 § 1 mom., rubriken för 26 kap., samt 2, 3 och 13—16 §,
 sådana de lyder, 2 kap. 8 § 2 mom. 1 punkten, 25 kap. 14 b § och 15 § 1 mom. samt 26 kap. 2 och 3 § i nämnda lag 381/2003, 12 kap. 16 § 1 mom. i lag 1052/1991, rubriken för 26 kap. i lag 165/1998, 26 kap. 13 och 14 § i nämnda lagar 165/1998 och 381/2003 samt 26 kap. 15 och 16 § i nämnda lag 165/1998, samt
fogas till 25 kap. 11 § 2 mom. en ny 4 a-punkt, till lagen ett nytt 25 a kap., till 26 kap. en ny 14 a § och till lagen ett nytt 30 a kap. som följer:

2 kap.

Om domförhet

8 §

En ledamot kan dock ensam
 1) besluta att tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas,

12 kap.

Om parterna

16 §

En part mot vilken en tredskodom har meddelats får inte överklaga domen. Detta ska meddelas i tredskodomen, och samtidigt ska det ges anvisningar om inom vilken tid och vid vilken domstol återvinning ska sökas.

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

11 §

I besväransvisningen ska nämnas fullföljdsdomstolen och den dag då besvärstiden löper ut. I besväransvisningen ska redogöras för bestämmelserna om fullföljande av besvär, tillstånd till fortsatt handläggning och grunderna för tillståndet samt om besvärsskriftens innehåll och bilagor. Besväransvisningen ska dessutom innehålla motsvarande uppgifter om motbesvär och prejudikatbesvär enligt vad som föreskrivs i 14 a—14 c § och i 30 a kap.

14 b §

Motbesvären förfaller om besvären återkallas, förfaller eller avvisas eller om ändringsökanden inte meddelas tillstånd till fortsatt

handläggning. Motbesvären förfaller dock inte, om besvären återkallas först vid huvudförhandlingen.

15 §

I besvärsskriften, som ska ställas till hovrätten, ska anges

4 a) grunden för att tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas i ett mål som avses i 25 a kap. 5—8 § och skälen till att ändringssökanden anser att det finns grund för tillståndet, om inte dessa annars framgår av besvärsskriften,

25 a kap.

Om inledande av förberedelsen av ett besvärssakande vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

Allmänna bestämmelser

1 §

I detta kapitel föreskrivs om inledande av förberedelsen av ett besvärssakande vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning och om meddelande av detta tillstånd.

Om det inte krävs tillstånd till fortsatt handläggning i ett besvärssakande eller om tillstånd meddelas på de grunder som anges i 11 §, fortsätter handläggningen av ärendet så som anges i 26 kap.

Om tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas, står tingsrättens avgörande fast.

Inledande av förberedelsen

2 §

Förberedelsen av ett besvärssakande i hovrätten inleds när besvärsskriften inkommer från tingsrätten. För förberedelsen svarar en ledamot (*för förberedelsen ansvarig ledamot*).

3 §

Om besvären är bristfälliga och en komplettering är nödvändig för att rättegången ska kunna föras vidare, ska ändringssökanden uppmanas att avhjälpa bristen inom den tid hovrätten har satt ut. Samtidigt ska änd-

ringssökanden upplysas om vad påföljden kan bli om uppmaningen inte följs.

Om besvären är bristfälliga också efter det att de har kompletterats, får parten av särskilda skäl ges ett nytt tillfälle att komplettera dem.

4 §

Om ändringssökanden inte följer en uppmaning att komplettera besvären och de är så bristfälliga att de inte kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten, ska besvären avvisas.

Hovrätten ska genast avvisa besvären, om det finns något annat hinder för att pröva dem än ett sådant som avses i 3 §.

Tillstånd till fortsatt handläggning

5 §

I ett tvistemål behövs tillstånd till fortsatt handläggning, om tingsrättens avgörande går parten emot endast i fråga om en fordran och skillnaden mellan det som yrkas i besvärsskriften och tingsrättens domslut (*förlustvärde*) inte överstiger 10 000 euro. När förlustvärdets belopp räknas ut beaktas inte rättegångskostnader eller ränta på det belopp som yrkas.

6 §

Svaranden behöver tillstånd till fortsatt handläggning i ett brottmål, om inte svaranden har dömts till strängare straff än fängelse i fyra månader. När straffets stränghet bedöms beaktas inte böter eller andra straffrättsliga påföljder som har dömts ut utöver fängelse.

Svaranden i behöver dock inte i ett brottmål tillstånd till fortsatt handläggning, om

- 1) svaranden har dömts till avsättning,
- 2) svaranden har dömts till förverkandepåföljd, om beloppet av den vinning eller värdet av den egendom eller det föremål som ska förverkas till staten eller det värde som ska förverkas i stället för dem överstiger 10 000 euro, eller
- 3) svaranden har dömts till samfundsbot vars belopp överstiger 10 000 euro, eller
- 4) allmänna åklagaren enligt 7 § inte behöver tillstånd till fortsatt handläggning i målet.

Om besvären också gäller ett privaträttsligt anspråk som grundar sig på den gärning som avses i åtalet och anspråkets förlustvärde överstiger 10 000 euro, behövs det i ett brottmål inte tillstånd till fortsatt handläggning i fråga om samma gärning.

7 §

Allmänna åklagaren behöver tillstånd till fortsatt handläggning, om det inte för det brott som besvären gäller under de omständigheter som anges i åtalet föreskrivs strängare straff än böter eller fängelse i högst två år.

Allmänna åklagaren behöver inte tillstånd till fortsatt handläggning när ändring söks till förmån för svaranden.

8 §

I ett brottmål behöver målsäganden tillstånd till fortsatt handläggning, om besvären gäller ett brott som avses i 7 § 1 mom. Målsäganden behöver dock inte sådant tillstånd, om besvären också gäller ett privaträttsligt anspråk som grundar sig på den gärning som avses i åtalet och vars förlustvärde överstiger 10 000 euro.

9 §

Tillstånd till fortsatt handläggning behövs inte

- 1) i militära rättegångsärenden,
- 2) i ärenden som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för böter,
- 3) i ärenden som gäller meddelande, upphävande eller förlängning av näringsförbud,
- 4) i ärenden som gäller meddelande, upphävande eller ändring av besöksförbud,
- 5) i ärenden som gäller underhåll för barn,
- 6) i ärenden som har handlagts enligt 8 kap.

10 §

Om ändringsyrkandet endast gäller rättegångskostnader, kostnader som betalats av statsmedel eller vite som dömts ut, behövs tillstånd till fortsatt handläggning. Tillstånd till fortsatt handläggning behövs också när ändringsyrkandet gäller enbart beslut om verkställighet av reststraff på grund av brott mot tillsynsbestämmelserna.

11 §

Tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas, om

- 1) det finns anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt,
- 2) det inte är möjligt att bedöma om tingsrättens domslut är riktigt utan att tillstånd till fortsatt handläggning meddelas,
- 3) det är viktigt att meddela tillstånd med tanke på lagens tillämpning i andra likadana mål, eller om
- 4) det finns andra vägande skäl till att meddela tillstånd.

Tillstånd till fortsatt handläggning behöver dock inte meddelas med stöd av 1 mom. 1 punkten enbart för att bedöma bevisningen på nytt, om det inte utifrån de omständigheter som anges i besvären finns grundad anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt.

12 §

Tillståndet till fortsatt handläggning får begränsas till att gälla en del av tingsrättens avgörande. Frågan om meddelande av sådant tillstånd i målet i övrigt får då överföras för att avgöras i samband med behandlingen av besvären.

Förfarandet när tillstånd till fortsatt handläggning meddelas

13 §

Innan hovrätten avgör ett ärende om tillstånd till fortsatt handläggning, ska den vid behov uppmana ändringssökandens motpart att skriftligt bemöta besvären.

14 §

Hovrätten avgör i skriftligt förfarande frågan om tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas utifrån tingsrättens avgörande, besvären, ett eventuellt bemötande och vid behov också det övriga rättegångsmaterialet.

Ärendet får avgöras utan föredragning.

15 §

Om tillstånd till fortsatt handläggning meddelas, ska ändringssökanden och ändringssökandens motpart underrättas.

16 §

I fråga om förfarandet i ärenden som gäller tillstånd till fortsatt handläggning iakttas i övrigt 26 kap. i tillämpliga delar.

17 §

Om tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas, ska det framgå av beslutet att

1) samtliga de tillståndsgrunder som anges i 11 § har prövats,

2) tillstånd inte har meddelats, och att

3) tingsrättens avgörande står fast.

Till beslutet ska fogas en redogörelse för parternas yrkanden och bemötanden.

18 §

Tillstånd till fortsatt handläggning meddelas, om någon av ledamöterna i den avgörande sammansättningen anser att tillstånd ska meddelas.

Ändringssökande

19 §

Ett beslut genom vilket tillstånd till fortsatt handläggning har meddelats får inte överklagas.

26 kap.

**Om fortsatt handläggning av besvär-
ärenden i hovrätten**

2 §

I ett brottmål kan hovrätten till förmån för svaranden ändra tingsrättens dom med anledning av ett straffyrkande också i det fall att endast allmänna åklagaren har sökt ändring i domen.

Om ändring i tingsrättens dom i ett brottmål söks endast i fråga om straffpåföljden, får hovrätten inte utan särskilda skäl pröva om svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom eller henne.

3 §

Ändringssökandens motpart ska uppmanas att skriftligt bemöta besvären inom en av hovrätten utsatt tid. Bemötande behöver inte begäras, om bemötande har begärts när frå-

gan om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning behandlades eller om besvären avvisas med stöd av 25 a kap. 4 §, eller om det är uppenbart onödigt att begära bemötande.

När bemötande begärs ska besvären och de handlingar som fogats till dem delges. Hovrätten kan dessutom bestämma vilken fråga motparten särskilt ska uttala sig om i bemötandet.

13 §

Vid huvudförhandlingen i hovrätten hörs parter, vittnen och sakkunniga och tas annan utredning emot.

Huvudförhandlingen kan begränsas så att den endast gäller en del av det som besvär anförts över.

Huvudförhandlingen ska vid behov hållas på någon annan ort inom hovrättens domkrets än den ort där hovrätten har sitt säte. Av särskilda skäl får huvudförhandling också hållas på en ort utanför hovrättens domkrets.

14 §

Hovrätten ska hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det.

Huvudförhandling behöver dock inte hållas, om muntlig bevisning enligt 15 § 1 mom. inte behöver tas emot på grund av att det inte kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten bedömt bevisningen på riktigt sätt och om det också i övrigt är klart onödigt att hålla huvudförhandling, särskilt med beaktande av målets art och dess betydelse för parten.

Hovrätten ska hålla huvudförhandling på begäran av allmänna åklagaren, om muntlig bevisning enligt 15 § ska tas emot i målet, och också i övriga fall när hovrätten anser att det är nödvändigt.

Bestämmelserna i 1 och 2 mom. ska beaktas också vid behandlingen av besvär i ett ansökningsärende.

14 a §

Hovrätten får självmant hålla huvudförhandling när den anser att det är nödvändigt.

15 §

Om huvudförhandling hålls och ärendet gäller tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning, ska den muntliga bevisning som har tagits emot i tingsrätten tas emot på nytt till behövliga delar, om det inte finns något hinder för det. Bevisningen behöver inte tas emot på nytt, om det inte utifrån det rättegångsmaterial som avses i 12 § bedömt som en helhet kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten har bedömt bevisningen på riktigt sätt.

Bestämmelserna om bedömning av tilltron till muntlig bevisning tillämpas också på tingsrättens bedömning av tilltron till de iakttagelser som tingsrätten har gjort när den har förrettat syn.

I hovrätten tas också ny muntlig bevisning emot vid huvudförhandlingen.

16 §

Om muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten inte tas emot på nytt i hovrätten, får tingsrättens avgörande ändras för denna bevisnings del bara om bevisningen inte längre kan tas emot på nytt. Avgörandet på ett straffyrkande får dock ändras till förmån för svaranden i brottmålet.

30 a kap.

Om prejudikatbesvär

1 §

Ett avgörande av tingsrätten får överklagas hos högsta domstolen i stället för hos hovrätten, om högsta domstolen meddelar besvärstillstånd (*prejudikatbesvär*).

Prejudikatbesvär får inte anföras, om inte ändringssökandens motpart har gett muntlig eller skriftligt samtycke till det i tingsrätten. Samtycket får återtas genom att en underrättelse görs till tingsrätten inom den tid som föreskrivs för missnöjesanmälan.

2 §

Högsta domstolen får meddela tillstånd till prejudikatbesvär endast om det är viktigt att hänskjuta målet till högsta domstolen med tanke på lagens tillämpning i andra likadana fall eller enhetligheten i rättspraxis.

3 §

En ändringssökande som vill överklaga tingsrättens avgörande genom prejudikatbesvär ska uppge detta när missnöjesanmälan görs och samtidigt förete motpartens samtycke enligt 1 § 2 mom. Om motparten inte ger sitt samtycke eller om samtycket har återtagits på föreskrivet sätt, godkänns missnöjesanmälan som en sådan anmälan som avses i 25 kap. 5 §.

Ändringssökanden och motparten ska genast underrättas om att missnöjesanmälan som gäller prejudikatbesvär har godkänts och vad som ska iaktas vid överklagandet.

4 §

Om missnöjesanmälan inte har godkänts, får klagan över detta anföras hos högsta domstolen. Klagoskriften ska lämnas in till tingsrättens kansli inom trettio dagar från den dag då tingsrättens avgörande avkunnades eller meddelades. Om högsta domstolen anser att missnöjesanmälan har skett i laga ordning, ska den vid behov sätta ut en ny tid för överklagande.

Om missnöjesanmälan som gäller prejudikatbesvär har godkänts, får en motpart som inte anser sig ha gett sitt samtycke till prejudikatbesvären anföras klagan över godkännandet hos högsta domstolen. Klagoskriften ska lämnas in till tingsrättens kansli inom den tid som anges i 1 mom. Om högsta domstolen anser att samtycke inte har getts i laga ordning, återförvisas ärendet till tingsrätten för att ett nytt beslut om godkännande av missnöjesanmälan ska kunna fattas.

5 §

Ändringssökandens motpart får överklaga tingsrättens avgörande så som anges i 25 kap. 14 a §, om högsta domstolen meddelar ändringssökanden tillstånd till prejudikatbesvär enligt 2 §. Ansökan om motbesvär förfaller, om inte högsta domstolen meddelar ändringssökanden besvärstillstånd.

6 §

Bestämmelserna i 25 kap. om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt och bestämmelserna i 30 kap. om fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen i ärenden som hovrätten har avgjort som fullföljdsinstans

ska dessutom iakttas i tillämpliga delar vid överklagande enligt detta kapitel.

Tiden för anförande av prejudikatbesvär är 30 dagar från den dag då tingsrättens avgörande avkunnades eller meddelades. Fullföljdsskriften ska riktas till högsta domstolen och lämnas in till tingsrättens kansli.

Denna lag träder i kraft den 20 .
Denna lag tillämpas på tvistemål, brottmål och ansökningsärenden, om det överklagade avgörandet har meddelats eller avkunnats i tingsrätten efter lagens ikraftträdande.

2.

Lag**om ändring av 1 § i lagen om insändande av vissa handlingar till domstolar**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 7 maj 1965 om insändande av vissa handlingar till domstolar
(248/1965) 1 § 3 mom., sådant det lyder i lag 204/1997, som följer:

1 § -----	i rättegångsbalken, till tingsrätten genom förmedling av riksåklagaren och övriga handlingar så som högsta domstolen bestämmer.
Till hovrätten adresserade handlingar som nämns i 1 mom. får av allmänna åklagaren skickas med posten eller genom bud. Till högsta domstolen adresserade fullföljdshandlingar ska allmänna åklagaren skicka till hovrätten eller, vid överklagande enligt 30 a kap.	----- Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag**om ändring av 2 kap. i utsökningsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 2 kap. i utsökningsbalken av den 15 juni 2007 (705/2007) en ny 12 a § som följer:

2 kap.	tingsrätten som överklagas direkt hos högsta domstolen i enlighet med 30 a kap. i rättegångsbalken.
Utsökningsgrunder	
<i>Domars laga kraft</i>	
12 a §	Denna lag träder i kraft den 20 .

*Tingsrättens dom vid överklagande direkt
hos högsta domstolen*

Bestämmelserna i 3—8 § gäller också ett
sådant icke lagakraftvunnet avgörande av _____

Helsingfors den 26 juni 2009

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Tuija Brax*

*Bilaga
Parallelltext*

1.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 26 kap. 1 a §, 1 b § och mellanrubriken före den, mellanrubriken före 2 §, och 2 a §, sådana de lyder i lag 381/2003,
ändras 2 kap. 8 § 2 mom. 1 punkten, 12 kap. 16 § 1 mom., 25 kap. 14 b § och 15 § 1 mom., rubriken för 26 kap., samt 2, 3 och 13—16 §,
sådana de lyder, 2 kap. 8 § 2 mom. 1 punkten, 25 kap. 14 b § och 15 § 1 mom. samt 26 kap. 2 och 3 § i nämnda lag 381/2003, 12 kap. 16 § 1 mom. i lag 1052/1991, rubriken för 26 kap. i lag 165/1998, 26 kap. 13 och 14 § i nämnda lagar 165/1998 och 381/2003 samt 26 kap. 15 och 16 § i nämnda lag 165/1998, samt
fogas till 25 kap. 11 § 2 mom. en ny 4 a-punkt, till lagen ett nytt 25 a kap., till 26 kap. en ny 14 a § och till lagen ett nytt 30 a kap. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

Om domförhet

8 §

En ledamot kan dock ensam
1) i ett förfarande enligt 26 kap. 2 § besluta
att behandlingen av besvär skall fortsätta,

2 kap.

Om domförhet

8 §

En ledamot kan dock ensam
1) *besluta att tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas,*

12 kap.

Om parterna

16 §

En part mot vilken en tredskodom har meddelats får inte överklaga domen hos *hovrätten*. Detta ska meddelas i tredskodomen, och samtidigt ska det ges anvisningar om inom vilken tid och vid vilken domstol återvinning ska sökas.

12 kap.

Om parterna

16 §

En part mot vilken en tredskodom har meddelats får inte överklaga domen. Detta ska meddelas i tredskodomen, och samtidigt ska det ges anvisningar om inom vilken tid och vid vilken domstol återvinning ska sökas.

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

11 §

I besvärсанvisningen ska nämnas fullföljdsdomstolen och den dag då besvärstiden löper ut. I besvärсанvisningen ska redogöras för bestämmelserna om fullföljande av besvär samt om besvärsskriftens innehåll och bilagor. Besvärсанvisningen ska dessutom innehålla motsvarande uppgifter om motbesvär och prejudikatbesvär enligt vad som föreskrivs i 14 a—14 c §.

14 b §

Motbesvärerna förfaller om besvärerna återkallas, förfaller eller avvisas eller om besvärerna inte upptas till vidare prövning. Motbesvärerna förfaller dock inte, om besvärerna återkallas först vid huvudförhandlingen.

15 §

I besvärsskriften, som ska ställas till hovrätten, ska anges

(uusi)

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

11 §

I besvärсанvisningen ska nämnas fullföljdsdomstolen och den dag då besvärstiden löper ut. I besvärсанvisningen ska redogöras för bestämmelserna om fullföljande av besvär, *tillstånd till fortsatt handläggning och grunderna för tillståndet* samt om besvärsskriftens innehåll och bilagor. Besvärсанvisningen ska dessutom innehålla motsvarande uppgifter om motbesvär *och prejudikatbesvär* enligt vad som föreskrivs i 14 a—14 c § och i 30 a kap.

14 b §

Motbesvärerna förfaller om besvärerna återkallas, förfaller eller avvisas eller om *ändringsökanden inte meddelas tillstånd till fortsatt handläggning*. Motbesvärerna förfaller dock inte, om besvärerna återkallas först vid huvudförhandlingen.

15 §

I besvärsskriften, som ska ställas till hovrätten, ska anges

4 a) grunden för att tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas i ett mål som avses i 25 a kap. 5—8 § och skälen till att ändringsökanden anser att det finns grund för tillståndet, om inte dessa annars framgår av besvärsskriften,

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

(ny)

25 a kap.

Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

(ny)

Allmänna bestämmelser

1 §

I detta kapitel föreskrivs om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning och om meddelande av detta tillstånd.

Om det inte krävs tillstånd till fortsatt handläggning i ett besvärssärende eller om tillstånd meddelas på de grunder som anges i 11 §, fortsätter handläggningen av ärendet så som anges i 26 kap.

Om tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas, står tingsrättens avgörande fast.

(ny)

Inledande av förberedelsen

2 §

*Förberedelsen av ett besvärssärende i hovrätten inleds när besvärsskriften inkommer från tingsrätten. För förberedelsen svarar en ledamot (**för förberedelsen ansvarig ledamot**).*

(ny)

3 §

Om besvären är bristfälliga och en komplettering är nödvändig för att rättegången ska kunna föras vidare, ska ändringssökanden uppmanas att avhjälpa bristen inom den tid hovrätten har satt ut. Samtidigt ska ändringssökanden upplysas om vad påföljden kan bli om uppmaningen inte följs.

Om besvären är bristfälliga också efter det att de har kompletterats, får parten av särskilda skäl ges ett nytt tillfälle att komplettera dem.

(ny)

4 §

Om ändringssökanden inte följer en uppmaning att komplettera besvären och de är så bristfälliga att de inte kan läggas till grund för en rättegång i hovrätten, ska besvären avvisas.

Hovrätten ska genast avvisa besvären, om det finns något annat hinder för att pröva dem än ett sådant som avses i 3 §.

(ny)

Tillstånd till fortsatt handläggning

5 §

*I ett tvistemål behövs tillstånd till fortsatt handläggning, om tingsrättens avgörande går parten emot endast i fråga om en fordran och skillnaden mellan det som yrkas i besvärsskriften och tingsrättens domslut (**förlustvärde**) inte överstiger 10 000 euro. När förlustvärdets belopp räknas ut beaktas inte rättegångskostnader eller ränta på det belopp som yrkas.*

(ny)

6 §

Svaranden behöver tillstånd till fortsatt handläggning i ett brottmål, om inte svaranden har dömts till strängare straff än fängelse i fyra månader. När straffets stränghet bedöms beaktas inte böter eller andra straffrättsliga påföljder som har dömts ut utöver fängelse.

Svaranden i behöver dock inte i ett brottmål tillstånd till fortsatt handläggning, om

1) svaranden har dömts till avsättning,

2) svaranden har dömts till förverkandepåföljd, om beloppet av den vinning eller värdet av den egendom eller det föremål som ska förverkas till staten eller det värde som ska förverkas i stället för dem överstiger 10 000 euro, eller

3) svaranden har dömts till samfundsbot vars belopp överstiger 10 000 euro, eller

4) allmänna åklagaren enligt 7 § inte behöver tillstånd till fortsatt handläggning i målet.

Om besvären också gäller ett privaträttsligt anspråk som grundar sig på den gärning som avses i åtalet och anspråkets förlustvärde

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

överstiger 10 000 euro, behövs det i ett brottmål inte tillstånd till fortsatt handläggning i fråga om samma gärning.

(ny)

7 §

Allmänna åklagaren behöver tillstånd till fortsatt handläggning, om det inte för det brott som besvären gäller under de omständigheter som anges i åtalet föreskrivs strängare straff än böter eller fängelse i högst två år.

Allmänna åklagaren behöver inte tillstånd till fortsatt handläggning när ändring söks till förmån för svaranden.

(ny)

8 §

I ett brottmål behöver målsäganden tillstånd till fortsatt handläggning, om besvären gäller ett brott som avses i 7 § 1 mom. Målsäganden behöver dock inte sådant tillstånd, om besvären också gäller ett privaträttsligt anspråk som grundar sig på den gärning som avses i åtalet och vars förlustvärde överstiger 10 000 euro.

(ny)

9 §

Tillstånd till fortsatt handläggning behövs inte

- 1) i militära rättegångsärenden,
- 2) i ärenden som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för böter,
- 3) i ärenden som gäller meddelande, upphävande eller förlängning av näringsförbud,
- 4) i ärenden som gäller meddelande, upphävande eller ändring av besöksförbud,
- 5) i ärenden som gäller underhåll för barn,
- 6) i ärenden som har handlagts enligt 8 kap.

(ny)

10 §

Om ändringsyrkandet endast gäller rättegångskostnader, kostnader som betalats av statsmedel eller vite som dömts ut, behövs tillstånd till fortsatt handläggning. Tillstånd

till fortsatt handläggning behövs också när ändringsyrkandet gäller enbart beslut om verkställighet av reststraff på grund av brott mot tillsynsbestämmelserna.

(ny)

11 §

Tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas, om

1) det finns anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt,

2) det inte är möjligt att bedöma om tingsrättens domslut är riktigt utan att tillstånd till fortsatt handläggning meddelas,

3) det är viktigt att meddela tillstånd med tanke på lagens tillämpning i andra likadana mål, eller om

4) det finns andra vägande skäl till att meddela tillstånd.

Tillstånd till fortsatt handläggning behöver dock inte meddelas med stöd av 1 mom. I punkten enbart för att bedöma bevisningen på nytt, om det inte utifrån de omständigheter som anges i besvären finns grundad anledning att betvivla att tingsrättens domslut är riktigt.

(ny)

12 §

Tillståndet till fortsatt handläggning får begränsas till att gälla en del av tingsrättens avgörande. Frågan om meddelande av sådant tillstånd i målet i övrigt får då överföras för att avgöras i samband med behandlingen av besvären.

(ny)

Förfarandet när tillstånd till fortsatt handläggning meddelas

13 §

Innan hovrätten avgör ett ärende om tillstånd till fortsatt handläggning, ska den vid behov uppmana ändringssökandens motpart att skriftligt bemöta besvären.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

(ny)

14 §

Hovrätten avgör i skriftligt förfarande frågan om tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas utifrån tingsrättens avgörande, besvären, ett eventuellt bemötande och vid behov också det övriga rättegångsmaterialet. Ärendet får avgöras utan föredragning.

(ny)

15 §

Om tillstånd till fortsatt handläggning meddelas, ska ändringssökanden och ändringssökandens motpart underrättas.

(ny)

16 §

I fråga om förfarandet i ärenden som gäller tillstånd till fortsatt handläggning iakttas i övrigt 26 kap. i tillämpliga delar.

(ny)

17 §

Om tillstånd till fortsatt handläggning inte meddelas, ska det framgå av beslutet att

- 1) samtliga de tillståndsgrunder som anges i 11 § har prövats,
- 2) tillstånd inte har meddelats, och att
- 3) tingsrättens avgörande står fast.

Till beslutet ska fogas en redogörelse för parternas yrkanden och bemötanden.

(ny)

18 §

Tillstånd till fortsatt handläggning meddelas, om någon av ledamöterna i den avgörande sammansättningen anser att tillstånd ska meddelas.

(ny)

Ändringssökande

19 §

Ett beslut genom vilket tillstånd till fortsatt handläggning har meddelats får inte överklagas.

26 kap.

Om behandlingen av besvärssärende i hovrätten

1 a §

I ett brottmål kan hovrätten ändra tingsrättens dom med anledning av ett straffyrkande till förmån för svaranden också i det fall att endast allmänna åklagaren har sökt ändring i domen.

Om ändring i tingsrättens dom i ett brottmål söks endast i fråga om straffpåföljden, får hovrätten inte utan särskilda skäl pröva om svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom eller henne.

Inledande av förberedelsen

1 b §

*Förberedelsen av ett ärende i hovrätten inleds när besvärsskriften anländer från tingsrätten. För förberedelsen svarar en ledamot **(för förberedelsen ansvarig ledamot)**.*

Om besvären är bristfälliga och en komplettering är nödvändig för att rättegången skall kunna föras vidare, skall ändringssökanden uppmanas att avhjälpa bristen inom en av hovrätten utsatt tid. Samtidigt skall påföljden för försummelse av uppmaningen meddelas.

Av särskilda skäl får en part vars besvär också efter komplettering är bristfälliga ges ett nytt tillfälle att komplettera dem.

Om ändringssökanden inte iakttar uppmaningen och besvären är så bristfälliga att de inte kan läggas till grund för rättegång i hovrätten, skall besvären avvisas.

Hovrätten skall omedelbart avvisa besvären, om det finns något annat än i 2—4 mom. avsett hinder för att pröva dem.

26 kap.

Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

(upphävs)

(upphävs)

Sållningsförfarande

(upphävs)

2 §

Hovrätten beslutar först om besvären tas upp till vidare prövning (sållningsförfarande). Prövningen av besvären fortsätter inte, om hovrätten enhälligt konstaterar att det är klart att

- 1) huvudförhandling med stöd av 15 § inte behöver hållas i saken,
- 2) tingsrättens avgörande eller det förfarande som har iakttagits där inte är oriktigt, och att
- 3) en parts rättsskydd med beaktande av sakens natur inte heller av någon annan orsak förutsätter att behandlingen av besvären fortsätter.

Ett beslut om att prövningen av besvären inte fortsätter kan fattas också senare under förberedelsen och det kan gälla också en del av besvären.

2 a §

Vid sållningsförfarande beaktas såsom rättegångsmaterial besvären och tingsrättens avgörande samt ett bemötande som eventuellt har begärts.

Vid behov skall innehållet i den bevisning som har tagits emot i tingsrätten klarläggas med hjälp av bevisinspelningen.

Vid sållningsförfarande kan saken avgöras utan föredragning.

Om beslut fattas om fortsatt prövning av besvären iaktas vad som föreskrivs nedan i detta kapitel.

3 §

Ändringssökandens motpart skall uppmanas att skriftligt bemöta besvären inom en av hovrätten utsatt tid. I samband med uppmaningen skall besvären och därtill fogade handlingar delges. Hovrätten kan dessutom bestämma vilken fråga motparten särskilt skall uttala sig om i bemötandet.

2 §

I ett brottmål kan hovrätten till förmån för svaranden ändra tingsrättens dom med anledning av ett straffyrkande också i det fall att endast allmänna åklagaren har sökt ändring i domen.

Om ändring i tingsrättens dom i ett brottmål söks endast i fråga om straffpåföljden, får hovrätten inte utan särskilda skäl pröva om svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom eller henne.

(upphävs)

3 §

Ändringssökandens motpart ska uppmanas att skriftligt bemöta besvären inom en av hovrätten utsatt tid. *Bemötande behöver inte begäras, om bemötande har begärts när frågan om meddelande av tillstånd till fortsatt handläggning behandlades eller om besvären avvisas med stöd av 25 a kap. 4 §, eller om*

Vid behov kan bemötande begäras innan besvären har behandlats enligt 2 §.

Bemötande begärs inte om besvären avvissas med stöd av 1 b §.

13 §

Vid hovrättens huvudförhandling hörs *muntligen* parter, vittnen och sakkunniga samt mottas annan utredning.

Huvudförhandlingen kan begränsas så att den endast gäller en *sådan* del av besvären som kan avgöras separat.

Huvudförhandlingen skall vid behov hållas på någon annan ort inom hovrättens domkrets än den ort där hovrätten har sitt säte.

14 §

Hovrätten skall hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det.

Av skäl som avses i 1 mom. behöver huvudförhandling emellertid inte hållas, om

1) i tvistemål, där förlikning är tillåten, motparten har medgivit ändringssökandens ändringsyrkande,

2) i brottmål endast svaranden har krävt huvudförhandling och målet avgörs i enlighet med hans yrkanden,

3) den som krävt huvudförhandling har nöjt sig med tingsrättens avgörande och avgörandet inte ändras till hans nackdel,

4) besvären är uppenbart ogrundade,

5) i målet endast avgörs en fråga som gäller rättegången, eller

6) det av någon annan orsak är klart onödigt att hålla sådan.

Vad som bestäms i 1 mom. samt i 2 mom. 1 och 3—6 punkten skall i tillämpliga delar också iakttas vid behandlingen av besvär i ansökningsärenden.

det är uppenbart onödigt att begära bemötande.

När bemötande begärs ska besvären och de handlingar som fogats till dem delges. Hovrätten kan dessutom bestämma vilken fråga motparten särskilt ska uttala sig om i bemötandet.

(3 mom. upphävs)

13 §

Vid huvudförhandlingen i hovrätten hörs parter, vittnen och sakkunniga och tas annan utredning emot.

Huvudförhandlingen kan begränsas så att den endast gäller en del av *det som besvär anförts över*.

Huvudförhandlingen ska vid behov hållas på någon annan ort inom hovrättens domkrets än den ort där hovrätten har sitt säte. *Av särskilda skäl får huvudförhandling också hållas på en ort utanför hovrättens domkrets.*

14 §

Hovrätten ska hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det.

Huvudförhandling behöver dock inte hållas, om muntlig bevisning enligt 15 § 1 mom. inte behöver tas emot på grund av att det inte kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten bedömt bevisningen på riktigt sätt och om det också i övrigt är klart onödigt att hålla huvudförhandling, särskilt med beaktande av målets art och dess betydelse för parten.

Hovrätten ska hålla huvudförhandling på begäran av allmänna åklagaren, om muntlig bevisning enligt 15 § ska tas emot i målet, och också i övriga fall när hovrätten anser att det är nödvändigt.

Bestämmelserna i 1 och 2 mom. ska beaktas också vid behandlingen av besvär i ett ansökningsärende.

15 §

Hovrätten skall hålla huvudförhandling oberoende av ett yrkande på sådan, om avgörandet av saken beror på tilltron till muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten eller till iakttagelser som gjorts när tingsrätten förrättat syn eller på ny muntlig bevisning som tas emot i hovrätten. I tingsrätten mottagen bevisning skall därvid tas emot i behövliga delar och syn förrättas på nytt vid huvudförhandlingen, om inte något hinder föreligger.

Om bevisning som avses i 1 mom. inte kan tas emot på nytt vid huvudförhandlingen, får tingsrättens avgörande inte ändras till denna del, om inte bevisningen av något annat skäl bör bedömas på ett annat sätt. Avgörandet på ett straffyrkande får dock ändras till förmån för svaranden i brottmålet.

16 §

Hovrätten kan också i andra fall hålla huvudförhandling när den anser att det behövs.

(ny)

15 §

Om huvudförhandling hålls och ärendet gäller tingsrättens bedömning av tilltron till muntlig bevisning, ska den muntliga bevisning som har tagits emot i tingsrätten tas emot på nytt till behövliga delar, om det inte finns något hinder för det. Bevisningen behöver inte tas emot på nytt, om det inte utifrån det rättegångsmaterial som avses i 12 § bedömt som en helhet kan finnas något rimligt tvivel om att tingsrätten har bedömt bevisningen på riktigt sätt.

Bestämmelserna om bedömning av tilltron till muntlig bevisning tillämpas också på tingsrättens bedömning av tilltron till de iakttagelser som tingsrätten har gjort när den har förrättat syn.

I hovrätten tas också ny muntlig bevisning emot vid huvudförhandlingen.

16 §

Om muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten inte tas emot på nytt i hovrätten, får tingsrättens avgörande ändras för denna bevisnings del bara om bevisningen inte längre kan tas emot på nytt. Avgörandet på ett straffyrkande får dock ändras till förmån för svaranden i brottmålet.

30 a kap.

Om prejudikatbesvär

(ny)

1 §

*Ett avgörande av tingsrätten får överklagas hos högsta domstolen i stället för hos hovrätten, om högsta domstolen meddelar besvärstillstånd (**prejudikatbesvär**).*

Prejudikatbesvär får inte anföras, om inte ändringssökandens motpart har gett muntligt eller skriftligt samtycke till det i tingsrätten. Samtycket får återtas genom att en underrät-

telse görs till tingsrätten inom den tid som föreskrivs för missnöjesanmälan.

(ny)

2 §

Högsta domstolen får meddela tillstånd till prejudikatbesvär endast om det är viktigt att hänskjuta målet till högsta domstolen med tanke på lagens tillämpning i andra likadana fall eller enhetligheten i rättspraxis.

(ny)

3 §

En ändringsökande som vill överklaga tingsrättens avgörande genom prejudikatbesvär ska uppge detta när missnöjesanmälan görs och samtidigt förete motpartens samtycke enligt 1 § 2 mom. Om motparten inte ger sitt samtycke eller om samtycket har återtagits på föreskrivet sätt, godkänns missnöjesanmälan som en sådan anmälan som avses i 25 kap. 5 §.

Ändringsökanden och motparten ska genast underrättas om att missnöjesanmälan som gäller prejudikatbesvär har godkänts och vad som ska iakttas vid överklagandet.

(ny)

4 §

Om missnöjesanmälan inte har godkänts, får klagan över detta anföras hos högsta domstolen. Klagoskriften ska lämnas in till tingsrättens kansli inom trettio dagar från den dag då tingsrättens avgörande avkunnades eller meddelades. Om högsta domstolen anser att missnöjesanmälan har skett i laga ordning, ska den vid behov sätta ut en ny tid för överklagande.

Om missnöjesanmälan som gäller prejudikatbesvär har godkänts, får en motpart som inte anser sig ha gett sitt samtycke till prejudikatbesvären anföras klagan över godkännandet hos högsta domstolen. Klagoskriften ska lämnas in till tingsrättens kansli inom den tid som anges i 1 mom. Om högsta domstolen anser att samtycke inte har getts i laga ordning, återförvisas ärendet till tingsrätten för att ett nytt beslut om godkännande av

missnöjesanmälan ska kunna fattas.

(ny)

5 §

Ändringssökandens motpart får överklaga tingsrättens avgörande så som anges i 25 kap. 14 a §, om högsta domstolen meddelar ändringssökanden tillstånd till prejudikatbesvär enligt 2 §. Ansökan om motbesvär förfaller, om inte högsta domstolen meddelar ändringssökanden besvärstillstånd.

(ny)

6 §

Bestämmelserna i 25 kap. om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt och bestämmelserna i 30 kap. om fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen i ärenden som hovrätten har avgjort som fullföljdsinstans ska dessutom iaktas i tillämpliga delar vid överklagande enligt detta kapitel.

Tiden för anförande av prejudikatbesvär är 30 dagar från den dag då tingsrättens avgörande avkunnades eller meddelades. Fullföljdsskriften ska riktas till högsta domstolen och lämnas in till tingsrättens kansli.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Denna lag tillämpas på tvistemål, brottmål och ansökningsärenden, om det överklagade avgörandet har meddelats eller avkunnats i tingsrätten efter lagens ikraftträdande.

2.

Lag**om ändring av 1 § i lagen om insändande av vissa handlingar till domstolar**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 7 maj 1965 om insändande av vissa handlingar till domstolar
(248/1965) 1 § 3 mom., sådant det lyder i lag 204/1997, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

1 §

Till hovrätten adresserade handlingar som nämns i 1 mom. får av allmänna åklagaren insändas med posten eller genom bud. Till högsta domstolen adresserade fullföljdshandlingar skall allmänna åklagaren tillställa hovrätten genom förmedling av riksåklagaren och övriga handlingar så som högsta domstolen bestämmer.

Till hovrätten adresserade handlingar som nämns i 1 mom. får av allmänna åklagaren skickas med posten eller genom bud. Till högsta domstolen adresserade fullföljdshandlingar ska allmänna åklagaren *skicka till* hovrätten *eller, vid överklagande enligt 30 a kap. i rättegångsbalken, till tingsrätten* genom förmedling av riksåklagaren och övriga handlingar så som högsta domstolen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag**om ändring av 2 kap. i utsökningsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
 fogas till 2 kap. i utsökningsbalken av den 15 juni 2007 (705/2007) en ny 12 a § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

2 kap.

Utsökningsgrunder**Utsökningsgrunder**

Domars laga kraft

Domars laga kraft

(ny)

12 a §

*Tingsrättens dom vid överklagande direkt
 hos högsta domstolen*

*Bestämmelserna i 3—8 § gäller också ett
 sådant icke lagakraftvunnet avgörande av
 tingsrätten som överklagas direkt hos högsta
 domstolen i enlighet med 30 a kap. i rättegångsbalken.*

Denna lag träder i kraft den _____ *20 .*